

קונטרס

עבודת הבירורים

החייב, המותר,
והאסור להגיד בשידוכים

הרב אברהם מאיר רבינוביץ

תשורה
משמחת הנישואין של
לוי יצחק ומרים שיחיו
אורנשטיין
אור לה' בסלוי ה'תשפ"ה

כל הזכויות שמורות
הרב אברהם מאיר רבינוביץ
כפר חב"ד
טלפון: 050-5800099
מייל: rabinmeir@gmail.com

מסירת מידע בעניני שידוכין

א	הקדמה
ז	פרק א כללי איסור לשון הרע בשידוכין
כא	פרק ב סוגי החסרונות
נו	פרק ג חובת דיווח של המשודכים עצמם
סו	פרק ד הלכות בירורים
עח	פרק ה הלכות מצויות בשדכנים
פה	פרק ו ביאור האיסורים והחיובים בעניין מסירת אינפורמציה לצורך שידוכין ..
צט	פרק ז הדרכה במסירת האינפורמציה
קה	עיונים

מסירת מידע בעניני שידוכין

הקדמה

'שידוך' הינו אחד הדברים המשמעותיים ביותר בחייו של האדם. שידוך אינו רק חיבור של שני אנשים, אלא הוא היסוד וההתחלה של הקמת בית יהודי טהור, המתנהל על פי תורה ומצוות.

קשרי השידוכים בימינו מתבססים בדרך כלל על מידע המגיע באמצעות בירור אצל מכרים, שכנים, חברים וכדו'. והיות שהמידע המגיע על ידי הבירורים משפיע במידה רבה על עשיית השידוך - לטובה וגם להיפך, ולעיתים מסירת מידע מוטעה עלולה להוביל לכישלון הקשר, או לחילופין להכשיל הזדמנות מתאימה. על כן נדרשת אחריות רבה, תבונה ורגישות גבוהה, בכל הנוגע למסירת המידע בבירורים.

כאשר אדם נדרש למסור מידע אודות חברו או תלמידו וכדומה, הרי הוא מוטל בין הפטיש לסדן - בבחינת "אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר". שכן מצד אחד, ברצונו להועיל לאדם המברר אצלו, ובפרט כאשר המברר הוא קרובו או ידידו. ולצורך כך רואה צורך לספק לו את כל המידע הנדרש בכדי שיוכל להחליט האם שידוך זה מתאים עבורו. ומאידך, מקנן בו החשש שכאשר ידבר גלויות ויאמר את כל הידוע לו, יגרמו דבריו נזק ישיר או עקיף לאדם אודותיו מבררים, על ידי חשיפת מידע שלא אמור היה להיחשף.

ועל כגון דא אמר רבינו תם (ספר הישר שער השני) - בנוגע לזהירות בדיבור בכלל: "אם יוסיף אדם בדיבורו על הראוי, נקרא שוטה, והוא חוטא... ואם ימעט דבריו מן הראוי נקרא אויל... ואם יהיו דברי פיו כראוי וכל דבריו במשפט ובמישור, נקרא משכיל". וכבר אמר החכם מכל האדם (משלי יח, כא) "מִנְתָּ וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן".

וכאשר מדובר בעניני שידוכין יש להישמר בכל זה שבעתיים, שכן הדברים נוגעים לנפשות ממש מחד גיסא. ומאידך גיסא, חוסר הזהירות בזה מוביל בנקל לאיסורי תורה ממש, כפי שיתבאר באריכות בקונטרס זה.

וכיון שאלו מעשים שבכל יום, על כן ראוי להקדים, ובקצרה ממש, על גודל חשיבות הנושא וחומרתו:

מצוי מאוד שהברורים נערכים בקרב בני נוער צעירים לימים, שאינם מבינים עדיין את גודל המשמעות של הסתרת מידע חיוני בשידוכים, ואינם מודעים כלל לחומרת ההשלכות העולות להיווצר מכך,

וחשוב לדעת שלא פחות מההקפדה שלא לומר מה שלא צריך להיאמר, יש להקפיד שלא להסתיר מידע שצריך להיאמר.

וכפי שכתב הפתחי תשובה¹: "כל ספרי המוסר מרעישים העולם בחומרת עוון לשון הרע, ואני מרעיש העולם להיפוך, **על עוון גדול מזה שמצוי מאוד, והוא מניעת עצמו מלדבר במקום שנצרך להציל עשוק מיד עושקו**"

"דרך משל: מי שראה באחד שאורב על חברו בערמה על הדרך במדבר להורגו, או שראה חותר מחתרת בלילה בביתו או בחנותו, היתכן שימנע מלהודיע לחברו שיזהר ממנו משום איסור לשון הרע? הלא עווננו גדול מנשוא, שעובר על "לא תַעֲמֵד עַל דַּם רֵעֶךָ". וכן בעניין ממון, הוא בכלל השבת אבידה וכו'. **וכן בהצעת שידוך**, אם הוא יודע שהמדובר הוא אדם רע ובליעל, ואסון להשתדך עמו, חובה עליו לגלות, והוא בכלל השבת גופו וממונו"

"ועתה, איה לנו הגדר והגבול לומר עד פה תדבר ולא יותר? והכלל בזה, שהדבר מסור ללב, אם כוונתו לרעת האחד - הוא לשון הרע, אבל אם כוונתו לטובת השני להצילו ולשמרו - הוא מצוה רבה", עכ"ל.

והנה, אחד האופנים החמורים ביותר של הסתרת מידע, שלצערנו מצוי רבות בשידוכים, הוא על מום הקיים במדובר או המדוברת, כגון נטילת כדורים פסיכיאטריים, או מחלה אחרת. הסתרת מידע כזה עלולה להיות הרת גורל על חיי הנישואין של הזוג, ואף יכולה להוביל לסיומם.

ובציץ אליעזר כתב בנידון זה בחריפות גדולה מאוד:

"היש לך חרישת רעה וטמינת פח גדול מזה, **ממי שרוצה לאמלל בחור להטמין לו פח מראש** וכו', והלא בהוודע לו לאחר מכן מזה, ילקה בהלם גדול אשר יוכל כתוצאה מזה לחלות בגופו או בנפשו, וכעת מחוסר ידיעה הוא הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבוא, עד יפלח חץ כבדו כמהר צפור אל פח, ולא ידע כי בנפשו הוא".

1. להרב ישראל איסר איסרלין זצ"ל (או"ח סי' קנו).

"ואם כן, היעלה על הדעת שלא מוטל חוב גדול להודיעו מכך? ולכן ברור הדבר ע"פ הדין, שכל מי שיודע מזה ואיננו מגלה לו להזהירו מזה, דהוא פשוט עומד על דמו, כי הדבר כלול בכלל אזהרת התורה של "לא תעמד על דם רַעַף".

"מה תאמר, כי אין הדבר נורא כל כך, כי בהוודע לו מזה יהא סמא בידיה [-יכולת בידו] לתבוע אותה לדין על מקח טעות ולבקש לחייבה בקבלת גט פיטורין וכו'. אין הדבר כן, כי מלבד שיש כאן עכ"פ חרישת רעה וטמינת פח עד שיוודע לו מזה, ומי יודע כמה זמן שיעבור? ומלבד שקשין גירושין לאחר התקשרות בעבותות אהבה עם אשת בריתו, ואסור לגרום לו לכתחילה שיצטרך לבסוף להגיע לידי כך. חוץ מכל זה, לא בנקל יעלה לו הדבר וכו'. ואם כן מה רב הוא איפוא שפיכות הדמים (תרתי משמע) והסבל הגופני והרוחני שתגרם לו מזה".

"ולכן, כל המונע את עצמו מלגלות לו על הדבר מראש, מלבד שנמצא עומד על דמו, הוא גם מונע את עצמו עי"כ מלהשיב לו אבידת גופו ואבידת ממונו גם יחד הנשקפת לו מכך", עכ"ל.

בכדי להמחיש את גודל הנזק העלול להיגרם על ידי השתיקה, ולעורר על החיוב לספר את הידוע לו, ראוי להעתיק את לשון הגר"ש קלוגר בהקדמתו לספרו נדרי זריזין (חלק ב), בה מתאר את העוול שנעשה לו על ידי העלמת מידע הקשור לשידוך של נכדתו, על הנזק שאירע לה כתוצאה מכך, ואת קפידתו ושברון ליבו על כך, תיאור המזעזע כל לב. וז"ל:

"אמרתי ידי כבדה מאוד על אנחתי, אשיחה וירווח לי, ואלכה שדה בוכים ואבכה עמי כל מרי נפש, על אשר הקרני, כי נכדתי היקרה החכמה נתגדלה בביתי מיום היוולדה, הרבה הרפתקאות עדו [-עברו] עלי ממנה, ומכולם הצילני ה'. **וכעת הקרני על ידי אנשים רעים מסערד, אשר עליהם סמכתי ראשי ורובי ולא דקדקתי עוד יותר, קראתי למאהבי המה רמוני, גם איש שלומי אשר בטחתי בו הגדיל עלי עקב, ועשיתי עמה שידוך אשר איננו הגון".**

"בעל נכדתי היקרה ומשפחתו הם אנשים רעים מאד. שבועות אחדים אחר הנישואין כאשר בעל נכדתי היקרה ומשפחתו ראו כי אין נכדתי היקרה בוחרת בדרכיהם ועושה כמעשיהם, התחילו לדחוק אותה לחץ אחר לחץ, עד שכרבע שנה אחר הנישואין נחלתה בחולי הריאה, וממני העלימו עד אחר כמה שבועות. מן השמים הודיעו לי על ידי איש פלוני אלמוני, ותכף שלחתי אחריה את בני והרביתי כמה הוצאות, ובאה לביתי וכבר היתה קרובה למיתה, ולא מצאו הרופאים עוד מנוח ורפואה למכתה, ונפטרה אחר ג' שנים, תנצב"ה, נפשה תנוח בגן עדן. אוי לי על שברי וכו'".

"ישלם ה' להרשעים הללו, ולהנוגעים בזה, אשר המה היו בעוכרי, אשר הכירו הבית הזה ומשפחתו, והעלימו ממני, ישלם ה' פעלם וכרוע מעלליהם תן להם וכו'", ע"כ.

מדובר אמנם במקרה קיצוני שהגיע עד כדי מיתה רח"ל, אולם ברבים מן המקרים בהם העלימו מידע חיוני מהצד האחד על הצד השני - דבר שיכול היה למנוע את השידוך, נגרמו נזקים גדולים, ועגמת נפש שאין לתאר. וישמע חכם ויוסף לקח, להבין את גודל התקלה העלולה לצאת על ידו, בהסתרת מידע העשוי להכריע בשאלה גורלית כל כך של הקמת בית בישראל.

•

האמור עד כאן עוסק בצד החיוב - הנחיצות הרבה במסירת המידע הנדרש, וגודל העגמת נפש וההיזק העלולים להיגרם מהסתרת מידע.

אך יחד עם זאת, נדרשת זהירות רבה גם בצד השלילה - על האדם להישמר מאוד בדיבורו, שכן מבלי משים עלול הוא לספר מידע שלא צריך היה להיאמר, ולהיכשל בכך באיסור החמור של לשון הרע.

במסירת מידע אודות בחור או בחורה בגיל שידוכים, על ידי מעט מאוד חוסר זהירות מצד האומר, כמו הדגשה לא נכונה של איזה פרט, או אמירת מילה מסויימת שלא במקום. עלולים דבריו להתפרש באופן המשייך את המדובר או המדוברת לקטגוריה שלילית, דבר שבכוחו לגרום נזק חמור, ואף להשפיע לרעה ח"ו על כלל חייו! כך שבנידון זה, החשש לנזק מחמת איסור לשון הרע רח"ל - מתעצם עשרת מונים.

על איסור לשון הרע כתב הרמב"ם "התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה - שהיא גדולה ממנו בשנים, וגידלה אותו על ברכיה, וסיכנה בעצמה להצילו מן הים. והיא לא דיברה בגנותו אלא טעתה שהשוותו לשאר נביאים, והוא לא הקפיד על כל הדברים וכו', ואע"פ כן מיד נענשה בצרעת", ע"כ. ועיי"ש שהאריך עוד בחומר איסור זה ובגנותו.

הרי למדנו, שגם כאשר אין בכוונתו לדבר בגנות אדם, וגם הגנות עצמה אינה של גנות ממש - אלא רק חסרון מעלה, ואף אין אותו אדם מקפיד על כך. מכל מקום עובר המדבר באיסור לשון הרע ונענש על כך, כפי שנענשה מרים הנביאה. וזאת מאחר שהאיסור הוא על עצם הדיבור ולא דוקא על התוצאה הנפעלת ממנו.

ומטעם זה נצטוונו לזכור את מעשה מרים באופן תמידי, כדי שלא ניכשל בעוון חמור זה, כמו שנאמר: "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדַרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם".

עוד אמרו חז"ל: לאחר שמשה רבינו הרג את המצרי כדי להציל את הישראלי מיד מכהו, והבין שנודע דבר הריגתו, נאמר בפסוק "וַיֵּרָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲכֵן נֹדַע הַדָּבָר". ואיתא במדרש שאמר משה, "יש ביניכם לשון הרע, והיאך אתם ראוין לגאולה". הרי שאיסור חמור זה בכוחו גם לעכב את הגאולה!

ובמקומות אחרים השוו חז"ל את חומרת איסור לשון הרע לעבירות החמורות ביותר "כל המספר לשון הרע, כאילו כפר בעיקר", "כל המספר לשון הרע, מגדיל עוונות כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גילוי ערוות, שפיכות דמים"!

ורבותינו הראשונים והאחרונים לאורך הדורות הפליגו מאוד בגודל איסור זה.

•

היות ובמקרים רבים אחריות זו מוטלת על כתפיים צעירות, שאין להם ידיעה בעניינים אלו, ואף חסר להם שיקול הדעת הנכון כדי להחליט מה חייבים לגלות, ומה ניתן להסתיר. ועומדים נבוכים ותוהים מה עליהם לעשות, לגלות או להסתיר? לדבר או לשתוק? ואם לגלות, מה לגלות וכיצד? וההתלבטות גדולה.

ואכן, מבלי ללמוד הלכות אלו על בוריים אי אפשר להכריע בדבר! ואף להחמיר מספק אי אפשר שהרי חומרא לצד אחד, מהווה קולא גדולה לצד השני, ואין עצה אלא ללמוד הלכות אלו ביסודיות.

אך כיון שהלכות אלו מורכבות ומרובות בפרטים, לא תמיד תמצא בנקל ההכרעה הברורה לספקות אלו. מסיבה זו נכתב קונטרס זה – בלשון קלה ברורה ותמציתית, בכדי לתת מענה לספיקות הרבים והשאלות שעולים בנושאים אלו, באופן המובן לכל אדם בכל גיל, ואף מבלי שתקדם לו ידיעה כלשהיא בנושא.

הקונטרס כולל הנחיות ברורות ומפורטות כיצד למסור מידע בענייני שידוכים, בהתבסס על מקורות הלכתיים. נתבארו בו גדרי האיסורים והמגבלות של לשון הרע, מתי מותר ואף חובה לספר מידע שלילי לתועלת, וכיצד לספר, ומהם התנאים המאפשרים זאת. כמו כן, נתבארו בהרחבה סוגי החסרונות והגדרתם, דרכי הצגתם, והאופן בו ניתן לעזור להצלחת השידוך תוך שמירה על האמת, ההגינות וההלכה.

וזאת למודעי, למרות שהשתדלנו להקיף כמה שיותר מקרים וסיטואציות, קונטרס זה אינו מתיימר להקיף את כלל המקרים והספיקות העלולים להתעורר בשידוכים. על כן

נבקש מכל מי שיש לו הערות או הארות, על הנכתב בקונטרס, או מקרים נוספים שלא קיבלו התייחסות, שישלח לנו², על מנת שנוכל להוסיפם במהדורות הבאות.

וחשוב להבהיר: כאשר נתקלים במקרה שלא נמצאה אליו התייחסות, יש לשאול רב מורה הוראה – כפי שמתיעצים בכל שאלה הלכתית אחרת. ולא לפסוק מתוך הכללים שנכתבו בפירוש ולדמות מקרים שונים אלו לאלו, היות ויתכן שבמקרה הספציפי שלו ישנם צדדים וספיקות נוספים המשנים את ההלכה.

ויהי רצון, שבזכות הסיוע בהקמת בתים נאמנים בישראל וקיום הייעוד "אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף", יתקיים בנו "כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ יְדָעָה אֶת ה' כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים", ונזכה לגאולה השלמה בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש.

הרב אברהם מאיר רבינוביץ

פרק א

כללי איסור לשון הרע בשידוכין

נושאי הפרק: תנאים שיש להקפיד עליהם במסירת אינפורמציה שלילית | הגדרה של חיסרון ואופן הצגתו | הצגת חיסרון ברמז | חיסרון שאינו בטוח בו או ששמע מאחרים | המלצה לביטול שידוך | הכוונה הראויה במסירת האינפורמציה | אופן מסירת האינפורמציה | הגזמה במעלות ובחסרונות, ולהפך המעטה בהם | מתי להימנע ממסירת אינפורמציה וכיצד | בירור בעצמו ועל ידי שליח

א. תנאי ההיתר לספר בגנות אדם לצורך שידוכין

החפץ חיים^א קבע, שאמנם ישנו היתר ואף חיוב לספר לשון הרע לתועלת - לצורך שידוכים וכדומה, אך היתר זה אינו גורף, שכביכול לצורך שידוכין מותר לספר כל מה שיודע על המדובר, ולכל החפץ לשמוע.

אלא ישנם תנאים מסוימים, שרק בהתקיימם חל ההיתר והחיוב לספר!

לפיכך, לפני שמספרים על חיסרון כלשהו, יש לבדוק ולהתבונן, האם נשלמו כל חמשת תנאי ההיתר כדלהלן:

א. לא יחליט מיד שמה שיודע הוא חיסרון ודבר שלילי! ולמרות שבעיניו הוא חיסרון בהחלט, עדיין צריך לשקול היטב בדעתו, האם באמת מוגדר הוא כחיסרון וכדבר שלילי, או שנראה לו כך רק בהשקפה שטחית, ובאמת אין צורך לספרו - וממילא אסור גם לספרו:

לדוגמא: ציונים שאינם גבוהים ואפילו נמוכים, בוודאי אינם מהווים חיסרון שמותר מיד לגלותו. אלא צריך לבחון את הגורמים לכך, ואת כלל האישיות, ולפעמים נגלה שהציונים כלל אינם משקפים את רמת הכישרונות או החריצות

א. רכילות (כלל ט ה"ב).

של המדובר/ת - ובוודאי שאינו נחשב לחיסרון כפי שנראה בראייה שטחית. ואם כן, אסור לספר פרט זה מבלי בירור מקדים, מדין לשון הרע².

דוגמא נוספת: כדי להחליט על אדם שהוא חולה או חולני, צריך הבחנה מדויקת! ולמשל צריך לדעת, שכאבי ראש מרובים, הצטננויות תכופות, או חולשה מסוימת, לא ניתן לסווגן כמחלות, ואינם מהווים סימן לבן אדם חולני - אלא אם כן ישנן תופעות נוספות היכולות להצביע על כך, ויש לבחון כל מקרה לגופו (כפי שיתבאר להלן בפרק ב)³.

ובכל ספק שיש לו, ואפילו ספק קל - האם הדבר שרוצה לספר נחשב לחיסרון או לא, יאמר 'איני יודע', או 'איני מכיר מספיק', ושיבררו אצל מישהו אחר שמכירו יותר.

ב. שיספר את החיסרון בדיוק כפי שהוא, ולא יגדילנו.

לדוגמא: אם מספר על אחד שהוא קפדן, לא יאמר שהוא כעסן - שזהו חיסרון גדול יותר מקפדן. או אם רוצה לומר שהוא שקט, לא יאמר שהוא מופנם או משעמם. ואם אין לו סבלנות רבה לאחרים, לא יאמר שהוא אדם עצבני. או לומר

ב. מעשה באשה שבאה לשאול מורה הוראה מה לומר על מדוברת שלא מקבלת ציון 10 או קרוב לזה, ולהבנתה נחשבת חלשה בלימודים, ואולי אפילו קצת מפגרת... והמענה לשאלתה ברור: לא מפני שהשואלת החליטה שהציונים הם הם הקובעים את רמת המשכל של התלמידה, ואת חריצותה, נקבל את דבריה ונתיר לה לתאר את המדוברת כתלמידה חלשה בכישרונות או עצלנית. עלינו לברר ולחקור היטב מה טיבה של המדוברת ומה הסיבה לציונים הנמוכים, ולקבל את התמונה המדויקת. כי אם בשאר דברים היא מוצלחת מוכשרת ונוהגת כראוי, וגם בלימודים אינה חלשה באופן יוצא דופן, אין גובה הציונים אמורים להשפיע כלום על חיי הנישואין, ובפרט אם הצד שכנגדה אולי ג"כ אינו עולה על רמה זו... במקרה זה, פשוט שעלינו למנוע ממנה לגלות את מה שידעת על הציונים הנמוכים, כי עלולה רק לקלקל בלי תועלת, ולתאר תמונה שאינה מדויקת כלל וכלל. וכן בכל כיוצא בזה.

ג. מי שרואה כחובה ליידע את הצד השני על 'המדובר' שהוא בחור חלש בטבעו, דבר שהתברר לו מכך שיש לו כאבי ראש לעיתים קרובות, או שחלה בשפעת או אנגינה מספר פעמים בחורף אחד, טעות בידו! יש אמנם כאלה שהם רגישים יותר ומצטננים בקלות וכדומה, אבל בוודאי שאין אדם כזה נקרא חולני או אדם שאינו בריא!! ולכן אסור לומר עליו שהוא חולני. ואף אם נשאל אם בחור זה בריא, יכול לומר שכן. אך אם נשאל אם הוא בחור חזק, יכול לומר שלא כ"כ ולפרט. וכן אם נשאל על רגישותו למחלות חורף, יכול לומר את האמת, אבל בלא לסווגו כחולה וכמי שאינו בריא.

על בחור שאינו לומד כל יום חסידות, שאינו חסידי, וכל כיוצ"ב. שבכל אלו, השינוי בהגדרה מגדיל את החיסרון, אלא חייב לדייק בהגדרתו.

דוגמה נוספת: מורה הנשאלת על תלמידה בכיתה - שהיא בחורה עם מעלות רבות אבל מעט חוצפנית וחסרת דרך ארץ. במקום לומר 'היא חצופה, אין לה דרך ארץ', שאז עלול להתקבל הרושם של תלמידה בעלת התנהגות מופקרת - דבר שאינו משקף את המציאות, אפשר לומר 'היא בחורה שיודעת בדיוק מה היא רוצה. היא אפילו אוהבת לפעמים להגיד זאת במפורש, חשוב לה לומר את האמת בפנים'. באופן כזה, מתקבל רושם סביר של בחורה בעלת מעלות, עם נקודה קלה של חיסרון - דבר המשקף את המציאות באופן מדויק.

ג. שיכוון רק לתועלת - כדי למנוע נזק, ולא משום שנאה או נקמה⁷. ובכלל תנאי זה, שיתבונן אם המידע באמת יביא תועלת.

ישנם מקרים בהם יודע הנשאל שהמידע לא יוריד ולא יוסיף בשידוך, או שיודע שהשואלים סגורים כבר על השידוך, וחיסרון זה שיודע על המדובר לא יגרום שיחזרו בהם⁸. במקרים אלו אסור לגלותו, כי מספר בגנותו לחינם, בלא להביא כל תועלת בפועל.

מקרה נוסף בו עלולים להיכשל בעטיו בלה"ר ללא תועלת: כשמבררים על שני בחורים יחד כדי לראות למי מחמיאים יותר, אך בעצם מעוניין רק באחד מהם. לכאורה במקרה כזה, על ידי שמחמיא לאחד נוצר לעיתים הרושם שהשני פחות מוצלח, והשאלה היא האם ה'לשון הרע' על השני נקרא 'לתועלת', כי הרי אינו מברר על שידוך בעבורו, אלא משתמש בו רק כאובייקט לחדד את ההבדלים

ד. בבאר במים חיים (ס"ק ג) כתב, שאמנם, לספר חייב אפילו כשמכוון לשנאה - אם תצא מכך תועלת בסופו של דבר, אלא שבאופן זה צריך להכריח את עצמו לכל הפחות בזמן סיפור הדברים, שלא לספר מצד שנאה, אלא לכוון לתועלת, עד כמה שיוכל, כדי שלא יכשל באיסור רכילות.

ה. וכבר היה מעשה באחד, שבחושבו שכך רצון ה', ובהסתמך על הלכות לשון הרע שבחפץ חיים שמתיר לגלות דברי גנות לצורך שידוכים, התיר חרצובות לשונו ושפך 'בוז' על המדובר, וסיפר את כל חסרונותיו בפרוטרוט ובכשרון רב. והיה לימים אחדים הוזמן בהזמנת פאר לסעודת האירוסין. ואמר לו אבי המשודכת 'לבי מלא הכרת הטוב אליך, שכל עוד ששמענו רק מעלות ותשבחות בלא שום חסרונות, בטוחים היינו שיש כאן תרמית, ופחדנו אלו חסרונות מעלימים מאיתנו... עד שגילית לנו מה שגילית, וידענו שרק החסרונות האלו יש בו, רק אז נחה דעתנו וגמרנו בלבנו לסיים את השידוך'.

ביניהם. סיטואציה זו מצויה מאוד, ואפשר בנקל להיכשל בה בלשון הרע. [ועיין להלן (פרק ד אות יא) באלו אופנים נאסר בירור כזה ובאלו אופנים הוא מותר].

ד. כאשר יכול להשיג את אותה התועלת מבלי לספר כלל בגנותו, אסור לספר.

ולדוגמא: אם יודע שהבחורה מבוגרת מהבחור - דבר שמפריע מאוד לבחור, או שהיא ממוצא מסוים שאין הצד השני חפץ בו, וכל כיוצא בזה - שמפריע לשואל אבל אינו מוגדר כ'חיסרון'. אין כל היתר לספר על **חיסרון אמיתי** שיש בה, ודי לו לציין את גילה או מוצאה, שהרי השידוך ממילא יירד מחמת הגיל או המוצא.

ובכלל זה, אם יכול לספר רק על חיסרון אחד או שניים, או על חיסרון קטן, ובזה ישיג את התועלת הנצרכת, אסור לו לספר על חסרונות נוספים או גדולים יותר.

לדוגמא: אדם המחפש לבתו בחור חסידי - על כל המשתמע מכך, והבחור הנ"ל רחוק מהגדרה זו מבחינות רבות. אם ברור לנשאל, שאם יודע לאבא שהבחור אינו טובל במקווה בכל יום, או אינו מקפיד להתפלל במנין באופן קבוע, זה יספיק לו כדי לרדת מהשידוך, אסור לספר על הבחור דברים נוספים [כגון שרואה סרטים, או מסתובב במקומות שאינם ראויים וכדומה, שהם חסרונות גדולים הרבה יותר], כי מספיק לגלות חיסרון שהוא קטן יחסית לשאר החסרונות, ובכך ישיג מטרתו.

וכן אם יכול להקטין את החיסרון שיודע עליו, באופן שדי בו להוריד את ההצעה מעל הפרק, צריך להקטין את החיסרון בפני השומעים כדי שלא יתגלה כל קלונו, אף שהחיסרון האמיתי הוא גדול הרבה יותר¹.

לדוגמא: אדם המחפש לבתו בחור מוכשר, והבחור המדובר חלש בכישרונות, אם הנשאל יודע שיידרו מהשידוך אם ישמעו שהבחור ברמה בינונית, אסור לומר שהוא חלש בכישרונות, אלא די לומר שהוא ממוצע או מעט מתחת לממוצע.

1. תנאי זה מוכיח הח"ח מ'חרם עכ"ן, כמסופר במדרש (ילקוט בשלח רסא), שיהושע ביקש מהקב"ה לגלות לו מי מעל בחרם, ולא רצה לגלות, אמר: 'וכי דילטור אני? לך והטל גורלות'. ומכאן מוכח שאם יכול לסובב את התועלת המבוקשת באופן אחר, אסור לספר לשון הרע.

גם בדין 'רודף' ראינו עניין זה, אדם הרודף אחרי השני להורגו, למרות שמותר להרוג את הרודף כדי להציל את הנרדף, מכל מקום אם אפשר להצילו ע"י הטלת מום ברודף, הרי שאין שום היתר להורגו, ורק בלית ברירה אחרת מותר להורגו (יעויין בשו"ע חו"מ סי' תכה סעי' א), ואותו דין שייך גם בענייננו.

וכל זה כמובן רק אם ברור לו שהשידוך יירד מהפרק בנקודה זו, אבל אם אינו בטוח, עליו לספר את כל הידוע לו.

ה. כל ההיתר לספר גנות חברו, הוא רק אם ההיזק שיגיע למדובר הוא שיבטלו את השידוך עימו - שהוא בגדר 'מניעת טובה'. אבל אם על ידי הסיפור יסובב למדובר נזק ממשי^ז, אסור לספר אלא אם כן יתקיימו פרטים נוספים^ח.

לדוגמא: אם כתוצאה מהסיפור יגרם לבחור נזק בעבודתו, כגון שאבי הבחורה הוא מעסיקו, וכשישמע את גנותו, מלבד זה שיוריד את השידוך גם לא ירצה להמשיך להעסיקו, אין להסתמך על ההיתר לספר כדי למנוע את השידוך, שהרי מלבד מניעת השידוך גורם לו גם נזק ממשי, ולזה צריך תנאים נוספים כדי להתיר.

ולכן יש להיזהר מאוד לא לספר חיסרון, כשיש חשש, שלאחר שהשידוך ייפול, יספְרו השואל לאחרים בדרך רכילות, כי מלבד שגורם למדובר נזק שאינו קשור לשידוך, עלול גם לעבור על איסור של "לפני עוור", ולכן יש מקרים שכדאי להזהיר את השואל שלא יעביר הלאה את מה שאומר לו^ט.

כמו כן, וכפי המצוי מאוד, שהידוע גנות על פלוני, למרות שנזהר שלא לגלותו לאחרים אם לא לצורך השידוך, אבל בתוך משפחתו מורה היתר לדבר על כך בצורה חופשית, ובוודאי שהוא איסור גמור של לשון הרע ורכילות, ואין היתר לספר, אפילו לאשתו, חיסרון שיודע על אחר.

ב. המלצה לא לגשת לשידוך

יש אומרים^ז, שכל הצורך בתנאי ההיתר הנ"ל, הוא רק אם מספר בגנותו, אבל אם רק מחווה דעתו, שאינו ממליץ לגשת לשידוך זה - כי המדובר אינו מתאים

ז. ועל כן, לספר חיסרון לְאַחַר שכבר נסגר השידוך, יש לעיין הרבה האם מותר, ואיזה חיסרון מותר, היות וכעת אין זה רק בגדר 'מניעת טובה', אלא יתכן שהוא גם נזק ממשי, וע"פ הלכה יתכן שיצטרכו לזהר היתרים נוספים. ולכן במקרה כזה יש לשאול מורה הוראה. וְגַמַר השידוך נחשב לאחר שתיית לחיים, אבל כל עוד שלא שתו לחיים, לא נגמר השידוך [אצלנו אולי אפשר להגדיר את גמר השידוך בזמן שכותבים מכתב לרבי], ומותר עדיין לספר כדי למנוע את השידוך [ובחלק העיונים הרחבנו בענין זה, עיי"ש].

ח. ומבוארים בחפץ חיים (רכילות כלל ט הלכה ה, ו).

ט. ח"ח (רכילות כלל ט ה"ב).

י. הדיין הגאון רבי מנחם מנדל שפרן, (הישר והטוב כא עמ' כב).

למדוברת או למשפחתה, או שהם יכולים להשיג שידוך טוב יותר ממנו, וזאת מבלי להיכנס לפרטים מדוע ועל סמך מה אומר זאת, אין צריך את תנאי ההיתר הנ"ל, שהרי אינו מספר עליו שום גנות. ולמרות שבאמת אומר כך משום גנות שידוע בו, אך כיון שאי אפשר להבין כך מדבריו, אין צריך כאן לתנאי הח"ח"א.

ומכל מקום, אם חושב שבכך שלא יציין בפירוש את החיסרון אלא רק ימליץ שלא לגשת לשידוך, השומע יפרש את החיסרון בצורה חמורה יותר ממה שהיא באמת, עדיף שיאמר בפירוש מהו החיסרון [וכמובן, בכפוף לתנאים דלעיל].

למשל: 'אתה יכול לקבל שידוך טוב יותר' - יכול להתפרש שיש בשידוך זה חיסרון כלשהו, ומי יודע עד כמה הוא גדול... בעוד שבאמת אינו חיסרון גדול כל כך. ויתכן עוד שאם ישמעו באזניהם במה המדובר, לא ייבהלו לפסול את השידוך, ובסופו של דבר יחליטו לגשת. וכן 'אני לא הייתי מציע שידוך כזה', גם כן יכול להתפרש כחיסרון משמעותי בצד השני.

לכן יש להקפיד על ניסוח סתמי, כמו: 'מכיר אני את המדובר, ואיני מוצא שום התאמה **ביניכם**'. שהמשמעות היא באמת המלצה להוריד את השידוך רק בגלל חוסר התאמה. אבל ניסוח כמו '**הוא** ממש לא מתאים לך', הוא ניסוח גרוע, שיש בו משמעות של חיסרון בצד השני.

יא. הרב שפרן טוען, שכל הצורך בתנאי ההיתר של הח"ח, הוא רק לגבי איסור לשון הרע - שבכך הוא נכנס בגדר 'מזיק' על זה שמספר בגנותו, וכשיש בו תועלת כדי למנוע נזק מאחר, יש להתיר לספר לשון הרע דווקא בתנאים הנ"ל. אבל לומר לשואל, 'לדעתי יכול אתה למצוא שידוך טוב יותר', או 'שידוך זה לדעתי איננו מתאים לך', סגנון כזה אינו נחשב ללשון הרע, שהרי לא אמר שלמדובר/ת יש חיסרון או גנאי, אלא רק שיוכלו להשיג שידוך טוב יותר, או שאין ביניהם התאמה - ויתכן ששניהם באמת בעלי אישיות ומידות נפלאות וכו', אלא שאוחזים בדרכים שונות בעבודת ה', או לשניהם אופי הפוך באופן קיצוני וכדומה, ואין בזה אפילו שמץ של לשון הרע. וגם אין בדיבורו שום פעולה של מזיק, כי לא דיבר שום רע על חברו. ומה שבעקיפין מנע טובה מחברו, היא תוצאה רחוקה, וגרע אף מגרמא, ובכה"ג פשוט שאין צורך לתנאי החפץ חיים זי"ע, כי דיבורים כאלו מותרים. אמנם כל זה כשסבור שהשומע אכן יפרש כך את דבריו, אבל אם חושש שהשומע יפרש דבריו כאילו יש כאן חיסרון גדול יותר ממה שהוא באמת, אין כל היתר לומר כן, וכמו שכתבנו בסמוך.

[ובדומה לזה רוצה להתיר לומר לאדם העומד לרכוש מוצר מחנות מסוימת במחיר גבוה - אף אם אין בו דין אונאה, שיש חנות המוכרת את אותו מוצר בזול. ואף אם נגרם לבעל החנות הפסד או מניעת רווח, זהו נזק עקיף, ואינו בגדר מזיק, כי רק ציין שיש מקום זול יותר].

ובאמת קשה לקבוע כללים ברורים בזה, ועל הנשאל לשקול כל דבריו בפלס, באיזו דרך יוכל להעביר מידע מועיל ומדויק ככל הניתן, ולמנוע, או לפחות למעט, ככל האפשר, פרשנות מוטעית לדבריו.

ג. לרמוז על חיסרון

יש אומרים², שכל חיסרון שאפשר לרמוז עליו, באופן שהצד השני יבין כלפי מה הדברים אמורים, אסור לאומרו במפורש.

לדוגמא: אם אומרים על בחור ישיבה שהוא מונח יותר בעסקנות או במבצעים... מבינים לבד שאינו מונח בלימוד, לפיכך אין לומר במפורש שהבחור אינו לומד. או, כשאומרים על בחורה שהיא אוהבת להסתובב בחוץ יותר מאשר להיות בבית, יש בדברים רמז ברור שהפיתויים שבחוץ קורצים לה והיא אינה נמנעת מלטעום מהם³.

אולם יש להבהיר, שהחיוב לענות באופן זה הוא רק אם ברור שהשואל מבין את הרמז, ובכל מקרה של ספק, יש חיוב לומר את הדברים בפירוש וכהווייתן.

וכמו כן ברור - שיש להיזהר שה'רמז' לא יתפרש בצורה גרועה יותר מאשר אם היה אומר בפירוש, וכנ"ל.

ד. אמירת חיסרון שיש בו דבר חיובי

פעמים רבות גם בדבר שלילי יש משהו חיובי, וחייבים לספר אותו.

לדוגמא: בחור שקם מאוחר, אם הסיבה לכך היא, כי לומד או מתוועד עד השעות הקטנות של הלילה. יש לומר: 'נכון שהוא קם מאוחר, אבל הוא בחור

יב. עיין כרם הצבי (ויקרא יט, טז).

יג. ישנם פוסקים המוכיחים שבמקום שאפשר, יש חיוב לספר ברמז ולא במפורש, מהמפגש בין דוד ליהונתן (שמואל א' כ, לו-לז), שמפני פיקוח נפש הותר ליהונתן לספר דוד ששאל המלך רוצה להורגו, אך בכל זאת נמנע מלומר לו במפורש, אלא רמז לו על ידי סימן החיצים: 'וְאִם כֹּה אִמַּר לְעֶלְם הִנֵּה הַחֲצִים מְקֻדָּה וְהַלְאָה, לָךְ כִּי שְׁלַחָהּ ה'". הרי שאם הדבר מובן ברמז אין היתר לאומרו בפירוש. ועיין בקדושת לוי (ליקוטים), שפירש את העניין ע"פ דברי הגמרא בפסחים (ג, ב), שיהונתן לא רצה להוציא בשורה רעה מפיו [ולא משום דין לשון הרע]. אמנם גם לפירושו רואים שיש להימנע מלהוציא בפיו דבר רע, אם יש דרך אחרת לספרו. גם בתנאי ד' שהזכרנו לעיל, מבואר שאם אפשר למעט בתיאור הגנות חייב למעט. ויש לומר, שבכלל זה גם אם אפשר לספר ברמז.

שיושב ולומד / מתוועד בלילות, ובגלל זה הוא מאחר לקום, ולא בגלל שמזלזל בתפילה או בסדרים'.

או אם הוא בחור שקשה לו להרדם בלילה בשעה מוקדמת, ולכן מאחר לקום בבוקר, חובה לציין זאת.

אך גם אם אין דבר חיובי באותו חיסרון, כגון שלא מוצא עניין להתפלל בישיבה או להגיע בזמן לסדר, מכל מקום כשמציין עובדה זו יוסיף באותה נשימה, 'ההשכמה בבוקר באמת אינה הנקודה הכי חזקה שלו, אבל הוא מיוחד בדברים אחרים', וכדומה. כדי שלא ייווצר רושם, שכמו שמזלזל בזמני הישיבה מזלזל גם בלימוד תורה וקיום מצוות.

ה. אופן מסירת האינפורמציה

לאופן בו מוגשת האינפורמציה ישנה חשיבות רבה, ובמיוחד בתחום השידוכים. המברר על בחור/ה לצורך שידוכים, שומע לא רק את מה שנאמר במפורש, אלא גם איך נאמר, וגם את מה שלא נאמר... כל זה משפיע על התרשמותו מהמדובר/ת.

לפיכך, הנדרש למסור אינפורמציה, ומציגה בצורה שנושבת ממנה רוח שלילית, למרות שהאינפורמציה עצמה מדויקת, עלול לעבור על אבק איסור לשון הרע, ולפעמים על לשון הרע גמור¹

להשיב במתינות

יש להשיב לשואל בישב הדעת, בנחת ובסבלנות, ומתוך נכונות לעזור ולמסור את האינפורמציה ברצון, כדי שלא ישמע כאילו אינו מעונין לדבר עליו - דבר העלול ליצור רושם שלילי על המדובר, ויכול לעבור בזה על אבק לשון הרע².

הדגשת המעלות

חשוב להדגיש את המעלות, ולהזכיר את המינימום ההכרחי בחסרונות. וכשצריכים לציין נקודה שלילית כלשהי, יש לעשות זאת בעדינות, ותוך כדי

יד. ולכן, אם התקשרו בזמן שלא נח לו לשוחח, כגון בשעה שהוא עסוק או לחוץ וכדו', ראוי להסביר שכרגע הוא עסוק, ולבקש שיתקשרו בזמן אחר מתאים יותר, מאשר להשיב מיד לשואל 'על רגל אחת', בקוצר רוח ובקיצור, כשעלול להשתמע מכך כאילו הדברים נאמרים באילוץ ואינם אמיתיים.

הדגשת שאר המעלות. ובאופן שמרוח הדברים יהיה ניכר עד כמה תופסות המעלות והחסרונות מקום באישיותו/ה של המדובר/ת.

לדוגמא: בחורה שקטה שאינה מרבה לדבר כשהיא בין החברות, אבל מאידך מעניינת וקולחת בשיחה כשנמצאת עם חבירה אחת או שתיים, הרי שאם יגלה רק את החלק הראשון, ייווצר הרושם שמדובר בבחורה שתקנית ומופנמת - דבר שאינו משקף כלל את המציאות, אבל בתוספת החלק השני מתקבל רושם אחר לגמרי, ומכניס את 'החיסרון' לפרופורציה האמיתית^{טו}.

ולא רק להדגיש את המעלות מותר, אלא אף 'לנפחם' מעט, ובתנאי שמעלות אלו אכן מצויות במדובר/ת - אם כי ברמה נמוכה מעט ממה שמציג אותם. אבל להקטין את המעלות אסור! ולחילופין, את החסרונות מותר להקטין מעט, אבל בשום אופן לא 'לנפחם', ועובר בזה על איסור לשון הרע^{טז}. וכל זה בתנאי שהשינוי - לכאן ולכאן, לא יהיה מוגזם, אלא ישקף את המציאות, כי להגזים אין כל היתר!^{טז}.

טו. ובכלל, עצה טובה להשתמש בכל עניין שהוא, רק במינימום חיסרון ושלילה, אך באופן שמעביר עדיין את המסר. וכמובן שיש לומר באופן זה, רק אם הוא משקף את המציאות באמת. אבל אם מדובר בבחורה שתקנית במשמעותה המלאה של ההגדרה, הרי שיש לומר זאת בפה מלא.

טז. וגם אם חושש שאם יספר על החיסרון באופן מדויק לא ימנע הלה מן השידוך, אלא רק אם יגזים - אין בזה שום היתר, חפץ חיים (לשוה"ר כלל י ה"ב). אלא אם כן ההגזמה בתיאור החיסרון חשובה כדי להמחיש את **המצב האמיתי**, אז מותר בתנאים מסוימים, כמו שהבאנו להלן (פרק ב אות יג, ועי"ש בהערה).

יז. הסיבה שמותר לשנות מעט - בהגדלת המעלות והקטנת החסרונות, כתב בספר אורח מישרים (להג"ר מנחם טרויש ז"ל, פ"ט אות יא הערה יג), שבכך אינו מטעה את חברו, כי גם המברר יודע שבמעלות הדרך להוסיף מעט, ובחסרונות הדרך לגרע מעט, ולכן אין בזה חשש שקר או הטעיה. ואדרבה אם יסור דברים מדויקים כהווייתם ממש, יתכן שהמברר יטעה לחשוב שהנשאל הוסיף על המעלה - כפי המנהג, ומעלתו האמיתית של המדובר היא פחותה ממה שמציג. וכן לגבי החיסרון, יחשוב שהמעיט בתיאור החיסרון, ובאמת החיסרון הוא גדול יותר.

ועיין בהנהגות צדיקים (אות כח) בשם בעל שו"ת מעיל צדקה, וכן בספר תתן אמת ליעקב (לר"י פיש, פ"ה סי' מב, ובהוספות שם אות ד), ומוכיח כן מדברי הרא"ש בעניין הספד (מו"ק פ"ג סי' סג), עי"ש [וכתב שם הרא"ש שההיתר הוא רק להוסיף במעלה, אבל אסור להמציא מעלה שכלל לא שייכת למדובר]. וכן בב"ח (יו"ד סי' שד"מ) התיר להוסיף קצת במעלות האדם.

גם מדברי הגמרא (חולין ז, ב): דיברה תורה, ודיברו נביאים, ודיברו חכמים, בלשון הבאי (-הגזמה), מוכח שמותר לדבר כך, ואין בזה חשש של "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחַק".

המנעות מהגדרות

כמו כן יש להימנע משימוש בהגדרות שאין להן משמעות ברורה, אלא אם כן ישנה אפשרות להביא דוגמא שתמחיש למה הכוונה.

לדוגמא: אם רוצה לומר על בחור שהוא 'חסידי אבל פתוח' - צריך לחשוב היטב על דוגמא שתמחיש במה מתבטאת הפתיחות שלו: 'אוהב להיות מעודכן בחדשות', 'אינו מקפיד להסתובב ברחוב בכובע וחליפה', וכל כיוצא בזה. כי המושג 'פתוח' הוא רחב מאוד ומכיל בתוכו משמעויות רבות, שחלקן שליליות וחלקן אינן שליליות ואפילו חיוביות, ובלא דוגמא כזו אי אפשר לדעת למה כוונתו, ויכול השואל לתלות חסרונות שאינם קיימים בו.

דוגמא נוספת: כשאומרים על בחור שהוא 'ממוצע בכישרונות', יש בכך כמה משמעויות: יתכן שהכוונה שהוא באמת באמצע - בין בעלי הכישרונות הטובים לבין בעלי הכישרונות החלשים. ויתכן שנחשב 'ממוצע בכישרונות' ביחס לבעלי הכישרונות הטובים, אבל בהחלט אינו 'ממוצע', אלא ברמה גבוהה יותר. וישנה גם משמעות הפוכה, שהוא ממוצע ומטה. לכן צריך לפרט למה הכוונה 'ממוצע'.

וכן כשאומרים על בחור שהוא 'אוהב להתלבש יפה' - לפעמים מתכוונים שיש לו ממש אובססיה כיצד נראה, ולפעמים הכוונה היא על בחור שמקפיד להראות מכובד ויפה - אבל לא מעבר לכך. לכן חשוב שהאינפורמציה תהיה מבוססת על דוגמאות מפורטות ולא על הגדרות בעלמא.

התלהבות

יש לדעת שבמיוחד בזמנינו, הדרך למסור אינפורמציה חיובית, צריכה להיות בדרך של התפעלות, ולא בצורה 'יבשה'.

וראה עוד לשון הר"ן (נדרים כד, ב) 'דעל הגוזמא קושטא קאמר' (פירוש, שבשפת הגוזמא המגזים אומר אמת).

ודומה לזה מצאנו לגבי נדוניא, שהיה המנהג להוסיף בכתובה אפילו פי שנים על מה שמתכוין לתת, כדי שייראה שנתן הרבה. הרי שלפעמים מקובל להגזים, ולכן אפשר להוסיף גם במעלות. וכן כתב בספר נחל אשכול 'שמעתי טוב טעם בשם הבעש"ט למה מותר לשנות בשידוכין, והוא לכאורה מבואר בגמרא (כתובות סו, א) במשנה: וכנגד השום הוא פוסק פחות מחומש. ופירש רש"י: וכנגד השום, אם בא חתן לכתוב קבלה עליו, כנגד אלף דינר של שום שתכניס לו בגדים או כלים המשתמשין בהן והן פוחתין, או פרקמטיא, ודרך הנועדים למזומטי חתן לשומם יותר משויים לכבוד הכלה ולחבבה על בעלה'.

לדוגמא: להגיד על המדובר שנחשב 'חסיד' - אם אומרים זאת בצורה יבשה, יכול השואל להסיק שאינו 'חסיד' ברמה מיוחדת, או אולי אינו ממש חסידי^{יח}. אבל אם אומרים - את אותן המילים בדיוק, בחיות והתפעלות, הרושם הוא לגמרי שונה, באופן זה ברור שהוא חסידי ברמה גבוהה.

כל זה כאמור, אינו רק בגדר עצה טובה ומילי דחסידות, באיזה אופן **כדאי ועדיף** למסור את המידע הנדרש, אלא נוגע ממש לאיסור אבק לשון הרע.

ו. האופן הנכון להימנע ממתן אינפורמציה

מי ששאלוהו על בחור מסוים - שאינו מכירו מספיק, ולכן אינו יודע מה לומר עליו, או שאינו יודע מה להשיב על שאלה מסוימת - יאמר 'איני יודע', ולא ינסה למסור אינפורמציה על סמך השערה והיכרות בלתי מספקת.

ואפילו אם מכירו היטב ויכול למסור את האינפורמציה שנשאל עליה, אלא שאינו יודע אם רשאי למוסרה, יאמר 'איני יודע'^{יט}. או יאמר 'תשאלו את פלוני, הוא מכיר את המועמד/ת יותר טוב ממני'.

יח. הרי המציאות היא, שלרוב מוסרים אינפורמציה חיובית על כל אחד, והשואל מבין דברים מבין השורות... ועל כן גם צורת ההגשה של האינפורמציה - בצורה יבשה ומונוטונית, או בהתלהבות והתפעלות, יכולה ללמד משהו את השואל, ולהשפיע על מסקנותיו.

וכדאי שכל בחור ובחורה היודעים שעומדים לשאול אותם על חברים, ישנו לעצמם רשימה של מילים שבכוון לתאר את המדובר/ת באופן חיובי: אהוב, אהוד, אחראי, איכותי, איכפתי, אמיתי, אצילי... שימוש במילים כגון אלו מרשים, ונותן רושם חיובי. וכמובן אין לשקר ולהגזים יותר מהמותר, כפי שהתבאר לעיל.

יט. ואין זה שקר, כי כוונתו לומר 'איני יודע' אם מותר לי לספר לך'.

ועיין במהרש"א (תענית כ, ב ד"ה שמא כל בני עירך) על המעשה ברבי אלעזר ברבי שמעון שנודמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר, ושאלו ר' אלעזר האם כל אנשי עירו מכוערים כמותו, והשיב 'איני יודע'. ופירש המהרש"א שכוונתו היתה - איני יודע אם מותר לומר שהם מכוערים, לפי שנותן חיסרון ביצירה.

ואף אם כוונתו לומר 'איני יודע' תשובה לשאלה ששאלת אותי, גם כן אינו שקר, כי באמת לגבי מי שמכירו טוב יותר ממנו, הרי הוא בגדר 'איני יודע'. וכמו שכתב הבן איש חי (רב פעלים ח"ג חו"מ סי' א) 'בשיעור הידיעה יש כמה מדריגות, וכל אחד אע"פ שהוא יודע, נקרא אינו יודע לגבי הגדול ממנו'. וכיון שבדואי יש מי שמכירו יותר [הוריו אחיו...] יכול לומר 'איני יודע'.

אבל לא יאמר 'איני מעונין לענות לך', או 'איני מעונין לדבר עליו', תשובה כזו מעלה תהיות אולי יש דברים בגו... והיא בגדר אבק לשון הרע^כ, ועלולה לקלקל.

ומסיבה זו גם לא יאמר 'תשאל מישהו אחר' - מבלי לציין את מי יכול לשאול [אם יודע לציין], שגם תשובה כזו נראית כהתחמקות מלהגיד דבר שלילי שיודע על המדובר, וגם היא בגדר אבק לשון הרע ועלולה לקלקל.

ז. חיסרון ששמע מאחרים

חיסרון ששמע מאחרים על בחור/ה, שיכול להוות בעיה בשידוכים^{כא}, מוטל עליו לגלות^{כב}, ויאמר 'כך שמעתי עליו'^{כג}. אף שלא בטוח כלל שיש לתת אמון בעדות ז'^{כד}, אבל לומר, צריך. ועל המברר לקבל את הדברים בהסתייגות^{כה}.

כ. חפץ חיים (ח"א כלל ט ה"א), ועיין שו"ת מהרלב"ח (סי' קמז, ה).

כא. וכן הדין בכל מקום שיש לחוש לנזק, לאו דווקא בשידוכין, שמותר לגלות את אשר ששמע מאחרים.

כב. ולספר חיסרון ששמע מאחרים, לאחר שכבר נגמר השידוך, ויש חשש שבעקבות המידע יתבטל השידוך, לדוגמא: שמע שהבחור לוקח כדורים לטיפול בבעיות נפש - אבל אינו יודע מעצמו, כאן יש צורך יותר לבדוק ולברר לפני שמספר, וכדאי גם לשאול רב מורה הוראה.

כג. באר מים חיים (רכילות כלל ט ס"ק ט).

כד. בגמ' (נדה סא, א) מובא הפסוק בירמיה, התולה את כל האנשים שהרג ישמעאל בן נתניה, בגדליה בן אחיקם - שכביכול הוא הרגם. ומבארת, שגדליה לא חש לעצתו של יוחנן בן קורח שהזהירו מפני ישמעאל בן נתניה הרוצה להרוג אותו ואת אנשיו. ואף שהיתה זו רק שמועה ללא כל הוכחות, היה עליו להתייחס אליה ברצינות, וכיון שהתעלם מדבריו ולא נשמר ממנו, נחשב כאילו הוא הרגם! והרא"ש שם העתיק כן לדינא. וכן מוכח מהרשב"ם (ב"ב לט, ב ד"ה ומ"ד), שמי ששמע מאחרים, שפלוני אומר על אדם מסוים שהקרקע שיושב עליה גזולה בידו, מותר לספר לאותו אדם מה שאמר עליו פלוני [כפי ששמע מאחרים], כדי שיזהר לשמור את שטרו - אף שאינו יודע אם מה ששמע הוא נכון, דלמיחש בעי. ומכאן שגם לשמועות יש להתייחס. ומותר לאומרן למברר בעניין השידוך, כי גם בזה יש תועלת [וכמובן שבלי תועלת איסור גמור הוא].

כה. הרבי כותב (אגרות קודש חי"ב עמ' שפה): 'במענה על מכתבו בו כותב אשר הציעו נכבדות לפב"פ וכבר קרוב הדבר לפועל, אלא שבינתים בא מי שהוא והטיל ספק בהנוגע להנהגת המדוברת בעבר, אף שבהנוגע לההווה הנה אמרה בפירוש שרצונה להנשא דווקא לשומר תורה ומצות ולהתנהג כדת משה וישראל וכו'.

והנה כיון שההווה בטוב, ובנוגע להעבר הרי בכלל מידי ספק לא יצא **ומובן שעל פי שו"ע צריך עיון גדול אם עדות זו מהימנא** (ההדגשה אינה במקור), ובפרט שתשובה מועלת, ולכן לדעתי אין להם לחשוש, והש"ת יצליח השתדלותם שתה' לטוב ובשעה טובה'. הרי לנו שע"פ שו"ע אין

ח. שליח לברר אינפורמציה

הרוצה לברר על שידוך, ויודע שאם ישלח את פלוני לברר עבורו, יקבל אינפורמציה אמיתית, ואילו אם יברר בעצמו יש חשש שלא יאמרו לו את האמת - משום שאין מכירים אותו, או שלא חייבים לו וכדומה, מותר בהחלט לשלוח שליח לצורך כך¹, אף שכתוצאה מכך, אדם נוסף [השליח] יידע על הגנות, הואיל והוא דבר המוגדר כתועלת.

סיכום הפרק:

א. מסירת אינפורמציה שלילית על המדובר/ת, מותרת אך ורק בהתקיים חמשת התנאים הבאים:

א. שיהיה ברור לו שהוא באמת חיסרון, ולא שרק נראה כך בעיניו.

ב. יספר דברים מדויקים מבלי להגזים.

ג. יכוון רק לתועלת, ולא יספר מתוך שנאה או נקמה. ואם יודע שלא תהיה תועלת אסור לספר.

ד. אם אפשר למנוע את השידוך באופן אחר בלא לספר, אסור לספר. אם די בחיסרון אחד כדי להוריד את השידוך, אסור לגלות על חסרונות נוספים. אם יכול להקטין את החיסרון ודי יהיה בכך כדי להוריד את השידוך, צריך להקטין. ה. אם מלבד הורדת השידוך יגיע למדובר נזק ממשי - כגון נזק כספי וכדומה, אסור לספר, אלא אם כן יתקיימו היתרים נוספים. והורדת השידוך לאחר שנגמר, נחשב כהיזק ממשי.

ב. אם רק ממליץ שלא לגשת לשידוך, אך לא אומר שהסיבה היא מחמת חיסרון מסוים, אין צריך את כל תנאי ההיתר. ואם די בכך כדי להוריד את השידוך, צריך לעשות כך מלכתחילה.

ג. אם אפשר רק לרמוז על החיסרון, ודי יהיה בכך כדי להוריד את השידוך, עליו לרמוז ולא לפרש.

להאמין לשמועות באופן גורף, ודבר זה תלוי מאוד בטיב השמועה, ובנתונים נוספים ששמעו על המדובר, וצריך להיזהר בזה מאוד.

כו. קונטרס לה"ר בשידוכים (פרק א הלכה יד).

ד. חשוב להציג את החיסרון תוך הצגת שאר המעלות, כדי שלא יתקבל הרושם כאילו שיש בו רק חסרונות.

ה. יש להקפיד על מתן אינפורמציה ברורה, עם דוגמאות לכל דבר, ולהימנע ככל האפשר ממתן הגדרות.

ו. את האינפורמציה החיובית יש לומר בהתלהבות ומתוך נכונות לעזור.

ז. בכל מקרה שאינו בטוח יאמר 'איני יודע', או שיפנה לחבר אחר - תוך הקפדה על ציון שם החבר. אבל לא יאמר 'איני מעונין לדבר עליו'.

ח. את המעלות המצויות במדובר ניתן להגדיל מעט ואת החסרונות ניתן להמעיט מעט - לא להפך, אך בכל מקרה אסור להגזים.

ט. חיסרון ששמע מאחרים ואינו יודע עליו מעצמו, צריך לספרו, אבל יאמר בנוסח 'כך שמעתי'.

י. אינפורמציה שאינה מבוססת, על המברר להתייחס אליה בהתאם.

יא. לאחר שכבר נסגר השידוך, יש לעיין אם מותר לספר על חיסרון ששמע מאחרים, ויש להתייעץ עם מורה הוראה.

יב. מותר לשלוח שליח כדי לברר על המדובר/ת, באם יודע שהלה ישיג אינפורמציה טובה ואמינה יותר, מאשר הוא עצמו, למרות שבכך יתכן שחושף עוד אחד לשמיעת גנות המדובר/ת.

פרק ב

סוגי החסרונות

הנושאים בפרק: סוגי החסרונות, הגדרתם וחיוב הדיווח עליהם | מחלות גופניות, נפשיות, תורשתיות | התנהגות, מידות ויר"ש | נטילת כדורים | חיסרון חיצוני ומפורסם | חיסרון שאינו חד משמעי | רמה רוחנית וכלכלית | חיוב הדיווח ברופא | לאחר שנסגר השידוך | שאלות כלליות | אופי | חסרונות של בני משפחה | פגם משפחה

הקדמה

למרות החובה למסור אינפורמציה לשואל - הכוללת גם חסרונות על המדובר, לא על כל חיסרון או בעיה צריך ומותר לדווח. וגם על אלו שצריך לדווח יש חילוק ברמת החיוב, וכיצד מתי ועל מי מוטל לדווח, לא הרי זה כהרי זה.

החסרונות והבעיות העלולים להוות אבני נגף בחיי הנישואין, נחלקים באופן כללי לשלושה סוגים: חסרונות גדולים וחמורים מאוד, חסרונות בינוניים, וחסרונות קטנים ואף שוליים.

בפרק זה נעמוד על סוגי החסרונות ופרטיהם, על אלו מהן חובה לדווח ובאיזה אופן, ועל אלו מהן יש להימנע ואף אסור לדווח.

הכלל הוא: שחסרונות כאלו אשר הצד השני לעולם לא יוכל להשלים עמהם, ניתן להתייחס אליהם כאל אבידת גופו ונפשו וחייבים לדווח עליהם. וככל שהחיסרון גדול יותר ויכול להוות גורם מפריע יותר בחיי הנישואין, יש יותר חיוב לדווח עליו.

אך חסרונות מצויים העומדים בטווח הנורמה, שהצדדים בדרך כלל משלימים עמם לאורך חייהם, לא ניתן להתייחס אליהם כאל אבידת הגוף והנפש ולחייב לגלותם. וככל שהחיסרון הוא קטן ושולי יותר, ויש פחות חשש שיפריע לחיי הנישואין, מתמעט חיוב זה ואף נעלם כליל.

ונקדים: שדבר פשוט הוא, שהמודד על פיו יש לבחון את החיסרון - עד כמה יכול להוות גורם מפריע בחיי הנישואין, תלוי במציאות של זמנינו. ויתכן מצב שבו, חסרונות מסוימים שבדורות הקודמים נחשבו לחיסרון שולי, במציאות בת זמנינו ייחשבו לחיסרון מרכזי, וכזה שצריך לדווח עליו², וכן להפך.

הסיבה לשינוי בין הדורות, נעוצה בכך, שבדורות שעברו - נושא ההתאמה בשידוכים בפרט, ובחיי הנישואין בכלל, לא תפסו מקום כמו שתופסים בזמנינו. בני אדם השלימו עם חסרונות בני הזוג, בקלות רבה יותר מאשר בזמנינו, אפילו אם היה כרוך בסבל תמידי, משום שהיו פחות מפונקים ביחס לדורנו, וחיי החומר תפסו פחות מקום מאשר תופסים בזמנינו. וגם משום שהדגש על חיי הנישואין היה פנימי ומהותי יותר, בשונה מהיום שיש דגש חזק על עניינים חיצוניים.

וממילא בדורות שעברו העילה לגירושין צריכה היתה להיות כבדה ורצינית מאוד, וע"פ רוב היו משלימים עם חיסרון זה לאחר הנישואין. ולכן אפשר למצוא בספרי הפוסקים שבדורות הקודמים התייחסות לחסרונות מסוימים, כחסרונות שאינם משמעותיים - שאין צורך לדווח עליהם. אולם בזמנינו, דור יתום ומפונק, שרמת הסבל של בני האדם נמוכה מאוד, וכל הפרעה קטנה יכולה לשבש סדרי חיים, וגם נושא ההתאמה תופס מקום גדול בחיי הנישואין, מסתבר שגם גדרי הצלה ו"לא תעמוד על דם רעך" - שמחמתם חלה החובה לדווח לצד אחד על החיסרון שבצד השני, ישתנו בהתאם.

וכנראה, שכל פגם וחיסרון בצד אחד שיגרום סבל לאורך זמן רב לצד השני, נכלל בגדר החיוב "לא תעמוד על דם רעך". ראשית, משום שבזמנינו גם חיסרון כזה עלול להביא לגירושין, וגם אם לא - בכל זאת יגרום לסבל רב, אשר יקשה מאוד למי שדר עמו בכפיפה אחת להשלים עמו

לפיכך, לא כל חיסרון המובא בספרי השו"ת של הדורות הקודמים, שנחשב כחיסרון מרכזי או שולי, בהכרח שייך לזמנינו, וצריך לדון בכל דבר על ידי פוסקי דורנו³.

כמו כן חשוב לדעת לאיזו קהילה, או אפילו לאיזה זרם בקהילה, משתייכים הצדדים, כי גם בין הקהילות, ואפילו בין הזרמים שבתוך הקהילות, יתכנו הבדלים מהותיים בהגדרת חסרונות שונים. והחכם עיניו בראשו לדעת מי עומד לפניו.

ב. הגאון רבי מנדל שפרן, הישר והטוב (חלק כא עמ' ל), וכן כתב בדברי מלכיאל (ח"ג סי' צ).

חסרונות גדולים

א. הגדרה

חסרונות גדולים וחמורים מאוד המוגדרים כ'חסרונות עצומים', שאילו ההורים או הבחור והבחורה יידעו עליהם, לא יהיו מעוניינים בשידוך. ואם לא יידעו עליהם עד לאחר גמר השידוך, או עד לאחר הנישואין, יוביל הדבר לעזיבת שידוך או אפילו לגירושין, או לחילופין, להפיכת חיי הזוג לטעונים וממורמרים⁷. ואף יותר מכך, יתכן שבעקבות העלמת מידע על חיסרון גדול ומשמעותי, יגרם לבן הזוג סבל רב ויכנס למשבר, ובעקבות כך יחלה, ואף יסתכן בחייו⁸.

ב. הדין

חסרונות כאלו חובה גמורה לגלות⁹, ומוטלת בראש ובראשונה על המשודך

ג. ואין הבדל אם בעיני ההורים מדובר בחיסרון, אבל בעיני הבחור/ה אינו נחשב לחיסרון. או להיפך, שבעיני הבחור/ה נחשב לחיסרון, ובעיני ההורים לא. בכל מקרה, חובה לדווח על חיסרון זה, והם יחליטו ביניהם כיצד לנהוג.

ד. הגאון ר' מנדל שפרן כתב בקובץ הטוב והישר (חכ"א עמ' טו), שחיסרון כזה העלול להביא לעזיבת השידוך, לגירושין, או להפיכת חיי לממורמרים וטעונים, ישווה קצת בערכו כרציחה, אשר כל ישראל חייבים למנעו ולעסוק בהצלתו.

ה. וראה מה שכתב הגאון ר' שלמה קלוגר ז"ל בהקדמה לספרו נדרי זירוזין (ח"ב, ולהלן פרק ו אות יא העתקנו את כל דבריו, וכן הובא בספר 'ביום שידובר' לרמ"מ וינגורט), בהאשימו את מי שלא הזהירו מפני שידוך לא טוב לנכדתו **שהסתיים בפטירתה ללא עת**, וז"ל: ואם כי 'הכול בידי שמים' (כתובות ל, א) אך ידוע ד'מגלגלים חובה ע"י חייב' (שבת לב, א) והתורה אמרה "מות יומת הרצח" (במדבר לה, טז), "מי זה אָמַר נְתָהּ ה' לֹא צָנָה" (איכה ג, לז), אעפ"כ חייב הנעשה על ידו. ישלם ה' לרשעים הללו והנוגעים בזה אשר היו בעוכרי, **אשר הכירו הבית הזה והעלימו ממני**, ישלם ה' פעלם וכרוע מעלליהם תן להם, עכ"ל. ועיי"ש כל המעשה.

ו. מי שידוע שצד אחד נגוע באותו חיסרון שיש לצד השני, כגון ששניהם פתוחים מאוד, או שניהם בעלי עבירה מסוימת, או לשניהם אותו סוג של חיסרון גופני וכדומה, והצד הראשון לא גילה את החיסרון לצד השני. למרות ששניהם מוגדרים כחסרונות שחובה לדווח עליהם, מ"מ היודע על חיסרון של צד אחד, אין צריך לגלותו לצד השני [אמנם להלן (אות יג בהערה) הבאנו שיש מקרים שחובה לספר]. ובמקרה שלכל אחד חיסרון אחר, יש להסתפק במקרה שהאחד העלים חסרונו מהשני, אם מוטל על כל היודע חיסרון אחר בשני, לדווח על כך לצד הראשון או לא, משפטי השלום (סי' כא ס"ק לד), ועיין בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' קלה) שגם מסתפק בזה. ובמקרה כזה יש לשאול מורה הוראה.

עצמו לספר למיועדת^ז, ואם הוא עצמו לא גילה, הדבר מוטל על כל היודע מכך, ואפילו אם לא נתבקש על ידי אחד הצדדים^ח.

וגם אם שמע על החיסרון מאחרים, אבל הוא עצמו אינו יודע שכך הוא, יש לו לומר 'כך שמעתי עליו'. כדי שיידעו לברר על נקודה זו.

ג. מחלות קשות

מחלות המוגדרות כמחלות קשות, ברור שחייבים לספר עליהן אף אם לא נשאל עליהן^ט. וכן אפילו אינה מחלה קשה, אבל אם מצריכה טיפול קבוע בבתי חולים וכדומה, או שיש להוציא עליה הוצאות גדולות, חובה לגלות.

ואפילו היא מחלה שאינה צריכה את כל זה, ואפשר לחיות איתה, אבל ברור שתפריע מאוד לשני בחיי הנישואין - עד כדי פירוק הנישואין, ואף אם לא תביא לגירושין מכל מקום תגרום לו סבל רב, ובפרט אם היא מחלה שאינה ניכרת, שיש לשער שהצד השני לא שמע עליה, יש חיוב גמור לכל היודע על כך לספר עליה.

ד. מי שהבריא ממחלה

מי שהבריא ממחלה ממארת, אם יש חשש שהמחלה תחזור, בוודאי שחובה לספר.

ז. ראה להלן (פרק ג) שהבאנו את הכללים בזה מתי צריך המשודך עצמו לגלות חסרונות עצמו למשודכת, וכן להפך.

ח. ח"ח (רכילות כלל ט הלכה א). ועוד כתב (ציורים אות ה'), וז"ל: אם הוא רואה שאחד רוצה להשתדך עם אחד, וידוע לרואה הזה כי החתן יש לו חסרונות עצומים וכו', והמחותן אינו יודע מזה דבר, ואילו היה יודע לא היה מתרצה לזה, יש לגלות לו, עכ"ל. וכ"כ בציץ אליעזר (חט"ז סי' ד). וכן מבואר מדברי הרשב"ם (ב"ב לט, ב ד"ה ומ"ד, והובא לעיל פרק א אות ז בהערה), שיש מצוה לפרסם את המחאה ששמעו מפלוני, שאמר שהמחזיק בקרקע פלונית הוא גזלן, ואוכל את הקרקע בגזלנות - כדי שיזהר המחזיק בשטרו, אפילו אם המחזיק בקרקע לא שאל אם היתה מחאה.

ט. שו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' קטו), שו"ת באר משה (ח"ח סי' נט), שו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' רעח-רפא).

המציאות כיום, לדעת הרופאים, שלאחר 5 שנים שהגוף נקי, נחשב האדם כבריא, וסיכויו לחלות שוב הם פחותים. אבל מאידך אין לדעת אם סטטיסטיקה זו נאמרה על כל סוגי המחלות, ועל כל בני האדם.

ועל כן, אדם שחלה פעם במחלה ממארת, אף אם נרפא ממנה, חובה לספר.

ה. סוגי מחלות גופניות

מחלות כרוניות חמורות (מצב רפואי הנמשך תקופה ארוכה של חדשים, שנים או לעיתים אף כל החיים) - חייבים לגלות.

לדוגמא:

מחלת הנפילה (אפילפסיה) - חייבים לגלות, ולא משנה חומרתה. וגם אם כבר נרפא ממנה, הרי שיש לחשוש שמא תחזור בשלב מסוים בחיים¹.

סכרת נעורים - חייבים לגלות [וודאי בבחורה, שלמחלה זו ישנה השפעה על הסיכויים להיכנס להריון ועלולה אף לגרום לסיכונים בהריון, אבל גם בבחור עלולה הסכרת לגרום בעיות פוריות].

מחלה פנימית באחד האיברים החיוניים, כמו כליות, ריאות וכדומה, או כליה אחת - חייבים לספר².

מחלות לב - חובה לספר.

אלא אם כן הן בעיות שוליות: כמו ילדים שנולדים עם שסתום צר וכדומה, שצריכים לעבור צינטור, אבל אינן גורמות לנזק ממשי בימי הבחורות והזיקנה - בין לבחור בין לבחורה, למעט מעקב מדי פעם. במקרה זה אין חובה לספר.

1. כפי שיטת החלקת מחוקק (אבה"ע סי' קיז ס"ק יב) [ולא כבית שמואל (שם ס"ק יב) שמקיל שלא לגלות אם כבר נרפא]. וכ"כ בשו"ת הרי בשמים (ח"ב סי' קס).

ועל חומרת המחלה: הנה הרמ"א (אבה"ע סי' קנד סעי' ה) כתב: מי שהוא נכפה, י"א שאינו מום ואין כופין על זה לגרש, ומ"מ אין כופין אותה שתהיה עמו הואיל ובאתה מחמת טענה. וי"א דהוי מום באיש וכופין לגרש, עכ"ל. הרי לנו חומרת המחלה, שאפילו למ"ד שמי שחולה במחלה זו ואשתו אינה חפצה בו, אין כופין אותו לגרשה, מ"מ זכותה שלא להמשיך לחיות איתו. ולענייננו בוודאי שחייבים לספר, ועיין עוד בשערי תורה לרופאים (ח"ב סי' עח).

יא. רפואה כהלכה (ח"ד עמ' 148).

אסטמה קשה - תלויה בין השאר: בשינויי מזג האויר, סוגי האוכל, אבק פריחה. ומהווה הפרעה חמורה לבן הזוג, וחייבים לספר.

אמנם אם מדובר באסטמה קלה, יש שפוטרים מלספר כי אינה מוגדרת 'כחיסרון עצום' שחובה לדווח עליו^{יב}.

אולקוס - אם סובל הרבה ומפריע מאוד למהלך החיים התקינים, חייבים לספר^{יג}. אמנם באולקוס קל יש שפוטרים מלספר, כי אינו מוגדר כ'חיסרון עצום'^{יד}. [ולהלן (חסרונות בינוניים אות ג) יתבאר שהחולה עצמו חייב לספר גם אם יש לו אולקוס קל שלא גורם סבל רב. אלא אם כן הוא אולקוס ממש קל, שאז גם החולה אינו צריך לספר].

טרשת נפוצה (מחלה הפוגעת במערכת העצבים) - המחלה פוגעת במערכת החיסונית וגורמת סבל ואף נזק, וחייבים לספר.

פסוריאזיס - מחלת עור אוטואימונית כרונית, העלולה להתפשט על פני כל חלקי הגוף השונים. מחלה זו אינה רק בעיה אסתטית, אלא גם רפואית, שכן לעתים היא קשורה לבעיות בפרקים ועוד, ויש חובה לספר.

חולי צליאק (רגישות לגלוטן) - ברור ומובן כי הנישואין לאדם הסובל מצליאק, מחייב שינוי מהותי בכל צריכת המאכלים בבית, בבישולים ובאפייה, וכן דורש הוצאות כספיות גדולות יותר לרכישת המוצרים.

ואמנם, ישנן דרגות שונות של חולי צליאק: אלו המצויים בדרגה הגבוהה של רגישות לאכילת גלוטן, מקפידים שבכל מוצר שאוכלים לא יהיה כלל גלוטן, לא רק במיני דגן - כמאפים ומיני מזונות, אלא אפילו בתבלינים, אבקת מרק ועוד.

אלו הסובלים מרגישות לגלוטן ברמה נמוכה יותר - אינם נמנעים מאכילת גלוטן באופן מוחלט, הם אמנם לא יאכלו לחם ומאפים ושאר מיני דגן על דרך קבע, אך מדי פעם יטעמו מעט [אף שיסבלו אח"כ מכאבי בטן], אולם בתבלינים בד"כ אינם מקפידים.

יב. שעורי תורה לרופאים (ח"א סי' עא עמ' 49).

יג. שו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' רצז אות כו), שו"ת אדרת תפארת (ח"ז סי' מח עמוד רלו).

יד. שעורי תורה לרופאים (ח"א סי' עא עמ' 49).

בכל מקרה, השינוי והקושי בבית הוא לכל הדרגות, ועל כן יש חובה לספר^{טו}.

ו. סיכון למחלה

אם יש סיכון למחלה כרונית - הרי שתלוי ברמת הסיכון: אם הסיכוי לחלות הוא נמוך אין צורך לספר, אבל בסיכוי גבוה חייבים לספר^{טז}.

ז. בעיות בהולדה

בחורה ללא רחם או שחלות^{טז}, שאינה יכולה להוליד, וכן איילונית^{טז}, סריס, או כל חשש אחר של עקרות כמו בחורה ללא וסת^{טז} - מכל סיבה שהיא, חייבים לגלות^{טז}.

טו. אבני דרך (פרינץ, חי"ג סי' קפא).

ואינו דומה לאולקוס קל, שכתבנו לעיל שאין חובה לדווח עליו. מהטעם, שאולקוס קל אינו מצריך שינוי גדול בבית, שהרי בין כך לכל אחד יש טעם משלו בבישול באפייה ובטיגון. יש שאוהב חריף ויש שמתרחק ממנו כמו מאש. יש האוהב דווקא מתוק, ויש להפך. יש שאוהב תבלין מסוים, והשני תבלין אחר. יש האוהבים את האוכל כשהוא מבושל היטב ונוטה להשרף, ויש להפך אוהבים דווקא על גבול הנא, וכיוצ"ב שינויים רבים בין סוגי בני אדם, ולאחר החתונה ממילא משתנה המטבח לפי דרישות בן הזוג, לכן אולקוס קל אינו מכביד במיוחד מבחינה זו. אבל מחלת הצליאק אפילו היא קלה, משפיעה ומשבשת בבית באופן מהותי את כל מה שקשור לאוכל.

טז. לדוגמא: הסיכון להתפתחות טרשת נפוצה לאחר דלקת בעצב הראייה במשך חמש עשרה שנים אצל גברים, הוא בשיעור של 30%. סיכון באחוזים כאלו אינו מהווה עדיין חובה לדווח, לעומת זאת הסיכון אצל נשים במצב כזה הוא 70% ובוודאי חובה עליהן לדווח, שעורי תורה לרופאים (ח"ב סי' עד עמ' 72). ובאופן זה יש להתייחס לגבי כל סיכון של מחלה, ויש להתייעץ עם רופא על הסיכוי ולשאול רב מורה הוראה בעניין. אם ברור שיש סיכון גם מבלי להתייעץ עם רופא [כגון מחלה ידועה ומפורסמת שיש בה סיכון], יש חובה לספר, או מכל מקום להתייעץ עם מורה הוראה. ורק בדברים שברור שאין בהם שום סיכון [על פי מה שנתבאר להלן בחסרונות בינוניים וקטנים, עי"ש], רשאי להחליט בעצמו שלא לגלות, ואין חובה להתייעץ.

יז. בחור שאברי הרבייה שלו אינם מפותחים, אף שיכול להוליד בטיפולים, אבל אם אינו יכול לבוא כדרך כל הארץ, יש חובה לספר, ואולי יש כאן חשש קידושי טעות, או דין כפיית גט, עיין שו"ע (אבה"ע סי' קנד).

יח. מקרה של בעיה גנטית מובנית, לדוגמא: testicular feminization

יט. גיל עשרים הוא גיל שמצריך כבר בדיקות מדוע לא הגיע הוסת עד כה. מקובל לקבוע את גיל הסף לגיל שש עשרה, ואיחור בווסת עד גיל כזה הוא מחוץ לתחום הנורמה. לפיכך בחורה

אך אם הרופאים אומרים שתוכל ללדת - אף אם בקושי סביר, יש להקל שלא לספר כא.

ח. מחלות נפש

מחלות נפש^{כב} חמורות, כמו **סכיזופרניה** (הפרעה נפשית חמורה הגורמת להזיות ולניתוק מהמציאות) שהיא מחלה הנמשכת לכל החיים - חייבים לגלות^{כג}.

גם מחלה המכונה **OCD** (הפרעה טורדנית כפייתית), הגורמת בין השאר לחזור שוב ושוב על פעולות מסוימות הרבה מעל לנורמה המקובלת - אם היא ברמה גבוהה, חייבים לספר. כגון: הרגשת צורך לשטוף ידיים או להתקלח פעמים רבות, וכן שאר פעולות שחייבים לעשות פעמים רבות ובצורה אובססיבית.

אבל אם היא בצורה קלה, למשל אדם ששוטף ידיים מעט יותר מהרגיל, או בודק כמה פעמים האם ביצע פעולה כלשהיא (נעל את הדלת, כיבה את האש, כיבה את האור), אך באופן שלא מפריע לחיים תקינים רגילים, לא חייבים לגלות. והיא מחלה כשאר המחלות המנויות לעיל שאם לוקה בהן בצורה קלה אין עליהן חובת דיווח.

מחלת העצבים (נערווין, או מצב של אי שקט וכדומה) - במקרה שזקוקים לתרופות באופן קבוע, חובה לספר. במקרים אחרים יש לדון לפי המצב.

ועל כן, בחור או בחורה שלוקחים תרופות להרגעה, כמו: ציפרלקס, ואבן (Vaben), וואליום, רסיטל, קלונקס, וכדומה [התרופות השונות נובעות משוני בסיבות ללחץ וחרדה ולעצבים, וכן במצב של המטופל], יש לברר האם מדובר במשהו זמני עקב סיבה מסוימת [כמו חשש בטחוני, או טראומה עקב מאורע

שהיא בגיל שידוכין ואין לה עדיין וסת חייבת לספר. כמובן יש הבדל בין בחורה שיש לה סימנים משניים להתבגרות, ולפי הרופאים אם תקבל כדורים הורמונליים יגיע לה הווסת בקלות, לעומת בחורה ללא סימנים כאלה כלל.

כ. שו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סי' ד), שיעורי תורה לרופאים (סי' רחצ).

כא. שו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ג סי' כז).

כב. בשפה הרפואית והפסיכולוגית המקובלת היום, המונח 'מחלות נפש' איננו מקובל כבעבר, ובמקומו משתמשים במונח 'הפרעות נפשיות' - מונח הכולל תחום רחב של מידות חומרה שונות של בעיות נפשיות.

כג. ולגבי השאלה אם יש לעודד נישואין של הסובלים מהפרעות נפשיות כאלו ואחרות - אם כשהצד השני יודע ומסכים, עיין שיעורי תורה לרופאים (ח"ד סי' רסט).

מלחיץ או מפחיד], או מדובר בטיפול מתמשך שעלול לחזור. ואין להקל ראש בזה ולחשוב 'זה שום דבר ויעבור עם הגיל' וכדומה, כי מדובר בבעיה אמיתית. ואם אינו משהו זמני אלא בעיה מתמשכת, חייבים לספר^{כז}.

פחדים למיניהם ('פוביות') - אם הם פחדים הגורמים להפרעה ולשיבוש חיי הנישואין, כגון מי שיש לו פחד להימצא בחברה ('חרדה חברתית'), או לצאת לרחוב ('אגורפוביה'), וכל כיוצא בו. פחד כזה עלול להיות משמעותי ביותר לחיי האדם עצמו, לבן או בת הזוג ולמשפחה בכלל, וחייבים לספר.

לעומת זאת אם מדובר בפחדים שאינם משבשים את סדרי החיים, כמו פחד מנחשים ('אופידיופוביה'), או פחד מלהיכנס למעלית או למקומות סגורים ('קלסטרופוביה'), פחדים אלו כמעט ואינם מפריעים לבן זוג בחיי היום, לפיכך אין חובה לספר.

אנורקסיה נרבוזה (הפרעת אכילה חמורה ומסכנת חיים הגורמת לאובדן משקל קיצוני) - הפרעה נפשית חמורה שבוודאי עלולה להשפיע על חיי הנישואין (במקרים קיצוניים יכולה לגרום אף למוות).

בחורה שהיתה אנורקסית בעבר, למרות שהתחילה לאכול באופן מסודר, הרי שלא ברור שהבעיה הנפשית נפטרה בכך^{כח}, ולכן עליה לספר על כך. אמנם גם במקרה זה ישנה חשיבות לחומרת המחלה ובעיקר לחוות הדעת של הפסיכולוג או של הפסיכיאטר המלווה - שיכול לשער עד כמה גדולים הסיכויים שהמחלה תתפרץ שוב או תשפיע על המשך החיים.

גם מחלות נפש חמורות פחות, כמו **דיכאון מתמשך** וכדומה, הן מספיק חמורות לגבי החיוב לספר - וחייבים לספר^{כט}. וגם כאן העקרונות המנחים בהגדרת ההפרעות, הן: עד כמה תשפיע ההפרעה על החיים עם בן או בת הזוג, ועד כמה

כד. לגבי בחורה, עיין להלן (אות ט), שנתבאר שבאם יש חשש שתחזור בלידה וכדומה, יש חובה לספר.

כה. לעתים יש גם השפעה ישירה על הפוריות, כגון אנורקסיה שסבלה מאל-וסת, ונרפאה מהמחלה וחזר לה הוסת, עדיין היא בסיכון מסוים של בעיית פוריות. אמנם בדרך כלל הבעיה היא קלה ותוכל להרות וללדת בעזרת טיפול מינורי או ללא טיפול כלל.

כו. עיין בשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' עג).

אפשר לטפל בה ולצמצם את השפעותיה בחיי אדם זה, ובימינו די במצב נפשי מעורער מעט בכדי שייחשב כגורם המפריע לקיום הבית^{כז}.

משתמש קבוע בסמים [לא חד פעמי או פעם בשנה] - חייבים לספר^{כח}.

לקיחת כדור ריטלין - אצל חלק מהילדים והמבוגרים קיימים קשיי קשב וריכוז על רקע נויורולוגי, הקושי נובע מחוסר בחומר בשם 'דופאמין' הנמצא במוח, חוסר בחומר זה גורם לבעיית קשב וריכוז ובמקרים מסוימים גם להיפראקטיביות. ומצד שני קיימים אצל חלק מהילדים קשיים בקשב רק על רקע רגשי וכדומה. לשני הסוגים התרופה עוזרת^{כט}.

למעשה, רוב הפוסקים מתירים שלא לספר - גם אם עדיין לוקח^ל, ובמיוחד כיום שהיד קלה על ההדק ומחלקים תרופה זו לכל קושי קל של קשב וריכוז. אולם במקרים חמורים כשהבעיה קשה יותר מבחינה נויורולוגית, או אם בלעדי הריטלין נהפך להיות היפראקטיבי לגמרי, צריך וחובה לספר^{לא}.

ט. מי שהחלים ממחלת נפש

גם מי שהחלים כבר ממחלת נפש - חייב לספר, אלא אם כן התקיימו שני תנאים: א. הרופאים אומרים שהיה זה רק משבר שחלף ועבר וכעת הוא בריא לגמרי, ואין שום חשש שיחזור. ב. שכבר לא לוקח תרופות^{לב}. שאז יש לדון שאין צריך לספר^{לג}.

כז. וכפי שהבאנו לעיל (בהקדמה לפרק זה) בשם הגאון רבי מנדל שפרן, עי"ש.

כח. נטעי גבריאל (פי"ב סי' ו).

כט. מבלי להיכנס לעומק העניין, באופן כללי ניתן לומר שמתן הריטלין מועיל במצב המכונה **קושי בקשב מתמשך**, כלומר התלמיד, לאחר הקשבה של רבע שעה או עשרים דקות, נעשה עייף ובלתי מרוכז, בדיוק כמו שמרגיש תלמיד רגיל לאחר למידה אינטנסיבית וארוכה, במצב זה עוזר הריטלין לילד להאריך את שעת הקשב ולהשביחה.

ל. שו"ת גם אני אודך (ח"ג סי' קי), ווי העמודים וחשוקיהם (חל"ט סי' טו).

לא. הרפואה כהלכה (ח"ד עמ' 149), שו"ת וליוסף אמר (אבה"ע סי' ב).

לב. לגבי דיווח על לקיחת תרופות, יש להזהר מאוד לברר אלו תרופות לוקח, לפני שמגלה עליו שלוקח. לדוגמא: אם ראה בחור שלוקח כדורים במשך מספר ימים ואינו יודע מה הם, לא ימהר להחליט שהיא תרופה למחלת נפש וכדומה, אולי מדובר באקמול לכאבי ראש. ובמקרה שאינו יודע אלו כדורים לוקח, אין שום מחויבות לספר אם לא נשאל על כך. ואם נשאל **במפורש**

וכל זה בבחור, אבל בבחורה, אם ההפרעה עלולה לחזור מחמת קשיי ההריון והלידה וכדומה, חייבים לספר גם אם היא כבר בריאה ליד. ובכל אלו וכיוצא באלו יש לדון היטב בדבר עם פוסק הלכה.

האם לוקח כדורים, יאמר שראהו לוקח מספר פעמים אבל אינו יודע מה הם ולא יזה צורך ואולי זה סתם אקמול או אנטיביוטיקה.

ובספר נעימת החיים (עמ' 56) כתב, שמי שיודע בחברו שלוקח תרופה וכדו' למחלה קלה כמו מיחושים ואלרגיות שונות, שהרבה סובלים מהם - אסור לו לגלות שלוקח תרופה, כי עלולים לחשוב שיש לו מחלה רצינית, ועל ידי כך ירד השידוך, ע"ש. ועדיף לעשות שאלת חכם בכל עניין שכזה.

לג. אמנם צריך לדעת שישנם הבדלים גדולים מאוד בין אדם לאדם באשר ליכולת הטיפול בהפרעה כזאת או אחרת, יתכן שבאדם אחד קל לטפל ואילו באדם אחר אין אפשרות לטפל! ומכיון שכך, לעתים למצבו האישי של האדם ולהיסטוריה האישית שלו ישנה משמעות גדולה יותר מאשר לסוג ההפרעה. לכן חשוב שלא לסמוך על התרשמות אישית או על מקרים דומים, אלא צריך לקבל חוות דעת מקצועית על אדם זה בפרט.

לד. תשובות והנהגות (ח"א סי' תתעט).

בספר שעורי תורה לרופאים (ח"ב עמ' 56) מביא נידון לגבי בחורה שניסתה להתאבד, וכבר עברו כמה שנים שמתנהגת בצורה נורמלית, וכפי הנראה היתה זו מעידה חד פעמית עקב קושי בגיל ההתבגרות, וכבר חלף עבר, האם צריכה לספר לבחור, ושאל את פרופ' מתתיהו וייסנברג, והשיב לו:

'לכבוד הרב שליט"א, שאלה אתית זו כבר עלתה לפני הפסיכולוגים והפסיכיאטרים בעולם. בארה"ב קיים מומחה גדול בחקר ההתאבדות ודרכי הטיפול בו בשם פרופ' שניידמן מאוניברסיטת קליפורניה, הוא מוציא לאור זורנל מפורסם, והוא ממליץ לאלה שעברו נסיון התאבדות לשקר לבן זוג הפוטנציאלי, ולהעלים מהם עובדה זו. הוא סבור שמאחר ובמקרים רבים התופעה אינה חוזרת על עצמה, לכן צריכים לתת לאדם שניסה להתאבד את ההזדמנות להוכיח את עצמו שאכן לא יחזור לסורו, למרות שמבחינה מדעית אף אחד אינו יכול להבטיח שהמקרה לא ישנה. ברצוני להוסיף, שנסיון התאבדות נובע בדרך כלל מתוך כך שאדם נלחץ והוא רואה את עצמו מחוסר תקווה וחסר אונים ואינו מעלה על דעתו שום מוצא של אור ויציאה מהמיצר, וככל שאדם מבודד יותר מבחינה חברתית כך סכנתו גדולה יותר. יש לאדם שעות קשות ביותר, שאם יחלפו יתכן ורצון ההתאבדות יפוג, ויש לעזור לו באותן שעות קשות. בחורה זו, אם היא תחזק באמונה ובבטחון בהש"ת ותלמד כיצד לפתור בעיות, אם היא תקבל תמיכה חברתית, מסתבר שהתופעה לא תחזור על עצמה. פרופ' מתתיהו וייסנברג פסיכולוג קליני.'

ומביא שם פוסקים שגם מקילים שלא לספר, אבל מביא גם פוסקים שחולקים על גישת הפרופסור, וסוברים שהבחורה חייבת לעדכן את הבחור, כי מעשה קיצוני כל כך מראה שיש לבחורה זו אופי חלש שנשבר מקשיים, ויש להגדירה כמחלת נפש שעלולה לחזור במצבים קשים כמו לידה וכדומה, וכך נוקט למעשה. ולענייננו נראה שכל היודע על כך חייב לספר לבחור.

י. מחלות תורשתיות

אדם החולה במחלה תורשתית ('אוטוזומלית דומיננטית')^{לה}, או אם הורי הבחור או הבחורה חולים במחלה שיש בה חשש לתורשתיות^{לו}, כגון מחלות נפש, מחלות גנטיות^{לי}, בעיות דיבור, וכדומה^{ליח} - אם החשש הוא באחוזים כאלו שנחשב למיעוט המצוי, או שכבר רואים שהמחלה עברה לבני משפחה אחרים, חייבים לספר.

לדוגמא: אם שלשה מבני המשפחה^{לט} חולים במחלה זו, יש בסיס סביר לחשוש, וחייבים לספר. ויש אומרים שאפילו בשני בני משפחה חל כבר החיוב לספר^מ.

לה. שו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' עג אות ב). השאלה שם היתה לגבי 'תסמונת מרפן' - מחלה שעלולה לפגוע בשלד, בעיניים, בלב, ובריאות. ובדרך כלל היא מחלה תורשתית מאוד עם רמה גבוהה מאוד של סיכויים שכ-50% מהילדים שיוולדו לו יהיו חולים באותה מחלה.

לו. לגבי הדיון אם מותר לאדם בריא להתחתן עם אשה שרוב הסיכויים שתעביר לדור הבא מחלה תורשתית או גנטית או מחלה מדבקת ללא פתרון, וכן להפך, יש שאוסרים (שו"ת פרי השדה ח"ב סי' כו), ויש שאינם אוסרים אלא אומרים שעצה טובה להימנע מכך (שו"ת מעשה חושב ח"ד סי' לח, שו"ת בגדי שש סי' טו). וראה בשו"ת חת"ס (סי' קלוז) שלא רצה להורות בזה.

לז. אדם שהוא נשא של מחלה גנטית דומיננטית, מכיון שכיום עורכים בדיקות התאמה של 'דור ישרים' [שלא רק שכדאי לעשותה אלא אף חובה, כפי שנפסק בשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' י), ודלא כמשנה הלכות (חי"ב סי' רסה) שאסר], הרי שעל ידה ניתן לדעת אם הצד השני גם כן נושא את אותה מחלה, ואם התברר כי אינו נושא, ברור שאינה עוברת בתורשה, וממילא אין שום סיבה וצורך לגלות לצד השני שהוא נשא של המחלה [באם שניהם נשאים של המחלה, הסטטיסטיקה היא, שישנו סיכוי של 25% שהילד יהיה חולה באותה מחלה, 50% נוספים שהילד יהיה רק נשא של המחלה ו-25% שיהיה בריא לחלוטין].

לעומת זאת, במחלה של X **שביר** (תסמונת שגורמת לפיגור שכלי), הרי עדיף שלא לעשות בדיקה לגלותה, מכיון שעוברת בתורשה גם אם רק אחד מבני הזוג נושא את המחלה. ולכן אין כל תועלת בבדיקה - כשהבדיקה אינה מעלה ואינה מורידה את הסיכויים לילד בריא או חולה ל"ע, ואין טעם בבדיקה של מחלה שאין לה תקנה, ומאידך אין שום סיבה לאדם נורמטיבי לעשות בדיקות של מחלות **שאוּלִי** קיימות בו, אם אין להן תקנה, מסיבה זו 'דור ישרים' עושים רק בדיקות התאמה, שיש בהן תועלת להפחית את הסיכויים למחלות על ידי בחירת בן זוג שאינו נושא את המחלה. כמובן שאם יודע שחולה, או שיש לו סיכוי סביר שנושא את המחלה, חייב לספר!

לח. גם כאן, כמו שנתבאר לעיל, יש לבחון את סוג המחלה, אם היא סוג מחלה שמקפידים עליה או לא, ואם בכלל נחשבת ל'מחלה'. וזה תלוי גם בקהילות השונות, ישנן קהילות שחוששים פחות למחלות תורשתיות וישנן קהילות שחוששים יותר. בחב"ד כמדומה חששו קצת פחות מאשר בקהילות אחרות, ולכן יש לדקדק ממה חוששים אצלנו וממה אין חוששים.

לט. ויש לדון אם החולים אינם הוריו, אלא קרובי משפחה בדרגה רחוקה יותר, האם גם אז צריך לחשוש, ועד כמה צריך לחשוש. ועי' בבאה"ט (אבה"ע סי' ב ס"ק טו) שאם בני אחיות מתו מחמת מילה, יחששו גם לגבי בני אחיות האחרות.

יא. חובת דיווח ברופא

רופא ששואלים אותו אודות שידוך של אחד ממטופליו - אם יודע שיש למדובר מחלה שבני אדם מקפידים עליה, אסור לו לשקר ולומר שהכל כשורה. אך מ"מ כיון שע"פ חוק החיסיון הרפואי אינו רשאי לגלות פרטים אודות מצבם הבריאותי של המטופלים, לפיכך רשאי להתחמק ממתן תשובה, אמנם לשקר אסור לו^{מא}. ויש אומרים שצריך לגלות, ויעשה זאת בעקיפין, שיאמר לשואל שאינו יכול לגלות

מ. בשו"ע (אבה"ע סי' ב סעי' ז) כתב, שלא לישא אשה ממשפחת מצורעין או נכפין אם הוחזקו בכך, כלומר ששלשה מילדיהם ירשו את המחלה. ואם כן במקרה כזה צריך כל היודע על כך לספר. ובפתי תשובה הביא פלוגתא לגבי שתי אחיות שירשו את המחלה, אם משום חומרת העניין נקטינן בזה כדעת רבי (עירובין צז, א), שאפי' בשנים היו חזקה ויש לחוש, או שגם בזה לא פסקינן כרבי ואין לחוש אלא בשלשה. ועיין בשו"ת מהרי"א (יו"ד סי' רמח) שדן בזה האם יש להחמיר בשתי פעמים במשפחה שלא להתחתן. ולמעשה, בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' כו) בשו"ת חתם סופר (סי' קלג) בשו"ת לבושי מרדכי (תנינא סי' סח) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' כו), מקילים להתחתן עמם, אמנם המהרש"ל (יש"ש יבמות סד, ב) חילק בין שתי קרובות משפחה - שנוטה הקל, לבין שתי אחיות - שמחמיר. ועיין צמח יהודה (ח"ה סי' ב) שמאריך בזה [ומ"מ כדאי שיעשה שאלת חכם, כפי שהציע הרבי (מובא בסמוך) לאחד מבני המשפחה לעניין מחלה אצל הצד שני]. וכל זה לעניין חיתון, שבשני מקרים יש להקל להתחתן וגם בשלשה מקרים כל האיסור הוא דווקא לעניין מחלה של נכפין ומצורעים, ולא לגבי שאר מחלות. אבל לעניין החיוב לספר, לעניין זה הסיכון גבוה מספיק גם בשני מקרים, כדי שיהיה איסור להעלים מהצד השני עובדה זו, ולכן ישנו חיוב לספר, ולא רק לעניין נכפין ומצורעים, אלא גם לעניין שאר מחלות גנטיות המוגדרות כחמורות, כמבואר בפנים הספר.

אמנם אם המחלה עברה במשפחה רק פעם אחת, וכ"ש אם לא עברה מההורים לאף ילד, אין לחשוש מלהתחתן, כמו שכתב הרבי (אגרות קודש ח"ב עמ' קע): 'במענה על מכתבו, בו כותב אודות הצעת הנכבדות לבנו...ומעורר השאלה בקשר עם בריאות האם, שלפני זמן לא היתה כדבעי. והנה העניין מצד עצמו - אין מקום לחשש, שהרי יש לה כמה ילדים וכולם בריאים ופקחים. ובכדי לעקור השאלה מעיקרא, מהנכון הי' שיושיב שלשה אנשים מידידיו ויציע לפניהם העניין, והם יאמרו בכח הרבים - שאין מקום להנ"ל וטובה ההצעה. ויה"ר שיוסיף בנו בקביעות עתים בלימוד החסידות והליכה בהדרכותי ומנהגי', שזה יוסיף ברכות השי"ת והצלחתו בענייניו'. מבואר מדבריו שגם אם האם חולה וכל השאר בריאים אין לחוש.

מא. ובספר פאר הדור (ח"ד עמ' צג) הובא מעשה כעין זה, וכתב שכדאי לענות בצורה כזו: 'אינני יכול לגלות את הסיבה, אבל אם היו מציעים זאת לאחד מבני משפחתי לא הייתי תומך בהצעה זו'. ובשו"ת יחוה דעת (ח"ד סי' ס) פסק, במי שרוצה להוציא רישיון נהיגה ויש לו מחלה סמויה שבגללה אינו יכול לנהוג בזהירות, שעל הרופא להודיע מעצמו למשרד התחבורה, כדי למנוע ממנו הוצאת רישיון ולמנוע תאונות, עכ"ד. ומכאן שלרופא ישנה מחויבות - שהיא מעבר לתפקידו כרופא, לשתף את הידוע לו על חולה, במקרים בהם נוגע הדבר לפיקוח נפש או לנזק חמור אחר, כגון בחיי נישואין.

עד שיקבל רשות מהצד השני... ודי בזה שהלה יבין שישנה כאן בעיה לא פשוטה^{מב}.

יב. חסרונות בהתנהגות ויר"ש

ישנם חסרונות אחרים שאמנם אינם מחלות, אך גם הם בגדר 'חיסרון עצום' שחייבים לדווח עליו.

בחור שאינו מקפיד: להניח תפילין, ליטול ידיים לפני אכילת פת, לברך על מה שאוכל, וכדומה. ואפילו אם אינה עבירה ממש, כגון שאינו מקפיד ללכת עם ציצית. וכן כל דבר הנובע מחוסר ניכר ביראת שמים^{מג}, כמו המשתמש באינטרנט פרוץ, ללא הגנה כלל לדברים אסורים, חייבים לספר^{מד}.

וכן מי שהתנהגותו אינה הולמת, כגון שאינו מקפיד על כבודו בציבור [בלבוש, בדיבור, ובהתנהגות] וכיוצא בזה, חייבים לספר^{מה}.

יג. חסרונות במידות

אם אחד מהצדדים נגוע במידה רעה בצורה חמורה, ובאופן שברור שאם הצד השני יידע על כך יוריד מיד את השידוך - חייבים לספר.

מב. הרפואה כהלכה (ח"ד עמ' 146).

מג. בנוגע לשידוך מסוים כותב הרבי: 'בנוגע לשידוך - המדובר צריך להיות שומר תורה ומצוות בחיי יום יום, כמובן, וזהו תנאי ראשון ועיקרי', אגרות קודש (חכ"ח עמ' רטז).

מד. נטעי גבריאל (פי"ב סי' ו).

מה. וגם אם מבטיח שלאחר החתונה יתחיל להקפיד, חייבים לספר. כי אי אפשר לסמוך על כך. ברור שכאשר מדובר בנישואין, זה לא צריך להיות כרוך בצפייה כלשהי לחנך, או לחנך מחדש את מי שאמור להיות השותף - במיוחד כאשר חינוך כזה יידרש כמעט בכל צעד בחיים. טבע האדם הוא כזה, שכאשר לוחצים על אדם לעשות וויתורים לטובת אדם אחר - בכל יום והרבה פעמים ביום, מבלי שהוא רואה בינתיים סיבה כלשהי, מלבד הצורך לרצות את השותף האחר, זה לא מצב בריא, וזה חייב ליצור תרעומת וחוסר הרמוניה וכו', מורה לדור נבון (ח"א עמ' 222). ויתכן שעדיף בכלל להימנע משידוך כזה, כפי שכותב הרבי: 'שידוך עם כזו שיחסה לתורה ומצוות אינו כדבעי - מובן שקשור עם הסתבכויות רבות, ושלא תמיד אפשר להעריך מראש, אגרות קודש (חי"ח עמ' תפה). וכפי שכותב במכתב נוסף: 'מובן שאין לעשות עניין של שידוך ונישואין ולערב בזה עניין של חינוך, לשנות את האשה והשקפתה, כי שני עניינים נבדלים הם, ואין לערב את האחד בהשני'.

כגון: בחור עצבני, עצלן, קמצן, אכזרי, בקורתי, שקרן, רמאי, אנוכי [אגואיסט], נהנתן וכדומה - בצורה חריגה, חובה לגלות^{מז} אפילו אם לא שאלו אותו. אך יש להזהר מאוד בדברים אלו לוודא שבאמת מדובר באופן חריג יותר מהנורמה^{מז}.

יותר מכך, גם אם לאחר שסיפר לחברו, לא קלט הלה את גודל החיסרון והפגם^{מח}, יש לעשות כל מאמץ להסביר ולהעביר את המסר לשואל.

מו. בדברינו לעיל (אות ב בהערה) נתבאר, שאם יודע הנשאל שלצד השני יש אותו חיסרון שהוא לא דיווח עליו, אין לו חובה לדווח שגם לצד זה יש אותו חיסרון. אמנם יש לסייג ולומר שדין זה אמור לגבי חיסרון גופני, אבל לגבי חיסרון במידות או ביראת שמים, יכול להיות שחייב לספר גם אם הצד השני לא דיווח, הואיל ואם שניהם נגועים באותו חיסרון, השידוך לא יחזיק מעמד, כגון ששניהם טיפוסים ביקורתיים או עצבניים, שבזה אם רק אחד נגוע והשני לא, יכול השידוך להתקיים [ואעפ"כ צריך לדווח], אבל אם שניהם נגועים בזה קרוב לוודאי שהשידוך לא יחזיק מעמד. גם אם שניהם נטייה לעצבות יש כאן בעיה חמורה, כמו שכתב הרבי: 'בכלל, הרופאים דומניו מזהירים משידוך בין אלו שכל אחד ואחד מהם בעצבות, או בכלל שיש צד השווה ביניהם בעניין בלתי רצוי. וגם בזמן הש"ס אמרו חז"ל (גמ' בכורות מה, ב) גבוה לא ישא כו', (מילתא בטעמא לא שייך נשתנו הטבעים)', שערי הלכה ומנהג (אבה"ע עמ' פב).

לכן במקרים כגון אלו, חובה לספר מבלי לערוך חשבונות אם הראשון סיפר או לא. וכן במחלות שיש בהן מאפיין תורשתי, חובה לספר, ואפילו בחיסרון גופני, אם הוא חיסרון שבשניים יגרום קושי גדול בחיי הנישואין, חובה לספר. כגון ששניהם בעלי ראייה מוגבלת, שאם רק אחד לקוי בזה, אפשר עוד להסתדר, אבל אם שניהם לקויים בזה הקושי גדול שבעתים, וכן כל כיצוא בזה.

מז. משפטי השלום (פ"כ ה' יד), יבקשו מפיהו (עמ' קעא).

גם מקרה שאדם מתחייב כסף [זה יכול להיות חצי מהוצאות החתונה או השכירות בשנה ראשונה, כמו שמקובל אצלנו, ויכול להיות שאף יותר מכך], ומראש יודעים שאינו מתכוון לעמוד בזה, חובה לגלות. אמנם חייבים לוודא: א. שהשקר ברור [וזה שהוא יודע שהוא עני, עדיין אינו סיבה לחשוד בו שמתחייב בחינם [עיי' להלן] (חסרונות בינוניים אות ז), מה הדין אם ברור שצד אחד אינו רוצה להמשיך לחיות בעניות בשום אופן ויודע שהצד השני עני מאוד, וגם לא חושב לצאת לעבוד, עיי"ש], כי אולי חסך כל חייו כדי לחתן את הילדים, או שיש לו עזרה מהמשפחה או מגמ"ח וכדומה]. ב. אם יודע לצד השני בוודאי לא יתרוצו לשידוך [כי אם היו מתרצים גם מקרה שיוודעים שלא ישלם - וישנם כאלה שגם אם הצד השני לא ייתן יסכימו לשידוך, אם כן אין כבר תועלת בסיפור, אלא אם יש לתלות שירצו לקחת בטחונות על ההתחייבות הכספית כשישמעו את הדברים, אבל דבר כזה לא מקובל אצלנו, ולכן במקרה כזה אין היתר לספר]. ג. שהצד שהתחייבו לו לא היה מצידו שום רמיה, שאם שני הצדדים שווים ברמיה - האחד מול השני, אין עניין להיכנס לזה, ח"ח (רכילות ה"ו ה"ח).

מח. אם הבין את העניין לאשורו והחליט שזה בכל זאת מתאים, זה כבר לא עניינו של המספר. רק אם לא קלט, חייב להסביר לו בכל צורה.

כגון: אמר על אחד מהצדדים שמכור לסרטים וכדומה, והשואל חושב שהכוונה שרואה סרט פה ושם, ולא מבין עד כמה הוא מכור ועד כמה מצבו לא טוב.

או שאמר עליו שהוא סובל קצת ממחלה נפשית כגון דכאון, והשואל מבין שהוא לפעמים קצת עצוב אבל לא יותר מזה, והנשאל יודע שהמצב מורכב יותר. או אמר לו שהוא סובל מהזיות, והלה חושב שהוא קצת חולמני - עדיין מוטל עליו לעשות כל מעשה שכנוע אפשרי בכדי להניאו מלבצע את השידוך^{מט}.

יד. חיסרון חיצוני בולט לעינים

פגם חמור שבבחור או בבחורה, שאי אפשר שלא לשים לב אליו מיד, כגון: צולע בצורה חמורה, מגמגם בצורה חריפה, כבד שמיעה בצורה בולטת, צלקת גדולה במקום בולט לעין, נמשים בולטים על הפנים, משקפיים עבים מאוד בצורה חריגה, נמוך מאוד או גבוה מאוד, שמן מאוד, זקן פרוע ולא מסודר, פזילה חמורה, עוויתות בלתי רצוניות, תנועות שהאדם אינו שולט עליהן ועושה אותם תמיד המוגדרים: טיקים (Tics) [ישנם טיקים תנועתיים (מוטוריים, motor tics) בגוף, המתבטאים במשיכת כתפיים או במצמוץ בעין וכדומה, וישנם טיקים קוליים (Vocal tics), כמו כחכוח הגרון וכדומה], וכן כל כיוצא בזה. אם הבחור והבחורה כבר נפגשו, או שבעל החיסרון נפגש כבר עם הורי הצד השני, אין חובה לספר, כי בוודאי הצד השני כבר הרגיש באותו פגם. אבל אם עדיין לא נפגשו צריך לספר, ואף שבוודאי יגלו לבד, מ"מ בכך הוא חוסך את הטרחה ואת אי הנעימות בפגישה שמלכתחילה נועדה לכישלון.

אמנם כל זה אמור לגבי פגם שהוא בדרגת חומרא של 'חיסרון עצום', שישנה סבירות גבוהה להניח שהצד השני לא יתרצה כלל להתחתן עם מי שיש בו פגם כזה. אולם אם הוא ברמת סבירות כזו שמלכתחילה לא ירצו להפגש, אבל אם יפגשו יש סיכוי שיתרצו להמשיך למרות החיסרון, במקרה כזה אין לספר.

מט. משפטי השלום (ס' כ, ס' יד). ובמקרה כזה מתיר שיוכל אף להגזים ולהעצים את החיסרון, כגון לומר שהוא סובל מדכאון עמוק, כדי להמחיש את המצב ויתקבלו הדברים - רק שלא ימציא חסרונות בודיים [כמו לומר על מי שחולה בדיכאון, שהוא אפיקורוס, או להפך], רק שיוכל להגזים ולהקצין כדי לחדד את הבעיה האמיתית שיש בו, ולומר שהוא מאוד דיכאוני ובודד וכדומה, על מנת להעביר את המסר. אמנם כל זה רק בתנאי שע"י סיפור מצבו האמיתי אינו קולט את המצב לאשורו, אבל בלי זה אסור להגזים בתיאור הבעיה, אלא חייב לספר דברים כהווייתם, כמו שמבואר לעיל (פרק א אות א).

טו. חיסרון שידוע לסביבה

חיסרון שהוא חמור אבל גלוי לכל, כגון בחור ישיבה שמסתובב ואינו לומד, או בחור חסידי שלגמרי לא חסידי... ובקלות אפשר לעלות על חיסרון זה, אלא שאבי המדוברת כלל לא בירר על אותו עניין, ואם היה מברר בוודאי שהיה עומד על טיבו של הבחור בעניין זה. אין שום חובה ואף לא היתר לגלות מעצמו חיסרון זה^ג. ואף אם אבי המדוברת הוא חסידי, ועל פניו נראה שאינו חפץ בשידוך כזה לבתו, הרי באמת אי אפשר לדעת, ואם לא בירר על נקודה זו כנראה שבעיניו היא אינה חשובה, וכן כל כיוצא בזה.

אמנם יש לסייג את הדברים ולהבהיר, שכל זה הוא בתנאי שהבת סומכת לחלוטין על אביה שידוע מה טוב בעיניה, והוא אכן אדם אחראי - כמו רוב בני האדם, שאם לא כן יש חובה לספר לבת, משום שהבת הרי אינה מבררת, ומה שלאביה נוח הדבר, אינו אומר שלבת זה רצוי^{נא}.

אבל אם מבחינה חיצונית נראה בחור ישיבה רגיל או בחור חסידי רגיל, ורק מי שמכירו היטב יודע שאין תוכו כברו, בוודאי שחובה עליו לספר בכל אופן, כי לא תמיד הצד המברר יכול לדעת מי מכירו היטב, ואף אם מצא מישהו כזה, לא תמיד הוא מוכן לגלות את מה שידוע לו על חברו הטוב.

טז. חסרונות שאינם חד משמעיים

ישנם חסרונות שאי אפשר להגדירם כ'חסרונות גדולים' בצורה חד משמעית, משום שעבור אחד הוא חיסרון גדול ולגבי השני אינו חיסרון כלל - במקרה כזה יש לברר לגופו של עניין, ואם יתברר לו שלגבי המברר דבר זה אינו נחשב בעיניו לחיסרון, אין צורך לומר לו, ויתכן ובמקרים מסוימים גם אסור לומר, כי לפעמים עצם העלאת הנושא יכול לגרום לצד השני לחשוב שטמון כאן חיסרון אמיתי.

לדוגמא: מי שמשתדך רק עם משפחה מיוחסת, או רק עם משפחה חסידית, או משפחה של תלמידי חכמים, או עם מאוד חריפים ומוכשרים וכדומה, ומבחינתו

ג. וכל זה רק אם ברור לו שאכן לא ביררו כלל על עניין זה, ומכאן שלא אכפת להם מכך. אבל אם יש ספק שאולי ביררו ולמרות הכל מוכנים לגשת לשידוך, יתכן שיש חובה לגלות, כי לפעמים מטעים את השואל ולא מספרים לו את האמת, ואי אפשר להגיד בזה סבר וקיבל, לכן יש להזהירו, שמא הטעוהו.

נא. זרע חיים, קונטרס השידוכין (עמ' תמו).

זה חוק בל יעבור. הרי שלגביו, אם הבחור אינו עילוי או חסיד, והבחורה אינה מיוחסת או מאוד מוכשרת, ייחשב כחיסרון עצום, במקרה כזה יש חיוב לומר שהבחור או הבחורה אינם כאלה.

ומאידך, למי שלא מקפיד על כל זה, אינו נחשב כלל חיסרון, ואם יעלה את הנושא יתכן שיחשוב, שמה שאמר שאינו מיוחס אולי מתכוין שיש איזה פגם במשפחה, ואם אומר שהבחור או הבחורה אינם מוכשרים מאוד אלא רק באופן ממוצע, יתכן שיחשוב שמתכוין לרמוז שאפילו פחות מכך, לכן אסור להעלות נקודה זאת אלא אם כן נשאל עליה, וכן על זה הדרך.⁵²

יז. דיווח על חיסרון לאחר שכבר נסגר השידוך

כל האמור כאן הוא עוד קודם שנסגר השידוך, שאז הגדרת ביטולו הוא 'כמניעת טובה' לצד השני, ובשלב זה כל סוג אינפורמציה המוגדר כחיסרון גדול חובה לומר, וכמו שנתבאר.

אמנם אם השידוך כבר נסגר, ואם יספר יבטלו את השידוך, מכיון שבשלב זה ההגדרה של ביטול השידוך היא 'כגרימת נזק', ולא רק 'כמניעת טובה', הרי שנצרכים תנאים נוספים כדי לספר. ולכן אם ברור לו שהצד שמספר לו יברר אצל מורה הוראה האם מותר לבטל השידוך במקרה כזה, חובה עליו לספר.

אבל אם לא ברור לו שיתיעצו עם מורה הוראה, ויתכן שיחליטו לבטל את השידוך על דעת עצמם רק על סמך האינפורמציה ששמעו ממנו⁵³, צריך בעצמו לשאול מורה הוראה אם מותר לו לספר⁵⁴.

נב. משפטי השלום (סי' כ ס"ק טו).

נג. עד כמה חמור לבטל שידוך, נוכל ללמוד מדברי אדמו"ר הזקן באגרות קודש (עמ' קפח) שכתב 'הנה אמת נכון הדבר, והוא קבלה בידנו מרבתינו קדושי עליון נ"ע, שלא לבטל השידוך בעבור שום דררא דממונא [-חיסרון ממון], ויש חשש סכנה בזה ח"ו. וגם שלא לאחר עוד זמן הנשואין ח"ו' (ועיין עוד בתשובות והנהגות ח"א סי' תשלה בעניין זה). הרי לנו הבדל גדול בין מניעת השידוך, לבין ביטול שידוך - שהוא דבר חמור מאוד.

נד. חפץ חיים (רכילות כלל ט). ודן שם באריכות באיסור עשיית הנזק שייגרם בביטול שידוך. והטעם בזה הוא ש'ביטול שידוך' מוגדר כנזק, ויתכן שלא מספיק לבטל על סמך אינפורמציה מאדם אחד אלא צריך שני עדים, ועל כן חשוב מאוד לוודא שלא יעשו דבר ללא פסק מבי"ד או מורה הוראה. אולם יש מקרים שאפילו ע"פ עד אחד מותר לבטל שידוך, עיין פתחי תשובה (אבה"ע סי' נ ס"ק יד) לגבי בחור שיצא עליו קול שיש לו מחלת הנפילה (אפילפסיה), והבחורה אומרת שמחמת זה הוא

חסרונות בינוניים

א. הגדרה

ישנם חסרונות שאינם מוגדרים כחסרונות גדולים, אלא כבינוניים, והם חסרונות ותכונות שכיחים הנמצאים אצל רוב בני האדם^{נ"ה}, כגון: התפרצות נורמלית של כעס בזמנים של לחץ או של דאגה, היינו מעט הרמת קול, נזיפה וכדומה. קצת גאווה. מדי מסודר אבל לא 'חולה נקיון'. פזרן או קמצן במידה שאינה קיצונית. עצלות בזמני עייפות או בעבודות קשות, וכל כיוצ"ב.

כל שהתכונות הן בגדר הנורמה ולא באופן חריג ויוצא דופן^{נ"ו}, למרות שגורמות להפרעה בחיי הנישואין, ולפעמים אף צער וסבל מסוים, מכל מקום כיון שמדובר בחסרונות השכיחים אצל רוב בני האדם, אין הסבל הנגרם מהן גדול, וגם אינו נגרם לעתים קרובות, אלא רק במקרים מסוימים, שניתן להגדירם כקיצוניים. ובנוהג שבעולם, שבמהלך החיים, משלימים הצדדים כל אחד עם חסרונו של השני^{נ"ז}, וכידוע שכמעט ואין בנמצא בן אדם מושלם בכל העניינים^{נ"ח}.

מאוס עליה, אף שאין הדבר מבורר, מותר לה לבטל את השידוך. והח"ח מסתפק לגבי סוג מחלה כמחלת הנפילה אם אפשר להתיר בעד אחד [מלבד המספר]. שיתכן שהמספר מצטרף לעדות. אמנם בחיסרון חמור מאוד, כמו שאינו שומר מצוות או אינו מניח תפילין, מתיר הח"ח (רכילות ציורים ה"ו) לגלות. ובכל מקרה של ספק או אי בהירות יש להתייעץ.

נה. הרבי כותב במכתב (אגרות קודש ח"ה עמ' קג): '.... עליה לדעת לעצמה, שבעולם הזה אין שום דבר שיהיה "פרפקט" - תכלית השלימות - וכך נכון לגבי אנשים, שאין שום אדם שיכיל את כל המעלות, ובמילא אין שום צורך להמתין עד שימצא דווקא אחד כזה, כפי שמדמיינים, וכיון שזה נכון, שאף אדם אין לו את כל המעלות, בטח גם האדם עצמו יש בו חסרונות, אלא שעל עצמו מביטים בעין טובה, במילא צריך גם את זה לקחת בחשבון, ושדברים מסוימים צריך לוותר ולהעלים עין, ולקוות שבמשך הזמן חלק מהחסרונות - מדומים או אמיתיים - יתיישרו וישתפרו, ואז - בגישה זו לשידוך - הבחירה הרבה יותר קלה, וכל הגישה לבעיית השידוך נעשית שמחה יותר'.

נו. צריך לדעת שהמושג 'חריג' ו'יוצא דופן', אינו נמדד ביחס לאדם מסוים, אלא ביחס לרוב בני אדם. הרי לפעמים בעיני אחד, הרמה החסידית של המדובר נחשבת נמוכה באופן חריג, ובעיני השני היא עדיין בגדר הנורמה, וכך לגבי שאר המידות. ואפילו לגבי מראה חיצוני, בעיני האחד מוגדרת הבחורה כ'שמנה', ובעיני השני כ'אינה רזה, אבל לא שמנה', ולגבי יופי זה וודאי כך. לפיכך יש למדוד את רמת החיסרון ביחס לרוב הציבור, האם בעיני רוב הציבור הוא חיסרון חריג, או רק בעיניך.

נז. כמו שכתב הגאון רבי מנדל שפרן (קובץ הישר והטוב חכ"א עמ' טו), וז"ל: חסרונות ותכונות שכיחים הנמצאים אצל רוב בני אדם: ככעס, גאווה, פזרנות, קמצנות, עצלות וכדומה, כל

ב. הדין

לגבי סוג חסרונות אלו הדין הוא, שאם שואלים על תכונות אלו, יש להשיב ולמסור אינפורמציה מדויקת. אבל אם לא שאלו, אין חובה וצורך לגלות^ט, כי אינם מהווים הפרעה משמעותית בחיי הנישואין^ס. ופעמים רבות בהנהגה נכונה וטבעית

שהתכונות עומדות עדיין בגדר הנורמה ולא באופן חריג ויוצא דופן, בנוהג שבעולם שבמשך החיים משלימים הצדדים כל אחד בחסרונו של השני [כידוע שכמעט ואין בני אדם מושלמים גמורים] ופשוט שחסרונות כאלו אינם בגדר של "לא תעמוד על דם רעך", עכ"ל.

ולפעמים אף ההפכים משלימים אחד את השני, ומתאימים לכתחילה ולא רק בדיעבד. לדוגמא: בחור קצת 'היפר' מול בחורה רגועה, או בחור תקיף בדעותיו מול בחורה עדינה ורכה [וכן להפך, שהיא תקיפה והוא רך וכו'], לפעמים החיסרון של בחור שהוא מעט תקיף, טוב לבחורה עם אופי עדין וחלש, וכל כיוצא בזה. ולכן אם לא שואלים עדיף שלא לספר, אפילו אם נראה שהם הפכים בטבעם.

נח. הרבי כתב במכתב (אגרות קודש חט"ז עמ' קסח): 'וכשמתבוננים בהאמת הגמור, שאין שלמות בעולם, ושלם בתכלית הוא רק הקב"ה, מובן הן החתן והן הכלה חסרים בשלימות'.

נט. מובא בשם הגרש"ז אוירבאך, שהבעיה העיקרית בהעלמת מידע בשידוך, היא לא החיסרון עצמו - שבדרך כלל אינו מפריע לנישואים מאושרים, אלא עיקר הבעיה היא שהצד השני מרגיש מרומה, בגלל שהעלימו ממנו מידע - שאולי גם אם היה שומע אותו היה מחליט לסגור על השידוך, אבל כיון שגנבו את דעתו הוא אינו מסוגל להשלים עם זה, וממילא החיסרון מתעצם אצלו הרבה יותר ממה שהוא באמת. ולכן במקרים רבים יש למסור מידע באופן שתהיה אפשרות להבין שישנו חיסרון, כך שגם אם לא יבין מעצמו, יוכל לומר לו אחר כך 'אני אמרתי לך', ובאופן זה לא ירגיש מרומה. אבל לפעמים עדיף שלא להעלות כלל חיסרון זה ואם ישאל למה לא אמר לו, יאמר שלא ידע.

ס. ובכלל, לגבי חסרונות שכיחים, פעמים רבות יש גם צד שני - שהם מהווים גורם להצלחה בחיים, ולכן אי אפשר לדעת האם לצד השני יפריע החיסרון, או יהנה דווקא מהיתרון. לדוגמא: בחור קצת אנוכי וגאוותן, הוא בד"כ בחור שיודע לעמוד על שלו ולדרוש מה שמגיע לו - דבר שהוא חשוב ומועיל לחיים, ונכון שככל שזה נוגע לחיי הנישואין עצמם הוא יכול להוות גורם מפריע לבן זוג, אך מצד שני יש בזה תועלת. משא"כ בחור ותרוך יש בכך מעלה גדולה בחיי הנישואין, אולם יתכן שמהווה גם חיסרון בחיים בכלל, שיודע פחות לעמוד על שלו - דבר שיכול להוות גורם להפסדים וקשיים, ואולי הבחורה מעדיפה את האנוכי מאשר את הוותרן, ונמשכת יותר לטיפוס שיודע לעמוד על שלו כי מרגישה בטחון בחברתו, והתועלת בחיסרון זה מהווה לגביה פיצוי על הסבל המסוים שיגרם לה, מאשר טיפוס שלא מסוגל כל כך לעמוד על שלו, למרות שמוותר לה תמיד - דבר שהוא נח מאוד בחיים בין בני הזוג, אבל עלול להוות קושי בחיים עצמם, שתצטרך לדחוף אותו לעמוד על זכויותיו ולפעמים לעשות זאת במקומו, וכמובן הכל תלוי בסוג הבחורה.

דוגמא נוספת: בחור קצת כעסן וקצר רוח, מצד אחד הן תכונות שמפריעות כמובן בחיי הנישואין, אולם חיסרון זה יש בכנפיו גם ברכה, הוא מהיר החלטה ויתכן שגם עוצמתי וכריזמתי, הוא קצת

של בן או בת הזוג, הבעיה נפתרת במהלך הזמן, ואף אם לא נפתרת לגמרי, הרי שברבות הימים לומדים כיצד להסתדר איתה באופן שלא תפריע^{סא}.

אולם אם רוצה לגלות רשאי^{סב}. ואם המברר הוא קרוב משפחה - נכון לגלות גם אם לא שאל^{סג}.

'היפר' ולכן עובד ללא הרף ומצליח [בוודאי שאם הוא היפראקטיבי מידי, הרי שנכנס כבר להגדרה של חסרונות גדולים, שצריך לדווח עליהם, כמבואר לעיל (חסרונות גדולים אות ח) והכל לפי רמת החיסרון]. ויתכן שגם לבחורה יש במידה מסוימת חסרונות כאלו ויודעת להעריך את הצד החיובי שבהן.

ולכן כל עוד שהוא חיסרון המוגדר כנורמטיבי, אין חיוב לספר מעצמו, ואולי עדיף שלא לספר, אלא אם שואלים אותו - שמכיון שהשואל גילה בדעתו שמקפיד על דברים אלו, וחייב לענות ולהגיד את האמת.

סא. לדוגמא: מי שיודע שבזמני לחץ, הוא מתעצבן ונוטה להתפרץ גם ללא סיבה אמיתית, ילמד במשך הזמן כיצד להפחית את מצבי הלחץ בחייו, או שירגיל עצמו לצאת מהבית עד שירגע וכדומה. וגם האשה, לאחר שמכירה את בעלה ויודעת שכעסו נגרם כתוצאה מהלחץ שהוא שרוי בו באותו רגע, ובדרך כלל הוא אדם רגוע ומתנהג עימה בכבוד, הרי שבלא קושי גדול תדע כיצד לנווט שלא יגיעו למצבים כאלו, ובכל מקרה תבליג על עלבונה, ויחזרו מהר לחיי שיגרה, ולכן בכגון אלו עדיף שלא לגלות.

סב. הגאון ר' מנדל שפרן (הישר והטוב חכ"א עמ' לא). ונימוקו, שגם השתיקה וגם סיפור הדברים מוגדרים כעזרה לאחד מהצדדים: אם אינו מגלה את החיסרון - רוצה לעזור למדובר עצמו. ואם מגלה - רוצה לעזור לצד המברר. ובשני המקרים עושה גמילות חסד - עם השואל, או עם המדובר. אולם יש להדגיש, שזהו סוג החיסרון היחיד שבידו להחליט למי רוצה לעזור, משא"כ בחסרונות גדולים יותר (המובאים לעיל), וכן בחסרונות שוליים (המובאים להלן בפרק זה), אינו יכול לבחור לעזור לצד אחד על חשבון הסבל והצער שיגרם לצד השני.

סג. הגאון ר' מנדל שפרן (הישר והטוב חכ"א עמ' כח). והטעם בזה, שאם אין לו סיבה להעדיף צד זה על צד אחר, מדוע לו להתערב? בזה יפה הכלל המבואר בחז"ל 'שב ואת תעשה עדיף'. וכדברי הגמ' (ב"ב קעד, ב) איזהו 'רשע ערום'? זה שנותן עצה טובה לאחד הגורמת הפסד לשני. ופירש רשב"ם: 'שמתעבר על ריב לא לו'. הרי שאם אינו נוגע בדבר, מדוע לו להתערב? עדיף שלא יאמר כלום. אבל אם המברר הוא קרובו שכתוב בו "ומבשרך אל תתעלם" (ישעיהו נח, ז), הרי שיש עניין להעדיף את טובת קרובו על טובת הצד השני. וכמו שמסופר בגמ' כתובות (פו, א) שרב נחמן יעץ עצה לקרובתו, אף שאין הגון ליעץ עצה כזו לאחרים - משום שמועילה לזה ומזיקה לאחרים. אבל משום שהיא קרובתו מותר.

ויש לדון לגבי שכן וידיד קרוב, האם הוא כמו קרובו שיש עדיפות להתערב לטובתו, או כיון שאינו קרובו עדיף שלא יתערב? ובספר זרע חיים (עמ' תלט) דייק מרש"י ביבמות (סג, א), וז"ל: "ומבשרך לא תתעלם", היינו אוהב את שכניו שהן כקרוביו, עכ"ל. ומכאן שיש להתייחס אל שכניו וידידיו כקרוביו, שיש להעדיף את טובתם על פני טובת הצד השני, וכן פסק במשפטי השלום (פ"כ סי' כג).

אמנם כל זה הוא אם לא יודעים את דעת הצד השני - אז יש לתלות שחסרונות בינונים כאלו שאינם מהווים הפרעה רצינית לחיי הנישואין, דעת רוב בני האדם לקבלם ומן הסתם גם הוא בכללם. אולם אם ברור וידוע שהצד השני מקפיד גם על חסרונות כגון אלו [אלא שמשום מה לא שאל עליהם, אולי כי סמך על הנשאל שיאמר לו את כל הידוע לו גם מבלי לשאול על כל דבר], חייבים לספר אף אם לא שאל⁷.

ג. מחלות

סוג או רמה מסוימת של מחלה שבועדי לא תביא לידי גירושין, וגם לא לידי סבל גדול, אלא שתהווה הפרעה מסוימת למי שידור עמו בכפיפה אחת, ויתכן שתגרום גם מעט סבל, מוגדרת כחיסרון בינוני - שלא שייך לפסוק עליו שיש חיוב גמור לגלות. ולכן אם לא שואלים אין צריך לספר עליה, אבל מותר לו לגלות מעצמו, אף אם לא נשאל על כך מאחד הצדדים.

לדוגמא:

שחלות פוליציסטיות (בעיה הגורמת בין השאר לשיבושים בוסת והפרעות בביוץ) - מכיון שלרוב יש לבעיה זו טיפולים רפואיים פשוטים, אין צורך לספר.

אולקוס - היות והיא מחלה המצריכה דיאטה מיוחדת, העלולה להפריע ולהכביד על שגרת החיים, על החולה עצמו מוטל לגלות, אלא אם כן באולקוס ממש קל שאין לו כמעט תופעות לוואי, שאינו צריך לספר. אבל לגבי אחרים, באולקוס קל

סד. נשמת אברהם (ח"ה אבה"ע סי' ה), וכן פסק בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' צ, ח"ו סי' לב). והמודד בזה הוא, כשם שאם היית מקפיד על חיסרון כלשהו, היית רוצה שיספרו לך עליו, כך מחויב אתה לספר על חיסרון שחברך מקפיד עליו [אפילו אם הוא חיסרון שאין אתה מקפיד עליו]. אלא שיש לדון אם הכוונה גם על חסרונות שוליים המוגדרים כחסרונות קלים, שיש חובה לספר.

והנה לעיל (חסרונות גדולים אות טו) הבאנו שאם המברר יכול היה לשאול ולא שאל, הרי שיש לתלות שבעיניו אינו חיסרון, והנשאל אינו צריך לספר מעצמו, וכאן הבאנו שגם אם לא שאל צריך לספר מעצמו. ויש לומר שהחילוק הוא: שחסרונות גדולים הנחשבים כחסרונות בעיני כל העולם והרגילות היא לשאול עליהם, אם הוא אינו שואל ניתן להניח שמסיבה מסויימת חיסרון זה לא מפריע לו - שהרי אין אנו יודעים בוודאות שמפריע לו אלא שתולים בסתמא שהוא מרוב העולם, לכן אין צורך לספר מעצמו, אבל כאן שידוע בבירור שמפריע לו - אף שכל העולם יכולים לקבל חסרונות אלה ואף אם אינו שואל, חייב לספר.

אינם חייבים לספר^ה, אמנם באולקוס חריף כבר הבאנו לעיל (חסרונות גדולים אות ה) שיש חובה לספר.

דיאטה לצורך מניעת מחלות^י - יש אומרים שאין המשודך חייב לגלות למשודכת^י, ונראה שהנשאל על כך אף אסור לגלות^י, אלא אם כן היא דיאטה חריפה וחריגה, שדינה כאולקוס. ויש מסתפקים שאולי צריך המשודך לגלות בכל מצב^ט, ולאחרים מותר לגלות, למרות שאין חיוב.

כליה אחת - המשודכים חייבים לספר זה לזו.

מחלות לב - עיין לעיל (חסרונות גדולים אות ה).

אסטמה - עיין לעיל (שם).

סיכון למחלות - עיין לעיל (שם אות ו).

סה. תשובות והנהגות (ח"א סי' תתעט).

סו. דיאטה למניעת מחלות אינה נחשבת למחלה, שמאחר שאדם זה בריא ושלם בגופו, וכל חסרונו הוא שצריך להקפיד על דיאטה כדי שלא יחלה, א"כ אין כאן חיסרון בגוף האדם. ופשוט הוא שכל אדם אפילו בריא בטבעו, אם יאכל דברים המזיקים לו, יחלה. ובכלל, כל אדם רגיש למאכל מסוים שיכול להזיק לו, ואם לא יזיק לו מיד יזיק לו לאחר זמן, ואם לא יזיק לו הרבה יזיק מעט, עיין רמב"ם (דעות ד, ט). נמצא שבאמת כל אדם צריך לשמור על דיאטה כזו או אחרת, אלא שלאחד מזיקים מאכלים מסוימים יותר מהשני. וכי 'זללן' שאוהב לאכול הרבה ומה גם דברים המזיקים לגוף, יש חובה לומר למשודכת שהוא כזה? וודאי שלא! על אף שקרוב לוודאי שאם ימשיך בדרך זו יחלה לבסוף. וכל שכן זה השומר על גופו ואוכל מאכלים שאינם מזיקים לו, שאין זו בכלל מחלה שצריך להודיע, משנה הלכות (ח"ה סי' רנד).

סז. ולמרות שמצב זה יחייב את האשה להכין מאכלים מיוחדים, אין זה בגדר הפרעה לחיי נישואין תקינים, שהרי בכל חיי נישואין נורמליים, רגילה האשה להכין לבעלה מאכלים שאוהב במיוחד, קל וחומר אם הוא מפונק באוכל, והכנת אוכל בגלל דיאטה, אינה נחשבת ל'יוצאת מן הכלל'.

סח. כ"כ במשנה הלכות (שם), שהכלל בזה הוא: שכל שהוא בעצמו אין צריך לאמרו, לאחרים אסור לאמרו משום האיסור "לא תלך רכיל". ודייק כן מדברי הח"ח (איסור רכילות ציור שני סק"ד), עי"ש. וכתב עוד שאפילו על אביו מוטל האיסור לגלות, וז"ל: וודאי היכא דבנו רוצה לאמרו או שהוא מצוה לאביו לאמרו, כהאי גוונא ליכא איסורא. אבל היכא דהבן אינו רוצה ואינו מחויב בדבר, אסור לאב לאמרו משום לא תלך רכיל, עכ"ל.

סט. ספר הלכות אונאה (הרי הלכות סי' ל סק"ב).

כל מקרה של בעיות שניתן לטפל בהן בקלות, ועל פי רוב נפתרות לחלוטין - כמו הפסקת וסת בגלל פעילות גופנית מופרזת, שינוי משקל מופרז שיוצר עקרות זמנית על רקע היפותלמי (בעיה בהפרשת הורמנים מיותרת המוח), אם צריך ניתוח שבר [בקע (-קילה) מפשעתי], אקזמה קלה, ניתוח שקדים וכל כיוצא בזה, אין צורך לספר אלא אם שואלים.

ד. חסרונות באופי

אופי שקט וסגור

בחור שבטבעו אינו חופשי ומשוחרר כרוב בני האדם, אלא מופנם וסגור יותר מהרגיל - אם התנהגותו נורמטיבית, דהיינו שאינו נמנע משום כך לעשות כל מה שצריך לעשות, ואינו חי מבודד לעצמו אלא בתוך חברה^ע, אינו חיסרון שצריך לדווח עליו, אלא אם שואלים^{עא}.

ע. יש כאלה שהסגירות שלהם נובעת מחרדות, ומשפיעה על התנהלותם בחיי היומיום, שאינם מסוגלים לבצע דברים מסוימים, כמו ללכת למקום הומי אדם או לסדר דברים מול הרשויות וכדומה, שזה וודאי נחשב כחיסרון גדול כמו שנתבאר לעיל (חסרונות גדולים אות ח).

עא. אף שבעיני הנשאל נראה שיהיה קשה לאשה לחיות עם בעל כזה, יש לדעת שאנשים כאלה יכולים לחיות חיים בכלל, וחיי נישואין בפרט, תקינים ומאושרים, ובמיוחד אם האשה משלימה אותו בדבר זה. ולכן לספר מעצמו **אסור** משום שזה לא נחשב שהציל עשוק מידי עשוק, ורק אם שואלים אותו, יכול לומר שאין לבחור חוש הומור והוא בדרך כלל רציני, וכעין זה. גם יש לשים לב, שיש בחורים שהם מתמידים בטבעם או מאוד תכליתיים, ואינם רואים צורך לבזבז את הזמן בפטפוטים, שבעיניהם הם חסרי תועלת, לכן נוצר סביבם הרושם של טיפוס סגור ומופנם, בעוד שהוא כלל אינו כזה, כי עם חברים הוא משוחח בפתחות ולבביות. לכן אין להסיק מסקנות מראייה שטחית, אלא צריך לברר היטב קודם שמגדירים אותו כבעל חיסרון. וצריך להיות זהיר מאוד בעניין זה, וכמו שכתב בחפץ חיים (ציורים אות ה), בגנות אלו הממהרים להגדיר כ'תם' או כ'פתי' כל מי שאינו מוצא עניין להשתתף במעשיהם, וז"ל: מאוד צריך לזהר ממדות הגרועות שרגילים לגנות צד אחד לעיני צד האחר על עניינים שאין בהם ממש, דהיינו אם החתן הוא איש תם שאינו חריף כל כך להבין ערמוניות של בני אדם ורמאותיהם, או שאינו רוצה להתלוצץ כשאר הבחורים אשר כגילו, הם מפרסמים אותו בעיר עבור זה לאיש שוטה ופתי, עד שלפעמים יהיה דבר זה סיבה שלא ירצו להשתדך עמו עבור זה, או לבטל השידוך שעשה כבר, וכיוצא בזה רעות רבות, יכרת ה' כל שפתי חלקות עבור זה. כי לא די שהם בכלל בעלי לשון הרע מחמת זה... כי גם נקראים מן התורה בשם 'בעלי מוציאי שם רע', מכיון שהוא שקר... עכ"ל. ועי"ש עוד שם שגינה מאוד את אותם בני אדם.

בחור המוגדר כ'בחור תמים' - בדרך כלל אינו מפריע בחיי הנישואין ואין צורך לספר, אלא אם שואלים^{עב}, ומכל מקום אם הוא ברמה שיכולה להוביל לקשיים בשלום בית, ויש חשש שהבחורה לא תשים לב לזה מעצמה במהלך הפגישות, יש חובה לספר^{עג}. אך אם ללא ספק תוכל לגלות זאת במהלך הפגישה, אין צורך לספר^{עד}.

בחור שבאופיו מפוזר קצת - בדרך כלל אינו מפריע בחיי הנישואין [אלא אם כן גם הבחורה מפוזרת, שאז אין זה מתאים] ואין צורך לספר, אלא אם שואלים. אלא אם כן מדובר בבחור 'מעופף' ממש, שאז יש לחושבו כחיסרון גדול שיש לספרו.

בחור מסודר מאוד עד כדי כך שמוגדר כ'מרובע' - צריך לבחון באיזו רמה הוא 'מרובע', ורק אם הוא ברמה שאינו מסוגל להתגמש אפילו בדברים קטנים, יש חובה לספר. אבל פחות מזה, אין חובה לספר אלא אם שואלים, כי לפעמים יכול לחיות באושר עם אשה שמתאימה לאופי כזה.

בחור קפדן - אם הוא בחור קשה שמעביר ביקורת על כל דבר [וכן בבחורה], ובמיוחד אם לצד השני לב רך ואופי רגיש הנעלב ונשבר מכל דבר קטן, יש חובה לספר. אך אם מדובר קצת יותר מהנורמה, יש לספר רק אם שואלים.

ה. חובת דיווח על פגם חיצוני

וכן כל דבר חיצוני^{עב} שאפשר לראות מיד בפגישה, כגון: בחור או בחורה שמנים, נמוכים, גבוהים, פצעים וצלקות בפנים, משקפיים עבים מאוד, מגדל זקן לא

עב. ואם שואלים, עליו לומר הוא 'קצת תמים', או 'לא הכי חריף', אך בשום אופן אין להשתמש בכינויים שרגילים להצמיד לתכונה זו, כמו 'הוא לא העפרון הכי מחודד...' ושאר כינויים שיש בהם זלזול ועלבון, ויוצרים רושם גרוע יותר ממה שהוא באמת.

עג. הגהות שבילי חיים (רכילות כלל ט הערה לח).

עד. כי אם ברור שתגלה זאת בפגישה, אין שום סיבה להגיד משהו שיכול להשפיע עליה בהחלטה, כי גם עם טיפוס המוגדר כ'תמים', ניתן לחיות חיים מאושרים, וזה מאוד תלוי מי הצד השני, ישנן בחורות שפחות מפריעה להם תכונה זו [כי הן ממילא רגילות לנהל את העניינים, או משום סיבה אחרת], ויכולות להתמקד במעלותיו האחרות, וישנן בחורות שמאוד מפריעה להן תכונה כזו אצל הבעל, לכן יש להניח לה לגלות זאת במהלך הפגישה ולהחליט בעצמה. אמנם אם שואלים יש לומר בדברים ברורים גם אם אפשר לגלות זאת בפגישה [וגם לרוב הבחור עצמו רוצה שיגידו, כי אין לו שום רצון להיפגש לחינם עם מישהי שמחפשת סגנון אחר].

עה. היינו דבר חיצוני שהוא ברמה של חסרונות בינונים שפרק זה עוסק בו, חסרונות גלויים

מסודר, פזילה, גמגום, קשיים בחיתוך הדיבור, מצמוץ חזק ותדיר של העינים, או כל 'טיק' חיצוני אחר, שרואים מיד בפגישה, או כל פגם אחר שאפשר לראותו מיד בפגישה, במקרים אלו אין שום חיוב לדווח על דבר זה, שהרי ממילא יראו בפגישה^ע, אלא אם שאלו במפורש על זה.

ומכל מקום אין איסור לספר ולתאר את הדבר כמו שהוא, שנחשב בכך כמי שנותן תמונה לשואל, אלא שיש להזהר שלא להביע דעתו על כך - 'נראה ממש מכוער', או לחילופין 'כמעט ואינו מורגש', היות ודברים כגון אלו תלויים בטעמו של כל אחד, ומה שמפריע לזה לא מפריע לשני^ע.

[אמנם יש לסייג שכל זה מדובר אצלנו בחסידות חב"ד שמקיימים מספר פגישות, אבל בחוגים שמקיימים רק פגישה אחת ורוב רובו של השידוך מתבסס על בירורים, בוודאי שיכול להיות שהדין ישתנה אצלם].

ו. רמה רוחנית

בחור שבאופן כללי לומד, רק שאינו מתמיד ושקוע מאוד בלימוד - אם שואלים יספר^ע, ואם אין שואלים לא יספר.

בחורה שמתלבשת צנוע אבל לא ברמה הכי גבוהה - אין להעלות את הנושא אלא אם שואלים.

ברמה של חסרונות עצומים נתבארו לעיל (חסרונות גדולים אות יד), ואם הם ברמה של חסרונות קטנים יתבארו להלן (חסרונות קטנים אות ה).

עו. 'טיק', היא תגובה לא רצונית של שריר. תגובה זו יכולה להיות תנועה - 'טיק מונטורי' (כמו: משיכת כתפיים באופן תמידי וכדומה), או קול - 'טיק קולי' (כמו: כחכוך הגרון באופן תמידי).

עז. וכמו שמבואר לעיל (אות ו בהערה), יתכן שמעלותיו ימצאו חן בעיניה יותר ממה שיפריע לה חיסרון זה, לכן כדאי להניח לה להפגש והחליט לבד.

עח. מנחת חיים (עמ' כה).

עט. ואף שהחפץ חיים (רכילות כלל ט ה"ו) אסר לגלות, מהטעם שאפשר לבחנו בעצמו עד כמה הוא 'מונח בלימוד', או לקחתו לת"ח כדי שייבחנו, וא"כ אין היתר לברר אצל אחר שאולי יספר בגנותו, מכל מקום כיום פחות מקובל לבחון את החתן, ובפרט אצלנו בחב"ד לא נהגו לבחון בלימוד, וכיום הדרך לברר בענייני לימוד הוא אצל החברים בישיבה, ולכן אם שואלים בעניינים אלו, על החברים להשיב ולומר את האמת, חוט שני (שמירת הלשון פ"ז אות א).

אמנם אם מדובר בבחור שלא לומד ברצינות - אלא פה ושם, או בחורה שמתלבשת שלא בצניעות, הרי זה בגדר של 'חסרונות עצומים' שחובה לספר גם אם לא שאלו, אבל כשאוחזים ברמה סבירה ובגדר הנורמה - אם כי לא הכי גבוהה, יש להניח שגם אם הצד השני מחפש רמה גבוהה יותר, יוכלו להסתדר בסופו של דבר^פ.

אם הבחור או הבחורה היו בעברם הרחוק ברמה נמוכה יותר מרמתם כיום, או עברו אז עבירה גדולה פעם אחת, אבל מאז לא שמעו שעברו עליה - אין שום חובה ואף אסור לספר. אמנם שאם שנו בעבירה זו כמה פעמים, אפילו אם עבר זמן רב, יש לבדוק אם באמת חזרו בתשובה, ולפי זה להחליט אם יש חובה לספר, ועדיף לברר אצל מורה הוראה^{פא}.

ז. רמה כלכלית

על עניינים כספיים כגון: משפחה מאוד עניה או משפחה שחייה בדוחק, וברמה כלכלית נמוכה וכדומה, אין צורך לספר אם לא שואלים, שהרי כבר נאמר^{פב} "טוב פת חרבה ושלוחה בה מבית מלא זבחי ריב"^{פי}.

אולם אם ידוע שהבחור או הבחורה גדלו בעניות ודוחק, ואין בדעתם לחיות כך אחרי החתונה, וברור שרוצים להשתדך עם משפחה בעלי אמצעים כלכליים שתוכל לתמוך בהם. למרות שבאמת פרנסה מן השמים, מכל מקום כאשר ידוע שיש לזה חשיבות גדולה בעיניהם, יתכן שיש חובה לספר שמשפחת הצד השני עניה או שאינם בעלי יכולת לתמוך בהם, וכן שהצד השני אינו מתכוין לעבוד מעבר למינימום ההכרחי^{פד}.

ואם ברור שאם יוודע לאחד הצדדים הוא ימנע מהשידוך, יש לספר אפילו אם לא שואלים.

פ. מה גם שאם הבחור היה מקפיד מאוד על רמה גבוהה של צניעות, או הבחורה היתה מקפידה מאוד שלבחור תהיה רמה גבוהה של לימוד, בוודאי היו שואלים על כך, ואם לא שאלו ולא ביררו בכל מהלך הפגישות כנראה שאינו בנפשם, וניתן יהיה להגיע לפשרה.

פא. שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קלט).

פב. משלי (יז, א).

פג. הרבי הרי"ץ כתב (אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"ץ חי"ג עמ' תעד): 'דבר נודע, אשר בענייני השתדכות אין להתחשב עם המצב הגשמי והסתדרותו, כי אם להתחשב עם המשכת הלב'.

פד. משפטי השלום (כ ס"ק יא).

חסרונות קטנים

א. הגדרה

ישנם חסרונות קטנים מאוד, דקים שבדקים, שאינם מהווים גורם העלול להפריע בחיי הנישואין.

ב. הדין

על חסרונות אלו אין חיוב על הנשאל לספר מעצמו, לפעמים גם אסור לספר, ולפעמים אין איסור לספר אבל עדיף שלא לספר.

וגם אם שואלים לא תמיד חייבים לספר, ויש מקרים בהם אסור לספר, וישנם מקרים בהם עדיף שלא לספר, וכדלהלן. אך בכל מקרה, אסור לשקר ולמסור מידע שאינו נכון, אלא אם שואלים על נקודה זו בפרט, יחפש דרך להשתמט מהשואל בצורה שלא תעורר חשד^{פה}.

ג. מקרים שאסור לספר

אם שואלים על בחור אם הוא 'השפיץ' של הישיבה בלימוד, או 'המתמיד', או 'הירא שמים' של הישיבה, וכל כיוצא בזה - דברים שאינם ענייניים על הבחור עצמו, אלא ביחס לסביבה. הרי שאם הבחור נתברך בכישרונות רבים או ניהון בשכל ישר מאוד וביראת שמים מופלגת וכדומה, למאי נפקא מינה אם הוא מספר אחד בישיבה או יש טובים ממנו. בכל כיוצא בזה אסור לומר 'הוא באמת מאוד כשרוני/מתמיד/למדן/ירא שמים, אבל יש שנחשבים בישיבה יותר ממנו'. אמירה כזו אין בה שום תועלת, ועלולה יצור רושם מוטעה כאילו הנשאל השיב 'כמקובל', ובעצם כוונתו לומר שהוא אינו המתמיד הכי גדול בישיבה אלא הרבה פחות...

אמנם אסור לשקר ולומר שהוא אכן ה... הכי בישיבה, אלא ישתדל להתחמק, כגון שיאמר 'איני יודע אם נחשב להכי טוב, או נחשב לבין הטובים ביותר', וכל כיוצ"ב.

אך אם יודע שלשואל באמת חשוב שיהיה הטוב ביותר, כגון שהוא ראש ישיבה מכובד, שבעיניו אם לא יהיה הטוב ביותר יהיה זה פחיתות כבוד בשבילו, או אם

פה. הגאון ר' מנדל שפרן (הישר והטוב חכ"א עמ' כז).

הוא עשיר גדול שמוכן לשלם מעל ומעבר למקובל דווקא על בחור הטוב ביותר בישיבה - במקרים אלו וכיוצא בהם, מותר לומר אם שואלים.

ד. מקרים שמותר לספר

אם מבררים על הבחור אם נוהג ללמוד ספר מסוים, כגון אם רגיל ללמוד רבי עקיבא איגר על הסוגיא, או ספר חסידות מסוים בדווקא, וכל כיוצא בזה - לימוד בספר זה הרי אינו אמור לשקף את מהותו של הבחור, אם לטוב או למוטב, רק שלשואל חשוב הדבר, במקרה זה ובכל כיוצא בזה, אם שואל מותר להגיד שאינו לומד באותו ספר, ואף אם אינו שואל אלא שהנשאל יודע שהוא מקפיד על כך, אף שאין חיוב לגלות אבל אין גם איסור בדבר, כי אין במסירת מידע זה שום גנות על המדובר [שלא כפי הדוגמא הראשונה לעיל, שיש להתחמק כיון שיתכן שמתוך דבריו יובן שיש בו חיסרון כלשהו, וכפי שנתבאר]^{פז}.

ה. מקרים שעדיף שלא לספר

אם מכיר שמדובר בשואל שמדקדק כל כך בדברים שוליים, עד שברור שאם יתעקש על כל פרט לא יעשה שום שידוך^{פז} - במקרה כזה יש להעדיף להתחמק,

פז. הגאון ר' מנדל שפרן (הישר והטוב חכ"א עמ' כז).

וכתב וז"ל: נראה שבאופן כללי, גם אם יגלה פרטים אלו לא יעבור על איסור לשון הרע, מאחר שאין כאן דיבור רע - גם אם שואל זה החליט שהוא חיסרון, שסוף סוף כוונתו לתועלת, וכל שכוונתו לתועלת אין איסור לשון הרע, ואף מקיים בזה מצות גמילות חסדים כיון שעוזר ומסייע לשואל שמידע זה נצרך לו, עכ"ל. ומכאן, שבמקרים שהשואל עלול להבין מתוך התשובה שיש גנות במדובר, כמו בדוגמא לעיל, אסור להשיב אלא יש להתחמק.

פז. וכפי שכתב הרבי במכתב (אגרות קודש חי"ד עמ' קלט): 'הנה ברובא דרובא, הסיבה לאי מציאת שידוך המתאים - אף שבאמת משתדלים בזה, הוא מפני שמדקדקים על הטפל דטפל בהמדוברת, ושוכחים בעת מעשה אשר אין שלימות בריאה, וגם המדובר והמדוברת בכלל זה... ולכן אם יתבונן רק בהעיקר, ולכל היותר בהטפל דעיקר, אבל לא על עניינים שאינם נוגעים כלל וכלל, ימציא לו בורא עולם ומנהיגו זיווג המתאים'.

ועוד כתב (שם חי"ט עמ' סב): 'וכשמסתכלים בעין יפה על בני ישראל ומשימים לב להעיקר (מידות טובות, הנהגה בדרך הישרה היא דרך התורה והמצוה וכו'), אזי בדרך ממילא רואים איך שהטפל דטפל אין צריך לתפוס מקום יותר מערכו, וכשהעיקר הוא בשלימות הרי זה מכריע לאמירת ה'.

ולא לגלות שהמדובר אינו עומד בקריטריונים המאוד מחמירים של השואל, אולם לשקר אסור.

ובכל ספק שיש לנשאל האם מותר לו לגלות פרט מסוים או שיכול להשמע מתוך דבריו גנות על המדובר ואסור לגלותו, צריך להתחמק מלגלות^{פח}.

ו. שאלות כלליות

מותר לשאול באופן כללי על הרמה הרוחנית והחסידיית של המדובר/ת וכן על מהותו ועניינו, ואף אם בגלל זה יגלה הנשאל דברים שכלל לא הפריעו למברר, אין כאן איסור, היות והמספר חשב שזה לתועלת, ואינו עובר על איסור לשון הרע^{פט}.

אבל מכל מקום עדיף לשאול שאלות מפורטות וממוקדות כדי להימנע עד כמה שניתן, מדיבורים על חברו שאינם לצורך^ז. וזאת מלבד היתרון שישנו בשאלה ממוקדת ומפורטת - שמכוונת את הנשאל להשיב בצורה ברורה את הידוע לו, על פני שאלה כללית - שהנשאל אינו יודע בדיוק על מה להשיב.

פח. ובכלל, עצה טובה היא לשים לב למעלותיו וחסרונותיו של חבריו, פעמים רבות קורה שכשנשאל לראשונה על חבריו, רק אז מתחיל לחשוב, 'באמת, אלו מידות טובות יש לו?' 'מה הן נקודות החולשה שלו?' בין החברים יכולים להסתדר בלי לחשוב יותר מדי, אבל כנשאלים לצורך שידוכים צריכים להגדיר את מעלות חבריו, אופיים, טבעם, מעלותיהם וחסרונותיהם, בצורה ברורה, ואז אינו יודע לענות ומגמגם דברים שאינם ברורים, וכבר אמרו חז"ל (שבועות מא, ב): 'כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה' [דבר שאינו מוטל על האדם, אינו נותן דעתו עליו], ורק מאופן התשובה יכול להווצר רושם שלילי על המדובר. ולכן כשמגיעים לגיל השידוכים כדאי מאוד להגדיר לעצמו מי הם חבריו, מה הם תכונותיהם, אופיים ומידותיהם, מעלות וחסרונות, אלו עקרוניים ואלו שוליים, מה מותר לומר וכיצד, כפי מה שנתבאר עד כה. ואם נשאל על חבר שלא הספיק להגדירו לעצמו כראוי, ולפיכך תשובתו מבלבלת מעט וגם אינו בטוח אם ענה טוב, כדאי שיאמר לשואל באופן זה: 'כך נראה לי בראייה ראשונית, אבל לא חידדתי לעצמי עדיין את הדברים, ואיני בטוח שהם מדויקים, כדאי מאוד להמשיך לברר ולא לסמוך רק עלי', וכל כיוצא בזה.

פט. כפי שהבאנו לעיל (חסרונות בינוניים אות ב בהערה) בשם הגאון ר' מנדל שפרן.

צ. וגם מהסיבה הפשוטה, שלפעמים עדיף לשואל שלא לשמוע על חסרונות שמלכתחילה לא נתן להם משקל, שאם ישמע אותם מהנשאל, יתכן שיפריעו לו רק בגלל שהנשאל מוצא לנכון להתייחס אליהם, בצורה כזו יקשה לו מאוד למצוא שידוך.

ז. הגדרת 'בחור טוב'

בחור ממוצע שאין בו שום דבר שניתן להצביע עליו ולומר שהוא מצטיין בו, אך מאידך גם אינו גרוע בשום דבר - ניתן לומר עליו שהוא 'בחור טוב', כי מהגדרה זו נשמע שהוא ממוצע, לא מצוין ולא גרוע^א.

ח. בעיות בריאותיות

מחלות, או בעיות בריאותיות שונות, שאין בהן הפרעה חריגה לחיי הנישואין, אין שום חיוב לספר, ויכול להיות שעדיף להימנע מלספר, ורק אם נשאל עליה חייב להשיב, אבל צריך להדגיש שמדובר בבעיה מזערית שכלל אינה מפריעה^ב.

לדוגמא:

מספר גבוה במשקפיים - כל שאינו בגדר מחלה בעינים, אין חיוב לספר.

מחלה המוגדרת כקלה, שעברה ואינה אמורה לחזור כלל, כמו **מחלת מונו בגיל צעיר** - אין חיוב לגלות.

על **השתלת שיניים** - אין חיוב לספר. ועל **שיניים תותבות** - יש לספר^ג.

בחור או בחורה שעברו **ניתוח לקיצור קיבה** - אם הניתוח עבר בהצלחה, אינם צריכים לספר על כך, וגם לנשאל אין חיוב לספר מעצמו [אלא אם כן נשאל על כך], הואיל ואין לכך השלכות על העתיד^ד.

צא. הצמח צדק (סי' יא) הוכיח, שגם לבינוני אפשר לקרוא בשם 'טוב'. ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' קצז) אמנם פקפק עליו, אבל בשידוכים - שאפשר קצת להוסיף בשבח, לכאורה לכו"ע יכול לומר על הבחור או הבחורה שהם טובים, אבל לא יאמר זאת באופן שישתמע ממנו שהוא ממש טוב.

צב. הגאון ר' מנדל שפרן (הישר והטוב חכ"א עמ' לא). וכתב שאם משער שהשואל עלול להתייחס לבעיה זו בחומרה ולהגדירה כמחלה ואף לרדת מהשידוך בגללה, עדיף להשתמט ולא לגלות.

צג. למרות שאין נחשב כמום, כמו שבכהן אין נחשב כמום לעניין עבודה בבית המקדש, שעורי תורה לרופאים (ח"ב סי' פ). ועיין חשוקי חמד (בכורות מד, א) שהאריך בזה והסיק לתלות באם הדבר ניכר, וכן כתב בשו"ת והיה העולם (אבה"ע סי' כג והערה א).

צד. שו"ת גם אני אודך (ח"ג סי' קיא). אמנם כתב שבכל זאת כדאי לספר, משום שאם הצד השני ישמע על כך, יתכן שיפגע מאוד שלא סיפרו לו, ולכן עדיף לספר, וכפי שהובא לעיל (חסרונות בינונים אות ב בהערה) בשם הגרש"ז אורבאך, אבל חיוב אין.

בחורה שעברה **ניתוח פלסטי עקב אף ארוך** וכדומה - אין שום צורך לספר^{צ"ה}.

בעיות בשמיעה - אם בסך הכל שומע בצורה נורמטיבית וללא חריגה משמעותית, אף שקשה לו מעט לשמוע ולפעמים מבקש לחזור על הדברים, אין צורך לספר^{צ"י}. אמנם אם יש קושי בשמיעה שמחייב מכשיר שמיעה, או דיבור בקול רם בצורה חריגה, יש חובה לספר.

צלקת בגוף כתוצאה מניתוח [באופן שאין חובה לספר מצד העניין הרפואי], כגון לצורך אסתטי, או תפירה של פצע וכדומה - אין חיוב לספר, כי בדרך כלל נעשה בצורה אסתטית ויפה. אלא אם כן היא צלקת כתוצאה מנשיכת כלב וכדומה - שהיא צלקת מכוערת, וחייבים לספר^{צ"י}.

אלרגיה קלה, כמו אלרגיה עונתית, אלרגיה לאבק או לפריחה של עצים מסוימים, המתבטאת בעיטוש, דמעות, גירוי בגרון וכדומה - חלק גדול מהאוכלוסיה אלרגי למשהו בצורה מסוימת, ובדרך כלל התסמינים אינם קשים ואינם פוגעים בתפקוד היומיומי, ואין חובה לספר.

מיגרנה - תלוי בתדירות ובתסמינים: אם מדובר במקרים שאינם תכופים ועם תסמינים קלים, אין חובה לספר. ובמקרים תכופים יותר ועם תופעות של כאבי ראש חזקים שמפריעים לשגרה או לריכוז וכדומה, יש חובה לספר.

אקזמה קלה בעור - אם מדובר בפריחה קלה שלא נראית כל כך לעין, יש להקל שלא לספר. אך אם מדובר בפריחה רצינית שיכולה לגרום לדחייה לצד השני, הרי שלא גרע מצלקת מכוערת שצריך לספר כדלעיל.

צינון תכוף - בדרך כלל התסמינים הם קלים וחולפים יחסית מהר, וגם אם רגיש לצינון, לא מדובר בהפרעה חריגה לחיי הנישואין, ולכן אין חיוב לספר.

צה. רפואה כהלכה (ח"ד עמ' 149).

צו. חכו ממתקים (עמ' קלו), בשם הגרשז"א. וסיפר על עצמו שרק לאחר הרבה שנים נודע לו על עצמו שאינו שומע באוזן אחת...

צז. שעורי תורה לרופאים (ח"ב עמ' 103).

ט. אופי

בחור שהוא מפוזר או מאחר תמיד, שכחן או חולמני - במקרים קלים נראה שאין חיוב לגלות, שאלו תכונות שכיחות אצל בני אדם - מי יותר ומי פחות, ואינן גורמות לסבל בחיי הנישואין [כמובן שבצורה קיצונית יש חובה לגלות וכדלעיל בחסרונות גדולים]^{צח}.

י. חסרונות של בני משפחה

לספר על חיסרון הנוגע להוריו של המדובר וכלל לא למדובר עצמו, כגון לספר על מעשה שאביו עשה בצעירותו שאינו נוגע היום לבנו או לבתו וכדומה - אין כל היתר בדבר גם אם שואלים^{צט}.

בני מגזר אחר

הורים שהיו שייכים למיגזר אחר, כגון שהיו מזרחיסטים וכעת הם חרדים, או שתמיד היו חרדים וכעת הם חסידי חב"ד, וכיוצא בזה - יש לספר רק אם שואלים, אבל אין שום עניין לספר מעצמו, הואיל ואין כאן שום פגם וחסרון אמיתי, שהרי המדובר או המדוברת עצמם כבר גדלו בבית חרדי או חסידי.

אמנם כיון שיש שחושבים שאין זה מכבודם להשתדך עם משפחה כזו, ובפרט שיתכן שיש בני משפחה במעגל המורחב, כגון דודים ואחיינים, שנשאר באותו מגזר שההורים היו שייכים לו בעבר, ויש התמודדות מסוימת להיכנס למשפחה כזו, לפיכך אם שואלים יש לספר.

הורים שלא היו דתיים

הורים שבצעירותם לא היו דתיים וחזרו בתשובה, אם ידוע ששמרו על טהרת המשפחה כשנולדה/ה המדובר/ת - דינו כהלכה הקודמת.

צח. ומה גם שיתכן שעד עכשיו לא היתה סיבה ממשית שתגרום לו שלא לאחר ולא לשכוח דברים, אבל לאחר הנישואין, באופן טבעי הוא נעשה אחראי יותר, ויוכל להתגבר בקלות על תכונות אלו.

צט. חפץ חיים (ח"ב כלל ט ציורים סוף סעיף ה).

ואם לא שמרו על טהרת המשפחה - יש אומרים שחובה לספר⁶ ויש אומרים שאין חובה⁷. וכמובן שאם נשאל על כך במפורש, יש לומר. ואם אינו יודע אם שמרו טהרת המשפחה, יאמר 'איני יודע'.

חסרונות של הורים

אם אחד מן ההורים הוא עצבני או קפדן, או אפילו שניהם כאלו, או שאינם משקיעים מספיק בחינוך ילדיהם וכדומה - אין שום צורך לספר, כי פעמים רבות הילדים לומדים מההורים דווקא מה לא לעשות, וכיצד לעשות אחרת, ואין שום הכרח שיעשה כמוהם⁸. וכמובן שאם נשאל על כך במפורש, יש לספר.

הורים גרושים

אחד מההורים שהתגרש ונשוי כעת פעם שניה - אם המדובר הוא מנישואיו השניים, נראה שאם לא נשאל על כך אין לספר, ורק אם המדובר הוא מנישואיו הראשונים ובעצם ההורים גרושים, חובה לספר.

חסרונות אחים

אח ואחות של המדובר/ת שסטו מן הדרך - יש אומרים שאם מדובר בסטייה חמורה ומשמעותית יש לספר, ואם לא אין לספר⁹. ויש אומרים שכיום אין חובה

ק. שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קסב), שו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' קז) - אך כתבו שיכולים לומר להם 'אם לא תחושו לזה יתכן מאוד שתצליחו', משנה הלכות (ח"ז סי' ריא).

קא. אגרות קודש (ח"ח עמ' תנב) - אבל לא ברור מדבריו האם על המדובר לספר מעצמו, שו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' יד) - ומדבריו משמע שגם עליו אין חובה לספר, משפטי השלום (סי' כ הערה ו), תשובות והנהגות (ח"א סי' תרלג), ילקוט יוסף (שידוכים פ"א הערה כה). ועיין בעיונים כאן להרחבה בדבריהם.

קב. משפטי השלום (סי' כ ס"ק י).

קג. כתב השו"ע (אבה"ע סי' נ סעי' ה), ח"ל: ראובן שידך בתו לשמעון בקנין ושבועה, והשלישו שטרות, ואחר כך אירע שהמירה אחות המשודכת, יכול שמעון לחזור בו ופטור מהקנין ומהשבועה ומחויבו השטר (דהיינו הקנסות שעשו ביניהם), עכ"ל. וכתב בבית שמואל (ס"ק יא) בשם הט"ז, ח"ל: ה"ה אם זנתה והרתה לזנונים, כל זה הוא פגם גדול. וביו"ד (סי' רכח) כתב בט"ז וכן כאן, אם אירע כן באחות אבי המשודכת אינו יכול לחזור, דאין לנו אלא מה שמצינו מפורש - דכתבו הפוסקים דין זה באחות המשודכת, עכ"ל הבית שמואל. הט"ז גם מדייק שכל זה דווקא אם זינתה והרתה, אבל אם לא הרתה אין זה פגם מספיק לבטל שידוך, וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ה סי' קנו) שאין לגלות על האחים פגמים קטנים, אבל פגם גדול מותר לגלות.

כלל לספר קי. אבל לספר על דודים או על סבים, וכ"ש על דור רחוק יותר שהתקלקלו, אין היתר קי.

יא. גרים

אם הסבתא גיורת - יש אומרים שחובה לגלות קי. ויש אומרים שאין חובה לגלות קי.

ואם שאלוהו בעניין הגירות - יש לחלק בין שאלוהו באופן כללי 'אם הכל בסדר בעברם של ההורים' וכדומה, שאז נראה שיכול לומר שהכל בסדר, שהרי באמת

קד. בנטעי גבריא (שידוכין פ"ו ס"ק יז) כתב, שכיום בגלל שהדור פרוץ ויש חולשה גדולה לעמוד מול העולם, לכן יכול להיות שגם אם התקלקלו האחים אין זה אומר כלום על המשפחה (וכמו בתקופת מלחמת העולם השנייה, שחלק עזבו ר"ל את הדת, ולא היה בזה ראייה לשאר המשפחה), ולכן מקל בזה. ועיין בשיח שרפי קודש (מהדו' חדשה פר' תצוה עמ' פה) בשם החידושי הרי"ם ז"ע על הפסוק (שמות כח, יט) "לשם שבו ואחלמה". ובדורנו דור פרוץ ורבים חללים הפילה, ולצערנו בהמון משפחות קיים אח או אחות שירדו מהדרך, יש להקל שאין חובה לספר.

קה. בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סי' סט) דן בבחור שלאחר השידוך המיר סב הכלה את דתו, והתיר לבטל את שידוך. ומכאן יש לדון לעניין בירורים, שמותר לספר שהסב המיר דתו. והנה המרת דת זהו צעד חריג, אבל נראה שאם הסב אינו דתי אין לספר. ובשו"ת חתם סופר (אבה"ע סי' קיג) כתב שדור שלישי כבר הפליג, ואין לחוש בזה לפגם משפחה, ואפילו אם הסב המיר דתו. ולדבריו נראה דה"ה לעניין בירורים, שאין לספר שהסב המיר דתו וכ"ש אם רק אינו דתי. אמנם במנחת פתים (אבה"ע סי' ב) חולק וסובר שיש לספר בסבים (אבל לא בדודים) (ומוכיח מהרשב"ם כמוהו ודלא כחתם סופר, עי"ש), וממה שכתב 'דעד דור ג' יש להקפיד בייחוס ושיהיו אנשים כשרים', נראה לכאורה שגם אם הסב אינו דתי יש לספר, וצ"ע.

קו. הטעם, כי אין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל, ומשפחת גרים אינה מיוחסת, שלכן נאמר שקשים גרים לישראל כספחת, כמבואר בקידושין (ע, ב ועי"ש בתוס' ד"ה קשים גרים). ואיתא בב"ב (קט, ב) 'לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא בת יתרו [שהיה גר] יצא ממנו יהונתן [שהיה כומר לע"ז בפסל מיכה]! ומשמע שזהו חיסרון, תרשיש שהם (אבה"ע סי' קטז), שו"ת מים רבים (אבה"ע סי' י). ולטענתם אפשר אפילו לבטל שידוך משום כך [ועיין בשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' עא) שכתב: 'טוב ליקח יותר בת ישראל (מאשר גיורת) שהרי הבנים דומין לאחי האם'].

קז. בתשובות והנהגות (ח"ב סי' תרכג) כתב שח"ו לבטל שידוך משום כך, אלא אם כן נדבק משהו ממידות הגויים במדובר/ת, וכגון שקיבלה היא או אמה חינוך גוי. אבל אם היא ואמה קיבלו חינוך יהודי דתי, אין שום חובה וצורך לספר.

הגיור נעשה כדין. לבין שאלה ספציפית 'האם יש גרים במשפחה', שצריך לענות דברים כהווייתם, וכל שכן אם שאלוהו 'שמעתי שהסבתא גיורת, האם זה נכון'?

ומכל מקום, בכל מקרה של פגם משפחה, כדאי לשאול מורה הוראה, מה מותר לגלות ובאלו אופנים. ועדיף לשאול את מורה ההוראה קודם שידרש למסור אינפורמציה, כדי שיידע להשיב מיד, מבלי לגמגם ולדחות את השואל - שעלול להסיק מכך שאכן ישנה בעיה מסוימת.

פרק ג

חובת דיווח של המשודכים עצמם

הנושאים בפרק זה: סוגי חסרונות במשודכים והחיוב לדווח עליהם | פגם משפחה | נתרפא ממחלה גופנית ונפשית | השלב בו יש לספר | השקפות, גיל | צביעת שער ואיפור בזמן פגישה | עזיבת שידוך | התנגדות ההורים לספר

הפרטים שחייבים המשודכים לגלות על עצמם, הם כדלהלן:

א. חסרונות במדובר/ת

בחור ובחורה הניגשים לשידוכים ויודעים שיש בהם חיסרון או פגם כלשהו, חובת הדיווח המוטל עליהם, תלוי בשלש סוגי החסרונות שנתבארו לעיל (פרק ב, ע"ש הגדרותיהם):

חיסרון גדול

אם הוא מהחסרונות המוגדרים כ'חיסרון עצום' - שאין בן הזוג יכול להשלים עמו, וכשיגלה את החיסרון או הפגם ירצה להפרד^א, וגם אם לא, מכל מקום יגרם לו סבל רב, צריך לגלות חיסרון זה לצד השני^ב, קודם שניגשים לשידוך^ג וכמו שנתבאר לעיל (פרק ב - חסרונות גדולים) לגבי חובת הדיווח של מי שמבררים אצלו.

א. יש אומרים שהמודד בזה הוא, שכל חיסרון שהיו מבטלים מחמתו את השידוך אחרי שסגרו ופרסמו, נחשב לחיסרון שחייבים לדווח עליו לצד השני. ויש שאומרים שהמודד הוא, שכל חיסרון שהיו מבטלים מחמתו את השידוך אחרי שקיבלו החלטה לסגור, חייבים לדווח עליו.

ב. חובת הדיווח של המשוך או המשודכת עצמם היודעים שיש בהם חסרונות חריגים שיפריעו לצד השני, יסודו הוא מאיסור אונאה, וכמבואר בשו"ע (ח"מ סי' רכח בע"ו), וז"ל: אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון - אם יש מום במקחו, צריך להודיעו ללוקח וכו'. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים וכו', עכ"ל. וכתב הסמ"ע (ס"ק ז), וז"ל: אם יש מום במקחו וכו'. פירוש, אע"פ שאין בו אונאת ממון, מ"מ היה לו להודיעו, והוא דומה לגניבת דעת דאסור אף על פי שאין בו חיסרון ממון, עכ"ל. ועיין בשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' עד) שכתב 'איכא וודאי איסור אונאה בענייני נישואין כמו בענייני ממון, ואולי עוד יותר חמור'. ועיין עוד בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' רנד).

ובספר חסידים (סי' תקז) כתב, וז"ל: לא יכסה אדם מום בני ביתו - אם צריכים בניו או קרוביו

חיסרון קטן

אם הוא מהחסרונות המוגדרים כקלים ושוליים שאינם מפריעים לחיי הנישואין - אין צורך לספר.

חיסרון בינוני

גם אם הוא מהחסרונות המוגדרים כבינוניים, שיכולים לגרום להפרעה מסוימת בחיי הנישואין, אבל בן הזוג יכול להשלים איתם ולחיות חיי נישואין מאושרים - אין חובה לגלות.⁷

להזדווג, אם יש להם חולי, שאילו היו יודעים אותם המזדווגים עמהם אותו חולי, לא היו מזדווגים, יגלה להם, פן יאמרו קידושי טעות היו, אלא יפרידם ולא יהיו ברע יחדיו. או אם יש מעשים רעים להם שאילו היו יודעים, לא היו מתחתנים בהם, לכך יפרסם, עכ"ל. ואף שיתכן שכתב כן למידת חסידות - כדרכו במקומות רבים, מכל מקום ממה שכתב 'פן יאמרו קידושי טעות היו', משמע שהוא מן הדין.

בשו"ת חלקת יעקב (אבה"ע סי' עט) פסק, שאם אחד מהצדדים חולה במחלה רצינית, אסור לו להעלים זאת מהצד השני משום האיסור "לא תעמוד על דם רעך", וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סי' ד) שחייבים לספר על מחלה חמורה, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' רנד) שדבר חמור חייבים לגלות.

ועיין בחשוקי חמד (יומא ד, ב) שכתב כן לגבי מחלת נפש, שחייבים לספר, וכ"ש אם לוקחים כדורים פסיכאטריים, ויש כאן חשש גדול לאונאה ואף קידושי טעות.

ובספר בקש שלום (עמ' קיד) הביא בשם הגרש"ז"א, שדווקא מחלה שיש בה מגבלה לחיי היום יום, או שיש בה סכנה צריך לגלות. אמנם בספר חוט שני (ר"ה ויו"כ עמ' עב) כתב שהלכה זו אינה תלויה בחומרת המחלה או הפגם, אלא הכלל הוא שכל דבר שיכול להפריע אח"כ לשלום בית חייבים לספר, ואפילו אם הוא דבר שאינו חמור. וכן כל מחלה, אף אם כבר התרפא ממנה, אם יש בה איזו ריעותא לעתיד, ויתכן שהצד השני יקפיד, חייבים לספר זאת בעת שמבררים על השידוך [ונראה שלדעתו כל זה הוא בכלל 'חיסרון עצום' שחייבים לגלות, משום שמהווה הפרעה לשלום בית], וכ"כ באבן ישראל (ח"ט סי' קלד), ותשובות והנהגות (ח"א סי' תתעט).

ג. להלן (אות ה) הבאנו שיש מקרים שניתן לגלות במהלך הפגישות, אמנם כתב בספר משנת ישראל (סי' כא הערה ב), שיש מומים שאין מועיל לגלותם במהלך הפגישות, הואיל ותמיד מקפידים עליהם, כמו מחלה רצינית וכדומה [היינו חסרונות שהם בגדר 'חיסרון עצום'], ואותם יש לגלות קודם לכן.

ד. דברי מלכיאל (ח"ג סי' צ). וכתב שמום שרוב בני אדם מתרצים לו אין צריך להודיע, ואין בו משום אונאה ומקח טעות. ובטעם ההיתר בזה, יש שביארו שכל חיסרון שמדרך העולם שלאחר שמכירים אחד את השני ורואים שמתאימים זה לזה - אין מקפידים עליו כלל, ואדרבה נוח להם שהעלימו את החיסרון, כי בזכות זה לא דחו את ההצעה מלכתחילה - קודם שהכירו אחד את השני מקרוב, אין חיוב לגלות. והביאו ראיה מהגמרא (ערכין כג, א וב"ב קעד, ב) ומובא בהגהות מיימוניות (אישות פי"ז

ב. פגם בייחוס

פגם בייחוס המשפחתי, שאינו פוסל מלבוא בקהל, אבל מ"מ הוא פגם, כגון שאבא הוא גוי [ומצוי במקומותינו שחושבים שהאבא יהודי, והוא אינו], או בטהרת המשפחה של ההורים - אין צריך להודיע לצד השני¹. אבל מ"מ אסור לשקר ולומר שהאב הוא יהודי.

פגם משפחה שיש מחלוקת האם פסול לבוא בקהל מחמתו - יש אומרים שאינו חייב לגלות², ויש אומרים שחייב בוודאי לגלות ואסור להסתיר, ויש בזה משום איסור אונאה וגניבת דעת³.

ה"ד) דאמרינן 'ערב דכתובה לא משתעבד'. כלומר, ערב החותם על חיוב הכתובה, אינו משתעבד לחוב הכתובה, כיון שאינו חותם אלא מן השפה ולחוץ - ולא גמר בליבו להשתעבד. והטעם שמותר לעשות כן, היות וכל כוונתו בזה לשם מצוה - לגרום להם שיתחתנו, כדי שלא תבטל האשה את השידוך מחמת שאין ערב על חוב כתובתה. ומכאן, שבשביל שידוך אפשר לשנות ולגנוב דעת במקצת, ומסיבה זו מותר גם להעלים חיסרון מועט שיש בו.

ויש שביארו (עיין שו"ת דברי מלכאל שם שמביא סברה זו וחולק עליה בחריפות) - שאולי לעניין שידוכים ישנה תקנה מיוחדת, שמותר להעלים את הפגם כדי שיוכלו להקים בית בישראל, וכמו שמצינו בשו"ע בעניין מקח וממכר (חו"מ סי' רלב סעי' יט), שישנם פגמים שמעיקר הדין נחשבים למום שבטל המקח בגינם, ומ"מ המנהג הוא למחול עליהם, ומשום כך אין הלוקח יכול לבטל את המקח. וגם בענייננו יש לומר כן, שאף אם ההלכה היא שצריך להודיע על חיסרון זה, מכל מקום כבר נעשה מנהג למחול עליהם - משום שכל אחד צריך לחשוש שיתכן שכמו שלצד השני יש מום כך גם לו עצמו ולכן הוא מסכים ומשתדך אדעתא דהכי ולכן אינו מום.

ה. כמבואר בגמרא (יבמות מה, א): מעשה באחד שאביו היה גוי ואמו יהודיה, ובא לפני רבי יהודה, ויעץ לו שילך למקום שבו אין מכירים אותו, ויסתיר את פגמו, כדי שאנשים יסכימו להשיא לו את בתם. ומכאן שמותר להעלים את העובדה שהאבא גוי, היות וההלכה היא כרב יהודה, שלעניין יהדותם של הילדים הולכים אחר האם ולא אחר האב (שו"ע אבה"ע סי' ד סעי' יט). ולמרות שיש בו פגם מסוים [שהרי בת שאביה גוי פסולה לכהונה, עי"ש בשו"ע], מ"מ התירו חז"ל להעלים עובדה זו, לפי ששיערו, שלאחר שהשידוך יעלה יפה ויתקשרו ביניהם, לא יקפידו על פגם זה, כי מי יודע אם היו מוצאים שידוך כזה במקום אחר, ולכן לא חשיב כגונב דעת במה שלא סיפר.

ו. קה"י (יבמות סי' מד). ומוכיח כן מזה שרבי יהודה התיר לאותו שואל להעלים את העובדה שאביו גוי (עיין הערה קודמת), ומשמע שהוצרך לעצה זו משום החולקים שסוברים שהולד פסול, ואם יידעו שאביו גוי לא יתנו לו את בתם, הרי שהתירו למדובר/ת להעלים פגם הנוגע לייחוס משפחה, אפילו אם יש בו מחלוקת אם כשר לבוא בקהל.

אבל ברור שבעניין פגם ייחוס, ההיתר הוא רק להסתיר ולא לשנות מהאמת. ויש אמנם פגמים שמותר גם לשנות, אך מכיון שדברים אלו צריכים שיקול דעת נכון החף מכל נגיעה, יש לעשות שאלת חכם על מנת שיכריע בזה.

ז. קובץ תשובות (ח"ד סי' קיט). וחולקים על הראיה שמביאים המתירים מרב יהודה (עיין הערה

ילד מאומץ - חייבים ההורים לספר, גם אם לכאורה אף אחד לא יידע לעולם, כדי שלא ייחשב כמקח טעות^ז.

ג. מי שנתרפא ממחלה גופנית

מי שהיה חולה בנערותו והתרפא, אך הרופא ציוה עליו להמשיך לקחת תרופות כדי שהמחלה לא תחזור [כדורי מניעה בלבד, ולא כדורים לריפוי] - יש מי שמצדד להקל, שאם ברור לרופאים שנתרפא לגמרי מהמחלה ושלא תחזור יותר והכדורים הם באמת רק למניעה, אין צריך לספר. אך אם יתכן שעדיין לא נרפא לגמרי מהמחלה, או שיתכן שתחזור - חייב לגלות^ט. ויש מי שמחמיר לספר על לקיחת כדורים גם אם נרפא לגמרי ולוקח רק למניעה^י.

קודמת), וסוברים שבאותו מקרה - למרות שהיתה מחלוקת בהלכה האם מי שאביו גוי ואמו יהודיה הוא יהודי כשר או לא, מ"מ לרב יהודה עצמו ברור היה שהוא כשר והחולקים עליו טועים. לכן הותר לו לפסוק כפי דעתו, ואין בזה משום אונאה וגניבת דעת. אבל אין מכאן ראיה לגבי כל מחלוקת בעניין פגם של ייחוס משפחה, שאפשר יהיה לצדד כדעת המקילים ויהיה מותר להסתיר. וסוברים שאם מסתירים פגם זה יש אף חשש לקידושי טעות.

ובציץ אליעזר (חי"ז סי' מט) כתב, שלדעתו היתה זאת הוראת שעה, ואין להקיש ממנה על שאר המקרים. ועיין קובץ תשובות (ח"ד סי' קיט). ועיין עוד בשו"ע (ח"מ סי' רכח סעי' ו) שיש להודיע על מום שיש במקח - ואפילו מום כזה שאינו מבטל את המקח, מדין גניבת דעת (וראה לעיל אות א בהערה).

ח. מנחת יצחק (ח"ה סי' מד).

יש לדון מה הדין בילד שנולד בתרומת זרע, כשהילד אינו יודע רק ההורים, ולכאורה גם במקרה זה יש לספר (ועיין להלן אות י בהערה), ובוודאי כיום שיש בדיקות דנ"א שעושים בערכה פשוטה, ויכולים לזהות מייד ייחוס משפחתי, וזהו דבר המצוי, ובאם יתגלה עלולה להיווצר בעיה גדולה וחשש למקח טעות, גם אם המדובר/ת לא ידע/ה מזה, שיש לגלות.

ט. שו"ת קנה בושם (ח"א סי' קכא). וראה לעיל (בהקדמה לפרק זה) מה שהבאנו בשם הרב שפרן (הישר והטוב חכ"א עמ' ל), שבימינו כשהאצבע קלה על הדק הגירושין, צריכה להיות רגישות גדולה יותר בעניינים כאלו, וישנה חובה גדולה יותר לגלות.

בשו"ת אגרות משה (אבהע"ז ח"ג סי' כז) נשאל על בחורה בת 20 שיש לה שערות ולא בא האורח (וסת), ויש רופאים שאומרים שכשתנשא ותבעל אז יגיע לה הוסת ותוכל להוליד ילדים באופן טבעי, האם צריכה לספר. והשיב שאמנם אין חיוב לספר, אבל לרווחא דמילתא יחליטו האב והבת, שאם יעברו ד' שנים ולא יגיע האורח ולא תתעבר, תקבל גט בלי קושי ובלתי תביעות. ולדבריו יוצא לכאורה, שאם מבררים על הבחורה אצל אחר שיודע מהבעיה, יתכן שצריך לספר - למרות שהיא עצמה אינה צריכה, שהרי היא ואביה יכולים להחליט על עצמם, שאם הצד השני ירצה להתגרש מחמת סיבה זו, הם לא יעכבו, לכן רשאים להעלים דבר זה, אבל אחר אינו יכול

ד. מי שנתרפא ממחלה נפשית

בחור שהיה חולה במחלה נפשית והחלים, ולדעת הרופאים אין כל חשש שתחזור - אין חובה וגם לא צורך לספר למשודכת מה שעבר עליו, כי מה שהיה היה ולא יחזור עוד. אבל בבחורה - יש להחמיר לספר, משום שצריכה לעבור לידות עם יסורים קשים, ודיכאון אחרי לידה מצוי מאוד באשה עם נטיה למחלת נפש ר"ל, וע"כ חובה ועל כל פנים ראוי לספר. וגם בבחורה צריך לדקדק, האם חלתה בגלל סיבה ספציפית, או סתם בגלל התפרצות ספונטנית, שאולי אם אכן חלתה בגלל סיבה מסוימת, אפשר להקל ולומר שלא תחזור^א.

ה. מתי יש לספר

ישנם במצבים מסוימים שבהם חל אמנם חיוב לעדכן, אבל אין חיוב לעדכן לפני הפגישות אלא רק לאחר שמתחילים להפגש, כשמרגישים שיש סיכוי להגיע לידי גמר. ומדובר בחסרונות שלאחר פגישה אחת או יותר יש סיכוי שהצד השני יותר ויסכים להתפשר, כגון: מום ברגל, שברור שאם ישמעו על כך לא ייגשו, אבל לאחר פגישה והתרשמות ראשונית יכול להיות שיסכימו לשידוך^ב, וזאת מהסיבה הפשוטה, שאין סיבה לפרסם דבר שלא נוגע למעשה^ג.

להחליט בשבילם, ואולי ירצו לעכב, וא"כ חייב לספר. אמנם נראה כיון שהאג"מ הציע פתרון זה רק לרווחא דמילתא' ולמדת חסידות [שהרי כתב על פתרון זה בזה"ל: 'שוודאי לא יצטרכו לגלות אף לא ממידת חסידות'], אבל מעיקר הדין אינה צריכה לספר גם בלי זה, א"כ ה"ה אחר אינו מחויב לספר.

וכל זה רק בבעיות כגון אלו, שהרופאים יכולים להיות בטוחים שכעת אין בעיה וגם לא עתידה להיות בעיה, אבל בבעיות חמורות יותר, כמו חולי הנפש, או מחלות חמורות שאין ערבון שלא יחזרו, חייבים לספר. ובכל מקרה כזה כדאי לשאול מורה הוראה מובהק, כפי שהורה הרבי (הובא להלן פרק ו אות יב), משום שלפעמים אם יספרו לכל אחד/ת לא ימצאו שידוך, ויתכן שאם בן/ת הזוג יגלו לאחר הנישואין, יקבלו, בגלל ריבוי המעלות האחרות וקירוב הלבבות שכבר נוצר ביניהם. וכ"ש אם יתחייבו שאם הצד השני יבקש יסכימו מיד לגירושין, לכן בכל בעיה רפואית או פגם וחיסרון, כדאי מאוד להתייעץ.

י. חוט שני (לשוה"ר פ"ז סק"א).

יא. תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרכד).

יב. היה מקרה בו הדגיש הרבי שיש למדוברת עצמה חובה לעדכן על מצבה [אמנם לא נתברר מהו המצב אודותיו מדובר] וכתב שאפילו אין לשאול מורה הוראה על כך, אמנם רק לאחר פגישה ראשונה, ואם תרצה להמשיך - תספר לו על דבר מצבה, אגרות קודש (חכ"ח עמ' רמח).

יג. האגרות משה (או"ח ח"ד סי' קיח) פסק לגבי בחורה שעברה עבירות, וחזרה בתשובה שלימה,

במקרים כאלו, יש אומרים שצריך לגלות בתחילת הפגישות - לאחר פגישה ראשונה או שניה, ואין להמתין עד לשלב האחרון של הפגישות⁷. ויש אומרים שניתן לחכות עד לשלב האחרון קודם סגירת השידוך^{טו}.

ו. הבדל בהשקפות

בחור החושש שהשקפותיו אינן תואמות את השקפת הבחורה - חייב לומר לה זאת במהלך הפגישות, ואין להסתיר דבר זה, וכן להפך^{טז}.

ז. גיל

בעניין הגיל האם יש חיוב לדייק בו - יש אומרים שיכול לשנות מעט [כמו גיל 19 במקום 20 או 28 במקום 30]⁷. ויש אוסרים לשנות אפילו במעט^{יח}.

שחייבת לספר, אבל לא לפני הפגישה הראשונה, אלא רק לאחר שיהיה ברור לה שהבחור מעוניין להמשיך. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' רה) פסק לגבי בחורה שנשרו שערות ראשה ולובשת פאה נוכרית, ולדעת הרופאים אין כאן בעיה רפואית, שצריכה אמנם לגלות על נשירת שערותיה, אבל לא בפגישה הראשונה או השניה, אלא רק בהמשך כשתראה שהוא רוצה בה, רק אז לפני קשרי השידוכין, תגלה לו.

יד. ארחות חיים (ציורים אות כח). וכך משמע מדברי הרבי באגרות קודש (חכ"ח עמ' רמח) המובאים בהערה לעיל, ומדברי האג"מ (או"ח ח"ד סי' קיח) המובאים בהערה הקודמת.

טו. שו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' רה) ומובא בהערה לעיל.

טז. הרבי במכתב, כותב לבחור - בנוגע לחששו שישנו הבדל בהשקפת חיים בינו לבין המדוברת, שצריך לגלות למועמדת את השקפת עולמו, וז"ל: אמרתי ל..... שי' כשהי' כאן, שאשת האדם יכולה להיות עזר לו או כנגדו, ואף שקשה לשער מראש ולדעת מראש בבטחון גמור בכל המאה אחוז איך שיהיו היחסים במשך עשיריות בשנים, הנה בחינה ידועה וחשובה בזה הוא היחס שבין הצעירים וההתחשבות בהשקפתם - של האדם עם השני קודם החתונה, ועליו לברר את זה (וכן על כל אחד ואחת שרוצה לבוא בברית הנשואין). עד כמה שאפשר. **ובהנוגע אליו הוא שלא יעלים ממנה דבר אודות השקפתו עתה על החיים**, ושאלה לאמר לו החלטתה ברור מה היא יחסה אל השקפתו, עכ"ל. אגרות קודש (ח"ט עמ' קיא).

יז. הרבי כותב (באגרות קודש חכ"ד עמ' קצה), וז"ל: בנוגע להצעת נכבדות, האם יש מקום להודעת הגיל, בזה עליה לפנות לרב מורה הוראה בסביבתה, שיורה לה דעת תורה בזה, עכ"ל. ומזה ששלח הרבי לשאול מורי הוראה, משמע שלא שלל לגמרי, אלא התיר שינוי קצת, ושלא למורי הוראה רק לגבי שינוי גדול [שאכן אף פוסק לא התיר זאת]. וכן משמע משו"ת חבצלת השרון (סי' סג) (המובא בהערה בסמוך).

יח. הגרשז"א (שלמי שמחה פרק ו).

בחור שהטעוהו לגבי גיל הבחורה, ולאחר שסגרו שידוך נתברר לו שהיא מבוגרת ממנו - נידון זה תלוי במנהג המקום ובעוד כמה גורמים [כגון, בכמה שנים הטעוהו, בבחורה מבוגרת או צעירה וכדומה], ויש להתייעץ בזה עם מורה הוראה^ט.

ח. צביעת שער ואיפור

רווק מבוגר ששערותיו החלו להלבין מפאת גילו - אסור לו לצבוע את שערותיו בזמן הפגישות, כדי שיטעו ויחשבו שהוא צעיר יותר^כ.

בחור צעיר שהלבינו שערותיו קודם זמנו - נחלקו הפוסקים האם מותר לצבוע מדין "לא ילבש", ובאלו תנאים^{כא}, אך לא חששו מדין אונאה והטעיה - אם אכן צעיר הוא^{כב}.

ט. כך כותב הרבי (אגרות קודש חי"א עמ' קפד), וז"ל: במענה על מכתבו... בו כותב שנסתדר בעניין שידוך עם בחורה אחת וגמרו השידוכין, אבל לאחרי זה נתברר אצלו שהטעוהו בנוגע לשנותי, ולפי ידיעתו עתה, גדולה היא ממנו בשנים, ושואל איך להתנהג בזה. הנה בעניינים כמו אלו, התלויים בכבוד בן או בת ישראל, וביחוד בענייני שידוכין, תלוי זה במנהג המדינה והמקום, ומנהג ישראל תורה היא, ולכן צריך לפרש שיחתו לפני רבני המדינה בעלי ההוראה, ויפרט הדברים בכל הטעמים שבוה, והם יורוהו, והשי"ת ינחהו ויצליחו בהסתדרות טובה לפניו בגשמיות וברוחניות גם יחד, עכ"ל.

ועיין בשו"ת חבצלת השרון (סי' סג), שדן לגבי בחורה אמרה לבחור שהיא גדולה ממנו מעט, ולאחר שסגרו את השידוך התברר שגדולה ממנו בהרבה, וכתב שאין לבטל את השידוך משום כך [ויתכן שאם לא ידע כלל שהיא גדולה ממנו יהיה הדין שונה]. ומתוך דבריו שם משמע שיכולה להעלים קצת משנותיה, עי"ש.

כ. כמבואר בשו"ע הלכות אונאה (חו"מ סי' רכח סעי' ט): 'אין מפרכסין לא אדם ולא בהמה ולא כלים, כגון לצבוע זקן עבד העומד למכור כדי שיראה כבחור'. ועיין עוד בספר חסידים (סי' שעט).

כא. בעניין איסור "לא ילבש" לגבי צביעת שיער, כאשר חלק משערותיו נהפכו ללבנות, ורוצה לצובען כדי למצוא שידוך, הרבי כותב כך, וז"ל: בנוגע לשאלתו שהיתה לפניו, באחד שהלבינו שערותיו והוא רווק וזה מקשה לו להשיג שידוך, ונפשו בבקשתו להתיר לו לצבוע השערות:

הנה העניין דלא ילבש כו' ולא יהי' כלי גבר וכו', יש בזה כמה סוגים, שמלת אשה או כלי גבר שזהו עפ"י ד"ת, כמו (כלי זיין שאסור לאשה לצאת במלחמה ע"פ תורה [דבמילא כלי זיין גנאי הוא אצלה (שבת סג, א), ובזה מובן פשיטותי' דראב"י (נזיר נט, א) ובת"י לפרש קרא בכלי זיין. ובזה אין חולק עליו] כי כל כבודה בת מלך פנימה, או) עניינים התלויים בצניעות וכיו"ב. ב) דברים שהם שמלת אשה מפני הטבע כמו עניינים התלויים ביופי, דאין אשה אלא ליופי. ג) ודברים התלויים במנהג.

והנה זהו דבר פשוט, שאלו מסוג האחרון, אפשר שיהי' חל בהם שינוי, היינו שאם השתנה המנהג ישתנו גם הדינים דלא ילבש... וכן גם פשוט שדבר האסור ע"פ תורה הרי גם אם נשתנה המנהג (וכמו

לבחורה בוודאי מותר לצבוע את שערך^{כג}.

מותר לבחורה למרוח איפור על פניה כדי להתייפות. וגם אם האיפור מכסה פגמים קלים שעל פניה [כגון פצעונים, נמשים, כתמים זעירים וכדומה], מותר,

אשה הדרה במלכותא דנשי, סוף מס' תמיד) בכ"ז אסורה לשאת כלי זיין. בנוגע לסוג האמצעי, הרי יש מקום לכאן ולכאן. אבל קרוב יותר לומר שכיון שאין זה מדין תורה, הרי תלוי זה במנהגו של עולם במדינה פלונית.

ובמילא גם בנוגע לנידון דידן, כיון שכמה נשים צובעות עתה שערותיהן משחור ללבן, מפני המאדע, וכן כבר נפרץ הגדר שכל האנשים אפי' אלו שכבר נשתדכו רוצים להראות ליותר צעירים, ובמילא צובעים שערותיהם, וכיון שזה נכנס בסוג האמצעי, סברא לומר שנפרץ הגדר. ואף אם פרצוהו פריצים ובעיקר אינם יהודים, אבל בכ"א כבר נעשה זה ללבוש גבר, ורק יפוי דנשים נאסר (שבת נ, ב). לאח"ז: שקו"ט בזה בשו"ת משפטי עוזיאל מהד"ת חיו"ד ולפלא שלא הביא משד"ח.

מובן מעצמו, שכל הנ"ל אינו אלא להלכה, ובשו"א לא בהנוגע למעשה. ולכן קצרתי בזה מבלי הבאת ראיות מש"ס וראשונים, כיון שאינו כ"כ לפועל. ואין הזמן גרמא להאריך.

ובהנוגע לפועל, הנה כבר דשו בזה כמה מהאחרונים, יעיין בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' ר"י ובמקומות שהביא, ספר מאורי אור (קצור שו"ע יו"ד לסי' קפ"ב), שו"ת מהר"י אשכנזי (אבד"ק זלאטשוב) חלק יו"ד סי' י"ט, שו"ת דברי חיים יו"ד סי' ס"ב, שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סימן קע"ג, שו"ת מנחת אליעזר ח"ד סי' כג, שדי חמד כללים ל כלל קט"ז, ושם הובא מכמה ס' הנ"ל, עכ"ל באגרות קודש (ח"ו ע' רסז).

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' פא) שהביא נידון ברב אחד שחצי משערות הראש והזקן התלבנו והחצי השני נשאר שחור, אם מותר לצבוע השער הלבן מפני הבושה, והביא גם את המקורות שהביא הרבי, וסיכם דבריהם: בשו"ת שואל ומשיב, שו"ת מהר"י אשכנזי, שו"ת דברי חיים ושו"ת מהר"ם שיק, אסרו לצבוע. בשו"ת מנחת אלעזר מתיר להלכה ולא למעשה. בשו"ת אבני זיכרון (ח"ג סי' לט) מתיר לצעירים עד לגיל שבו מתחילות בדרך כלל השערות להלבין. בספר מנחת פיתים (יו"ד סי' קפב) מתיר לצבוע אם הוא מתבייש מאחרים. בשו"ת בית היוצר (יו"ד סי' מה) מתיר לצבוע על ידי גוי. והמנחת יצחק עצמו מתיר לצבוע רק בשומא ויבלת שיוצא מהם שערות לבנות, אבל אינו מתיר לצבוע שערות הראש שהלבינו כולן או מקצתן. ובשולחן שלמה (סי' שמ הלכה א) התיר לתועלת למטרות שידוכין וכדומה, וכן בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סי' יז אות ז). ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' סא), מתיר, משום דהוי לתועלת ולא ליופי כמו אשה. ועיין בעזר לחושן (סי' רכח הערה קיט).

כב. עיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' סא), שמתיר לעובד שהלבינו שערותיו ועוד כוחו במותניו, לצבוע שעריו, וביאר שאין זו אונאה, כיון שכחו במתניו ורק נראה זקן. ועיין בעזר לחושן (סי' רכח הערה קכא).

כג. אמנם אם היא כבר בגיל שאינה יכולה ללדת, וצביעת השיער מטעה לחשוב שהיא עדיין בגיל שיכולה ללדת, הרי זו אונאה גמורה ואסור, עזר לחושן (סי' רכח הערה קכה). ואם לובשת פאה נכרית, חייבת לספר. ועיין לעיל (אות ה בהערה) בשם שו"ת שבט הלוי, לענין לבישת פאה נוכרית מחמת נשירת שערות.

משום שכך הרגילות, ויש לבחור להביא זאת בשיקוליו. אלא אם כן מסתירה מום באיפור מיוחד - שזה וודאי אסור בלא להודיעו^{כז}.

ט. עזיבת שידוך

בחור או בחורה שעזבו שידוך, חייבים לגלות זאת לצד השני^{כח}.

י. התנגדות ההורים לספר

החובה לספר - במקום שצריך, היא על הבחור והבחורה עצמם. וגם אם ההורים אינם רוצים לגלות את חסרונות ילדיהם לצד השני, ישנה חובה על המדובר או המדוברת לגלות בעצמם, אף שלכאורה הוא כנגד מצות כיבוד אב ואם^{כט}.

כד. הגהות יעב"ץ למסכת ב"מ (ס, א), וז"ל: מותר לפרסם ולייפות הבת [כדי] לקדשה להגון שתמצא חן בעיניו, אפילו היא כעורה, כהוא עובדא דנדרים ספ"ט (סה, א) דהכניסוה לבית ר' ישמעאל וייפוה וכו'. ברם ה"מ בכעורה גרידא, אבל אם יש בה מום מן המומין הפוסלין בנשים ומפרכסה להסתירו, אין אונאה גדולה ממנה לו ולה, שסופה לצאת בלא כתובה ואיכא בושת טובא, עכ"ל. ועיין עוד בעזר לחושן (סי' רכח הערה קס).

ואגב נעיר, שמותר להסתכל בתמונה של בחורה כדי להתרשם [כמו שנוהגים רבים כיום לבקש תמונה של הבחורה קודם שמחליטים להפגש], וכפי המבואר בגמרא (קידושין מא, א): אמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר "ואהבת לרעך כמוך". וכן פסק הרמב"ם (פכ"א מהלכות איסור"ב ה"ג), וכן נפסק בשו"ע (אבה"ע סי' כא סעי' ג). וכתב מהר"י פלאגי בספר יפה ללב (סי' כא סק"ח), דההיתר להסתכל לצורך נישואין הוא גם למשפחה - לאבא או לאחים, אם זה עוזר לבחור להחליט.

כה. שלמי שמחה בשם הגרשז"א (פרק ו). בתשובות והנהגות (ח"א סי' תשלה), דן שאם אין למועמד/ת כתב מחילה [בכתב!!], אולי אסור אף להינשא שוב ללא כתב מחילה. ועל כן ברור שחייבים לדווח על כך [ואף שמדובר שם 'במקום שלא היה לחתן טעם נכון לבטל השידוך', מ"מ נראה שלענין חובת דיווח חייבים בכל מקרה]. ובאם אכן יש כתב מחילה, דן שם אם בדיעבד לא דיווחה, עי"ש. משמע שגם בזה צריכים לדווח.

כו. נשמת אברהם (ח"ג עמ' כז).

ואם רק ההורים יודעים שיש לבתם בעיה רפואית אך הבת אינה יודעת, יש לעיין האם חייבים לגלות, הרי עיקר האיסור הוא על הבת להטעות את הבחור, והיא הרי אינה יודעת דבר. ועיין בשיעורי תורה לרופאים (ח"ב עמ' 65), שמסיק שחייבים ההורים להודיע, אלא שכתב שאם המחלה היא גנטית ועדיין הבת לא חלתה אלא שיש סיכוי שתחלה בעתיד, ויש גם סיכוי שלא תחלה כלל באותה מחלה, אף שדעתו שיש להודיע, מ"מ מביא שיש אומרים שיכולים להקל שלא לספר כלל, עי"ש.

פרק ד הלכות בירורים

חשיבות הבירורים בשידוכים | מה מותר וראוי לשאול | מה אסור לשאול |
אופני הבירורים | אצל מי לברר ועד כמה | תנאי ההיתר לברר | שיתוף אחרים
במידע | בירור על הצעה לא רלוונטית | השוואה בין כמה הצעות כשמעונין
רק באחת.

הקדמה

א. החיוב לישא אשה הוגנת לו

אמרו חז"ל^א: הנושא אשה שאינה הוגנת לו, עובר משום חמשה לאוין^ב.

החתם סופר^ג מבאר, שהטעם שהתורה מאריכה בסיפור השתלשלות השידוך של יצחק ורבקה, ובהשתדלות שנעשתה בשביל אותו שידוך, כדי להורות שלא להשתדך עם זיווג שאינו ראוי לו.

גם הרבי הרי"ף^ד כותב, וז"ל: ועל זה צריך כל א' מישראל להתחנן אל הוי' [כי] ישיא בניו ובנותיו להגונים, כי בזה הוא עבודת ישראל בני אלקים, להרחיב גבול ישראל בבנים טובים מגודלים בנעוריהם כנטיעים, כי הנשים קבלו התורה תחלה כמ"ש כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל, וכדרשת חז"ל הכוונה בזה כי הן הנה גן נעול הכרם אשר בו יצמחו כל אילן טוב בע"ה. וכהא דאי' בס' חסידים באיש פשוט שלקח אשה טובה ונעשה חסיד (מתנהג בכשרות), ולהיפך איש חסיד שנשא

א. אבות דרבי נתן (פרק כו).

ב. משום "לא תקום", ומשום "לא תטור", ומשום "לא תשנא את אחיך בלבבך", ומשום "זאהבת לרעך כמוך", ומשום "וחי אחיך עמך" - שמתוך ששונאה רוצה הוא שתמות, ונמצא מבטל מפריה ורביה מן העולם.

ג. תורת משה (בראשית כד, ב).

ד. אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ (ח"י עמ' תיג).

אשה פשוטה ונעשה עם הארץ. כי חכמות נשים בנתה ביתה, ואין מקום לומר אשר בעד כל אלה העניינים הקלים ישתדך איש ישראל עם עובר על ד"ת, עכ"ל.

ישנו מכתב^ה, בו מורה הרבי על אי התאמה, שצריכה לגרום לא להמשיך בשידוך, וז"ל: כל שידוך - היינו חיים חדשים בין שני בני אדם ממשפחות שונות וכו' - ממילא מקום לספק איך יסתגלו זה לזה, ובפרט בהתקופה שלאחרי ההתפעלות דהחתונה.

כשניתוסף לזה חילוק בגיל ככתבה - ושהדגשת החילוק ותוצאותיו יתגדלו לאחר שנים אחדות - חילוק עיקרי בהחינוך, בהדיעה וכו'; החילוק דספרדים ואשכנזים וכו' וכו' - והטעם היחידי להן שכותבתו - שיש ביניהם רגש של קורבה במשך של שנתיים.

על פי כל הנ"ל, טוב שכל אחד ואחד מהם יחפש עניין המתאים יותר, עכ"ל.

ומתבאר מכאן גודל החיוב לעשות הכל, כדי לחתן את ילדיו רק עם שידוך הגון הראוי להם.

ב. החיוב לברר על שידוך

וכן ייעצו חז"ל (ב"ק קי, א) לכל מי שמחפש אשה: 'בדוק באחיה, שרוב בנים דומים לאחי האם', ועוד מצינו בחז"ל (תענית ד, א ועי"ש בתוס') שאליעזר עבד אברהם שאל שלא כהוגן, כי ביקש לבדוק רק את מידת החסד של שידוכו של יצחק - 'וְהָיָה הַנֶּעֱרָךְ אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיָה הֲטִי נָא כַּדָּךְ וְאֶשְׁתָּה וְאֶמְרָה שְׁתָּה וְגַם גְּמִלְיָךְ אֶשְׁקָה, אַתָּה הַכֹּהֵן לְעִבְדְּךָ לְיִצְחָק' (בראשית כד, יד), ולא בדק היטב אם היא חגרת או סומא או את ייחוסה.

ופשוט שאת השידוך צריך לבדוק מכל הצדדים, שהלא על כל קניית חפץ יקר, דורשים וחוקרים על טיבו וכו', ק"ו שיש לחקור באותו אופן - ואף הרבה יותר

ה. שערי שידוכין (עמ' צז).

ו. והנה מלשון הגמ' משמע שזהו דין רק באחי האשה, אבל לא באחי האישי. והטעם לכך, יש אומרים שזהו עניין גנטי, שהדמיון של הילדים היא לאחי האם ולא לאחי האב. ויש מפרשים שהוא עניין של השפעה, שבדרך העולם האמא מבקרת הרבה בבית אביה ולוקחת איתה את ילדיה הקטנים, לכן הם מושפעים מאחי האם, הרבה יותר מאשר אחי האב, ולכן יש לברר גם עליהם, איזו השפעה קיבלו מהם.

מכך, על המועמדת להיות אשת בריתו, שותפתו בחיים, ברוחניות וגשמיות, בזה ובבא - שאם זכה עוזרתו, ואם לא זכה כנגדו (יבמות סג, א).

וכן כתב הפלא יועץ (ערך זיווג), וז"ל: וכן יזהר מלישא אשה שאינה הוגנת, ויבדוק מאוד על ידי קרובותיו, ויחקור בז' חקירות עד אשר יידע מה טיבה ומה טבעה... כי אין זה חלוק או טלית שאם לא ישר בעיניו יפשטנו ויחליפנו, לכן מאוד יפקח עיניו עד אשר לא יבואו ימי הרעה ומכה אנושה מר ממות את האשה, עכ"ל.

הרבי כותב במכתב^ז: 'הנה בחינה ידועה וחשובה בזה, הוא היחס שבין הצעירים וההתחשבות בהשקפתם - של האדם עם השני קודם החתונה, ועליו לברר את זה (וכן על כל אחד ואחת שרוצה לבוא בברית הנשואין), עד כמה שאפשר"^ח.

ג. אופן הבריורים

הבריורים על הבחור והבחורה צריכים להעשות מול חברים וידידים של המדובר/ת, בכל אופני הבריור, וכפי שכותב הרבי במכתב^ט, וז"ל: שלום וברכה, במענה על מכתבו מיום שהוכפל בו כי טוב, בו כותב אודות השידוך שמתעסק בו, ושואל אם מוכרח הדבר שבדווקא הוא בעצמו יכיר המדוברת, נוסף על מה שמכיר אותה עד עתה וכמו שיש מחבריו אומרים לו בזה, למרות הכתוב בספרים המדברים בענייני מוסר וצניעות.

הנה, כיון שהמדוברת דרה בעיר שישנם כמה ת"ח, ובטח גם ידידים, בוודאי כמה אופנים על פי התורה והמוסר ישנם להוודע ע"ד המדוברת **כל אותם העניינים שצריכים להוודע**, ומובטחים אנו שע"י קיום הכתוב שמזכיר ג"כ במכתבו, קדושים תהיו, ובלשון חז"ל ורז"ל קדש עצמך במותר לך, הנה אותו שאומר על עצמו כי קדוש אני, מרבה ברכתו ומקדשו הרבה מלמעלה (עיין יומא ל"ט רע"א), ובהצלחה בכל ענייניו ובעניין עיקרי כהנ"ל ביחוד.

ז. אגרות קודש (ח"ט עמ' קיא).

ח. והובא לעיל (פרק ג אות ו בהערה) יותר באריכות. ובמכתב נוסף כותב הרבי (אגרות קודש חכ"א עמ' רפא): 'במענה על מכתבו..... אשר מציעים לפניו נכבדות עם בחורה בת 53 וכו', ושואל חוות דעתי בזה. צריך ה' לברר מה היא הסיבה שלא נשתדכה הנ"ל עד עתה, **שהרי הוא דבר בלתי רגיל**, ובהתאם להידיעות שיברר יחליט. והשי"ת ינחהו בדרך הטוב והישר לפניו בגשמיות וברוחניות גם יחד.

ט. אגרות קודש (חט"ז עמ' נג).

המורם מהאמור, שאם ישנם איזה פרטים אודות המדוברת שאינם ברורים אצלו, יש לבררם ע"י ידידים וכיו"ב, וזה די ומספיק, עכ"ל.

הרי לנו החיוב והצורך לברר אצל אחרים המכירים את המדובר/ת, ולשאול אותם אודות הפרטים הנצרכים בעניין השידוך [ובדרך התורה, בצורה של בירורים, ולא של היכרות שלא ע"פ תורה]. ובוודאי שאת עיקר הבירורים צריך לעשות קודם קיום הפגישות, כדי למנוע עוגמת נפש העלול להגרם לאחר כמה פגישות, כשיגלו שבעצם אינם מתאימים בדברים שיכולים היו להיוודע להם קודם הפגישות.

ד. אצל מי ניתן לברר

יש המתירים לברר רק אצל חברים שהבחור נותן את מספרי הטלפון שלהם כדי שיבררו אצלם, שכיון שנוח לו שיבררו אצלם, הוא מוחל אם יספרו דבר שהוא גנות. אבל אצל חברים אחרים אין היתר לברר והוא כרוך באיסור לשון הרע.

אבל למעשה, כיום מתירים גם אצל חברים אחרים, משום שדרך העולם כיום, שסומכים פחות על חברים שהמדובר ממליץ עליהם, ומשתדלים לחפש חברים אחרים, שיכולים להיות יותר אובייקטיביים. וכיון שזו הדרך כיום להשתדך, בוודאי אם היו שואלים אותו על כך, היה מסכים, ולכן אין בזה איסור לשון הרע.

אלא שיש אומרים שבשאלות של רמה בלימוד והתמדה וכדומה, עדיף לשאול ר"מ או משגיח ולא חברים, משום שחברים מעריכים את רמת הלימוד והתמדתו של הבחור לעומת דרגתם, ולא לעומת הכלל, כמו שר"מ ראש ישיבה או משגיח יכול לעשות.

ה. עד כמה צריך לברר

אבל גם בבירורים רואים שיש גבול עד כמה יש לחקור ועד לאן יש להגיע, וכפי שכותב הרבי במכתב: 'לאחרי בקשת סליחתו, אביע איחולי שתתגדל מדת הבטחון שלו בבורא עולם ומנהיגו, ובמילא לא ידקדק וידייק לחשוב חשבון על כל ההצעות בפרטי פרטים (שבכלל אי אפשר הוא כלל וכלל, שהרי אין אדם יודע מה שבלבו של חברו, ובמדה כזו שהשווה העדר ידיעה זו להעדר ידיעת הקץ - כדמוכח גם באגה"ק לרבנו הזקן סי' כב -) שאז תוקדם מציאת זיווגו הטוב לפניו בגו"ר גם יחד'.

י. אגרות קודש (חי"ד עמ' רכא).

הרי שאין צריכים ולא כדאי לברר הכל ממש עד לפרטי פרטים.

ואם כך, צריך לדעת, מהו הכלל בזה - עד כמה מוטל על אדם לברר, וממה יש להימנע בבירורים?

והנה במכתב נוסף כותב הרבי^א, וז"ל: במה שכתב אודות עניינו הפרטי, שלאחרי כל השתדלות לא בא דבר לפועל וכו'.

הנה כיון דאזלינן בתר רובא, הנה ברוב הפעמים בכגון דא הסיבה היא אשר מדקדקים בהצעות בעניינים בלתי עיקרים כלל וכלל, ובמילא אין שמים לב להצעות אשר בעניינים העיקרים, ואפילו בעניינים הטפלים מתאימות הן לגמרי (אלא שבטפל דטפל נמצא איזה פרטים שאינו לפי הרצון). וכשמתבוננים בהאמת הגמור, שאין שלימות בעולם, ושלים בתכלית הוא רק הקב"ה, מובן הן החתן והן הכלה חסרים בשלימות, והרי על זה ניתנה תורתנו תורת חיים בשביל לעלות מדרגא אל דרגא בדרך העולה לשלימות מין האדם.

... באם מכאן ולהבא יתעניין בהצעות כאמור בהעיקר, היינו בהנוגע לתורה ומצות וכו', ויתפלל להמזווג זיווגים, כמרז"ל וכמה שנאמר מה' אשה משכלת, ימציא לו השי"ת זיווגו הטוב לפניו בגשמיות וברוחניות, עכ"ל.

עוד כותב הרבי^ב, וז"ל: יש להכיר את המציאות כמו שהיא, שאין שלימות בעולם, ולכן אין לחפש ולחטט אחרי חסרונות של אלו שבאים עמהם בהיכרות, ובפרט בהביא בחשבון שגם המחפש אינו בתכלית השלימות, וכשמסתכלים בעין יפה על בני ישראל ומשימים לב להעיקר (מדות טובות, הנהגה בדרך הישרה היא דרך התורה והמצוה וכו'), אזי בדרך ממילא רואים איך שהטפל דטפל אין צריך לתפוס מקום יותר מערכו, וכשהעיקר הוא בשלימות הרי זה מכריע לאמירת הן, עכ"ל^ג.

יא. אגרות קודש (חט"ז עמ' קפח).

יב. אגרות קודש (חי"ט עמ' סג).

יג. במכתב נוסף כותב הרבי (אגרות קודש ח"ד עמ' ערב), וז"ל: ...נשואין בחיי האיש או האשה הוא מאורע העקרי ביותר, הטובע חותמו על כל החיים כולם. ובמילא צריכים על זה התיישבות ואי אפשר לעשות זה בחפזון.

אבל עם זה, כמו בכל מאורעות חיי האדם, הקטנים והגדולים, אי אפשר לאדם להביא בחשבון את כל הפרטים עד תכליתם, כי סוף כל סוף מוגבל ביותר הוא, ואין שכלו ומחשבתו יכולים להקיף את כל הסיבות והמסובבים של כל דבר ודבר, במדה ידועה הרי בכל דבר ועניין צריך להשתמש במדת הבטחון בהשי"ת אשר הוא כיון את הדבר לטוב בכל הפרטים.

הרי שיעקר הברורים צריכים להתמקד בעיקר על הדברים החשובים בכלל - יראת שמים, צניעות, שמירת מצוות וכדומה, ועל הפרטים החשובים לו בפרט - אופי, חכמה, מראה כללי וכדומה, ולא להיכנס מדי לברר גם על פרטים שוליים שאינם מהווים גורם בעל חשיבות בנישואין.

ו. ישוב הדעת

הברורים, וההחלטה שתבוא בעקבותיהם, צריכים להעשות בלי חפזון ועם הרבה שיקול דעת, וכפי שכתב הצמח צדק⁷: 'נידון השידוך... צריך ישוב, ומסתמא

וכן הוא גם בנוגע לשידוך, אשר אי אפשר למצוא דבר שלם בתכלית עם כל המעלות, ואי אפשר להביא בחשבון את כל התוצאות עד תכליתן.

ואם הדברים העקרים הם בסדר, הנה לפעמים תכופות מהנכון לוותר על עניינים טפלים שנראים או נדמים שאינם כדבעי, ובפרט שאפשר שאין זה אלא דמיון בלבד ובאמת גם הם מתאימים, עכ"ל.

ובמכתב נוסף כותב (אגרות קודש ח"ה עמ' קג), וז"ל: ברצוני לעורר את תשומת לבה לכך שלא יכולים לשער ולהעריך בדיוק כיצד ייראו שני האנשים לאחרי החתונה שלהם, כי חתונה היא חוי' כזאת שגורמת שינויים מסויימים וגדולים לשני האנשים שמתחתנים, ואת השינויים הללו בלתי אפשרי לצפות מראש, **הכוונה שבשאלת שידוך, עד מדה מסוימת אין בחירה**, וצריך לסמוך על השם יתברך שהוא ברוך הוא יוליכם לאושר וטוב, והרי רואים במוחש שאנשים עושים כך, ואחר כך מנהלים חיים וחיים מאושרים, עד 120 שנה.

וכן הוא גם במקרה שלה, שלא יכולים לפני כן לחשב מראש בכל 100% כל הצעה שמציעים לה, כיצד זה ייראה בעתיד, אחרי החתונה, וצריך לסמוך על השם יתברך, והוא ברוך הוא שיכול להנהיג עולם כל כך גדול, בטח יוכל להנהיג גם את העולם קטן של כל אחד בפרט, ובאופן כזה שיהיה טוב הן בגשמיות והן ברוחניות, עכ"ל.

ובמכתב נוסף (אגרות קודש ח"כ עמ' קמד): '...ידועה גם כן הוראת חז"ל 'מעשה רב', ורואים במוחש בכמה וכמה מקרים דומים לשלו, שכשבא בשידוכים ובמשך זמן לא ארוך היו גם הנשואין, הנה הסתדרו בחיים תקינים ומסודרים, ועד כדי כך שהתפלאו בעצמם על ההתלבטות וההרגשים שהיו לפני זה (בההתקשרות בשידוכין) וכו', וכבר נאמר כמה וכמה פעמים, שחיי האדם אינו מתמטיקה מדויקת, שבמילא יש אפשריות להעלות שחור ע"ג לבן כל הפרטים'.

ומכתב נוסף (אגרות קודש ח"ה עמ' רעו): 'על דרך הצחות יש לומר, שכיון שאמרו על זה קשה לזווגם כקריעת ים סוף, הנה באיזה אופן נקרע הים, דווקא על ידי קפיצת איש יהודי לתוך הים בלי חשבונות יתירים, ורק שידע שזהו רצון הקב"ה, ונטית המטה ע"י משה רבנו. כבקשתו אזכירו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לענין הנ"ל, אבל ידוע גם כן מאמר רז"ל שלפתיחת פתח כפתחו של אולם צריך על כל פנים לעשות נקב כחודו של מחט'.

יד. אגרות קודש (ח"ב עמ' צה).

לא תהיה נמהר לעשות שום מעשה, וכמאמר חז"ל פרק הבע"י דס"ג ע"א מתון נסיב אתתא, וע' בשל"ה שער האותיות ערך מתון'.

וכן כתב הרבי^{טז}: '...נשואין בחיי האיש או האשה הוא מאורע העקרי ביותר, הטובע חותמו על כל החיים כולם. ובמילא צריכים על זה התיישובות, ואי אפשר לעשות זה בחפזון'.

הלכות

ז. תנאי היתר הבירורים

הבירור אצל חברים וידידים, בכל אופני הבירור - הוא מותר ורצוי [ובלבד שיתקיימו בו כל תנאי ההיתר, המובאים להלן], אף שבעצם מחפש לא רק שבחים ומעלות, אלא גם חסרונות ופגמים. ואפילו אם לא שמע עליו שום גנאי עד היום, מ"מ מותר לחפש בו גנות, כיון שכוונתו לתועלת - כדי למנוע מעצמו נזק, מריבות וכדומה^{טז}.

טו. אגרות קודש (ח"ד עמ' ערב), והובא לעיל (אות ה בהערה) באריכות.

טז. חפץ חיים (לשון הרע כלל ד הלכה יא). ובטעם ההיתר כתב בבאר מים חיים (אות מד), שלא ייתכן שיהיה איסור על האדם לעשות שידוך או שותפות, מבלי לברר מראש את מהותו של האדם עמו עומד לקשור את עתידו. וכמו כן יש לחוש שאם לא יברר על אשתו לעתיד, שמא תתגנה עליו, ויעבור על אותם איסורים המבוארים באבות דרבי נתן והובאו לעיל (בהקדמה לפרק זה אות א בהערה).

וכתב בקונטרס ביום שידובר (עמ' כג), שהוא על דרך הגמרא (קידושין מא, א): אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר (ויקרא יט, יח) "וְאֶהְבֶּתְ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ". ואם חכמים חייבו לראות את האשה, כדי שלא תתגנה עליו - מבחינה חיצונית, בוודאי שצריך לברר על אופיה, מידותיה, השקפותיה וכו', כדי שלא תתגנה עליו - מבחינה פנימית.

עוד מוכיח בבאר מים חיים להתיר לברר, מהגמ' בשבועות (לט, א) לגבי שבועת הדיינים, שאם הנתבע כופר בממון וחייבוהו להשבע, ואמר 'הריני נשבע', העומדים שם אומרים זה לזה [כדי להדגיש בפניו את חומרת השבועה, שלא יחשוב חלילה להשבע לשקר], "סורו נא מעל אֶהְבֶּתְ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (במדבר טז, כו). ומבארת הגמ' שהטעם שאומרים בלשון רבים - "האנשים הרשעים", למרות שרק אחד נשבע, משום שגם התובע נקרא רשע מכח שבועתו של הנתבע, כמו שדורשת הגמרא (שם עמ' ב): "שְׂבַעְתָּ ה' תְּהִיָּה בֵּין שְׁנֵיהֶם" (שמות כב, י) - מלמד שהשבועה חלה על שניהם. ומפרש רש"י 'ששניהן נענשין בה, שלא דקדק למסור את ממונו ביד נאמן, ובאו לידי חילול השם'. ומכאן, שעל התובע לברר תחילה האם מפקיד את כספו בידי אדם נאמן, זוהי אחריותו וחובתו, ואם הפקידו בידי אדם שאינו נאמן וכפר בממון, הרי גם הוא נתבע על חילול ה' שנגרם על ידו. ואם בכסף אמורים

אמנם ההיתר לברר אינפורמציה לצורך שידוך^י, מותנה בשלושה תנאים^{יח}:

א. השואל צריך להודיע לנשאל, שהוא מברר לצורך שידוך^{יט}, בכדי למנוע מן הנשאל לחטוא בעון לשון הרע אם יתכוין לספר שלא לתועלת^י - כי עניינים אלו תלויים בכוונה^ס וכן למנוע מהשואל עצמו לחטוא ב"לפני עור" אם יכשיל את הנשאל^{כא}.

הדברים, כ"ש שבענייני שידוכים יש חיוב לברר למי מוסר את בתו או בנו, ולוודא שהשידוך הוא שידוך הגון וטוב.

יז. היתר זה הוא לא רק להורים ולבחור/ה עצמם, אלא הוא גם היתר לאחרים לברר בשביל המשודכים.

יח. חפץ חיים (לשון הרע כלל ד סעי' יא).

יט. במשפטי השלום (פרק כ סק"ח) כתב, שבמקום שיש אומדנא דמוכח ששואל לצורך שידוך, כגון שכבר נשאל כמה פעמים על מדובר זה בנוגע לשידוך, ובוודאי שגם זה שואל לצורך שידוך. או כגון שידוע שיש לשואל בן או בת שהגיעו לפירקן, ובוודאי שואל לצורך זה, מסתבר שאינו צריך להזכיר ששואל לצורך שידוך, ובפרט בין אנשים שמקפידים תמיד על הלכות אלו.

כ. וכתב החפץ חיים (שם בהערה), שלפעמים קשה לעמוד בדבר זה, כגון במקרה שיש לחוש שאם הנשאל ידע ששואל לצורך שידוך, לא ירצה לספר. במקרה כזה צריך למצוא פתרונות כיצד לשכנעו. אבל שלא לגלות ששואל לשם שידוכין ולהכשיל את הנשאל, אין בזה כל היתר.

וכתב בנתיבות חיים על החפץ חיים (עמ' תמב), שאפילו במקרה שחושש שאם יגלה ששואל לשם שידוך, ירצה 'לפרגן' על המדובר ולא יספר את האמת, כגון על בחור בטלן יאמר שהוא מתמיד וחסיד, או על מי שאין לה שייכות לחסד, תאמר שהיא בעלת חסד [בעניין גודל האיסור במסירת אינפורמציה מוטעית ומטעית בשידוכים עיין להלן (פרק ו אות יא)], אך אם לא ידעו ששואל לשם שידוך, יספרו את האמת, אף על פי כן אין היתר להעלים שמטרת הבירור היא לשם שידוכין. וצריך למצוא אדם ישר ונאמן שמכירו שלא ישנה מן האמת, או לשאול מישהו שיתבייש לשקר לו, אבל שלא לגלות ששואל לשם שידוך, אין כל היתר!

אך בתשובות והנהגות (ח"ג סי' תעט) כתב, שרק לכתחילה צריך לספר שמברר לשם שידוך, אך במקום הדחק שאינו יכול לספר, מותר לשאול גם אם אין הנשאל יודע שכוונתו לברר לצורך לשידוך. וכן כתב בשו"ת בית יצחק (יו"ד סי' ח) [להרחבה בדבריהם עיין בעינים].

כא. ואף שהשואל יודע ששואל בשביל שידוך, וזה אכן לתועלת, אבל אם הנשאל אינו יודע - הרי זה דומה לדין הגמרא (נזיר כג, א): המתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, למרות שאכל לבסוף בשר טלה, כיון שכוונתו היתה לאכול בשר חזיר, צריך כפרה על כוונתו. והמקור לדין זה מבואר בגמרא קידושין (פא, ב), לגבי אשה שנדרה שלא לשתות יין ובעלה שמע והפר לה, והיא לא ידעה שהפר לה, וגבר עליה יצרה ושתתה יין. הרי שלמרות שלמעשה לא עברה על נדרה - שכבר הפר לה בעלה, מ"מ כיון שהתכוונה לעבור על נדרה, צריכה כפרה. והגמרא דרשה כן מהפסוק (במדבר ל, יג) "אִישָׁה הִפְרָם וְהָיָה יָסָלַח לָהּ" - אם בעלה הפר לה ולא עברה כל איסור, מדוע צריכה סליחה? אלא מכיון שהתכוונה לעבור על נדרה ולעשות איסור, צריכה על כך כפרה.

ב. לא לשאול את שונאו של המדובר^{כב}, ואפילו אינו שונא גמור^{כג}, שמעבר לכך שישנה סבירות שאין תועלת לברר אצל שונא, יש כאן איסור לשון הרע^{כד}. ואם בכל זאת שאלו את מי ששונאו, חייב השונא להתגבר על עצמו ולספר רק מה שיש בו לתועלת, וגם שכוונתו תהיה לשם התועלת, ולא יספר מחמת השנאה^{כה} [כפי שהתבאר, שבלה"ר קובעת הכוונה בשעה שמספר]^{כז}.

ג. גם לאחר שקיבל השואל את המידע הנחוץ לו, הרי שאם הוא מידע שלילי, מותר רק לחוש שאולי הוא אמת, כדי לשמור עצמו מנזק [ולא לגמור את השידוך], אבל לא להאמין ולקבל כוודאות גמורה, וודאי לא להזיק את השני מחמת המידע השלילי שקיבל.

ח. שיתוף אחרים במידע שלילי

אם הוחלט סופית להוריד השידוך מחמת מידע שלילי שהתקבל - אין כל היתר לספר את הסיבה לסובבים אותו^{כח}.

אשה לבעלה או להפך בעל לאשתו - יש אומרים שגם כן אסור לספר, שהרי אין בזה כבר תועלת לשידוך^{כט}. ויש אומרים שאף אם יש בו תועלת רק לעצמו, כגון שהוא דבר שמעיק עליו, ומספר כדי לפרוק מעליו את המועקה - נחשב כסיפור לתועלת, ומותר. אבל רק בעל לאשתו ולהפך - שאשתו כגופו, אבל לא לאחרים^ל.

כב. ומצוי הדבר בזוג שהתגרש, שמתקשרים למשפחת המחוננים לשעבר, כדי לברר על סיבת הגירושין או עזיבת השידוך, ואם יש שנאה בין הצדדים עוברים על איסור זה, ועדיף לברר אצל רב או יועץ חיצוני שאינו שייך לאחד מהצדדים, ושהיה מעורב בסיפור הגירושין ויודע את הפרטים, 'זהירות מלשון הרע בשידוכים' (א, ה).

כג. ובקונטרס בקש שלום (עמ' כז), התיר לשאול סתם חברים, ואין צריך לחשוש שמא הם שונאים את המדובר.

כד. חוט שני (לשוה"ר עמ' שעג).

כה. באר מים חיים (רכילות כלל ט סק"ג).

כו. ולפי הבית יצחק והתשובות והנהגות, עיין בהערה לעיל, גם כאן נראה שאין הכוונה קובעת. **כז.** אלא אם יש בו צורך ותועלת, כגון באשה שצריכה לשכנע את בעלה לרדת מהשידוך וכדומה, או כדי לערוך בירור נוסף, או לצורך עצה טובה, חוט שני (לשוה"ר עמ' שעב).

כח. חוט שני (שם).

כט. חשוקי חמד (ע"ז לט, א). וכמובן להסביר לבחור או לבחורה לאחר פגישה - שהיתה מוצלחת בעיניהם, שבכל זאת כדאי לרדת מהשידוך בגלל אינפורמציה שלילית ששמעו, יש להתיר,

ט. ביורור נוסף על הצעה שירדה

הצעה שירדה מהפרק בגלל אינפורמציה שלילית, וכעת גילו אדם המכיר הצעה זו, שיכול לשפוך עליה אור חדש - מותר להמשיך לברר אך ורק אם יש סיכוי שעל סמך הביורור החדש יחזרו להצעה. ואם מנוי וגמור שלא יחזרו [אלא רוצים להמשיך לברר מתוך סקרנות], אסור לברר^ל.

י. ביורור על הצעות שיש בהן תועלת לעתיד

להקשיב להצעות שידוכים של חברים/ות, ולהתעניין בפרטים, אולי ישמע אינפורמציה שתעזור לו בהצעה שיתכן שתבוא בהמשך, כמו בקהילה קטנה והומוגנית, שסיכוי גדול שאותן הצעות שיציעו לחבריו יציעו גם לו - מותר אפילו שהוא רק על הספק, משום שמתכוין לתועלת^{לא}.

יא. ביורור על הצעות אחרות שיכול להועיל להצעה זו**ביורור על הצעה אחת רק כדי להשוותה לשניה**

לברר על שתי הצעות כשמעוניין רק באחת, ועל השניה מברר רק כדי שתהיה

שגם זה לתועלת, כדי שייבנו למה כדאי להפסיק את השידוך שכל כך מוצא חן בעיניהם. וכן אם המדובר/ת שבור/ה מסירוב הצד השני לשידוך [לפני הפגישות או אחרי פגישה], ורוצים לעודד את רוחם, בכך שמגלים להם שיש לצד השני חסרונות כאלה וכאלה, ועליהם לברך שהשידוך לא יצא אל הפועל. לכאורה גם יש להתיר, משום דהוי לתועלת. ויש שהביאו ראיה - שצורך כעין זה נחשב כצורך להתיר סיפור לשון הרע, מהגמ' (ברכות כח, א) המתארת את מינויו של ר' אלעזר בן עזריה לנשיא במקומו של רבן גמליאל (עי"ש את כל המעשה), וז"ל הגמרא: תנא, אותו היום סלקוהו לשומר הפתח, ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה ר"ג מכריז ואומר: כל תלמיד אין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש! ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי, א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי, וחד אמר שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דר"ג, אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל? אחזו ליה בחלמיה חצבי חירי דמליין קטמא [-הראו לו בחלום כדים לבנים מלאים אפר. ופירש רש"י, שרמזו לו משמים, שתלמידים אלו אינם ראויים ללמוד בבית המדרש]. ולא היא, ההוא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה, עכ"ל הגמרא. והנה הוציאו שם רע על כ"כ הרבה תלמידים, ורבן גמליאל האמין - כי זו היתה המטרה ליישב דעתו, אף שהכשילוהו לכאורה בלשון הרע, והיה בזה גם שקר. מכאן מוכח, שאם הוא לתועלת אפילו לכדי יתובי דעתיה, לא חשיב לשון הרע, ולכן גם כאן יש להתיר.

ל. חפץ חיים (רכילות כלל ב ה"ג).

לא. חוט שני (לשון הרע עמ' ססט).

לו אינדיקציה באיזו רמה עומדת ההצעה הראשונה שרוצה לברר עליה לעומת הצעות אחרות - יש אוסרים^{לב}, הואיל והבירור על ההצעה השניה נחשב שאינו לצורך, ועלול לעבור בזה על איסור לשון הרע, ועל איסור מתכבד בקלון חברו - למרות שיש בזה תועלת לגבי ההצעה הראשונה.

אמנם נראה לסייג את האיסור, שרק אם רוצה לברר על חיסרון בהצעה השניה, כדי להבין את רמת החיסרון בהצעה הראשונה שחפץ בה, אסור - כי זהו לשון הרע ממש שלא לצורך ההצעה השניה.

אולם לברר על תכונות שאינן חסרונות, וכל שכן על מעלות, מותר, כיון שבימינו זוהי הדרך היחידה להבין את האינפורמציה על המדובר, וכגון שאומרים עליו שהוא חסידי או למדן או מדקדק במצוות, הרי שבלא להשוות לאחרים אי אפשר להבין באמת מהי רמתו בדברים אלו.

אם מעונין לברר על הצעה אחת, ושואל על השניה לשם השוואה, אבל אם יתברר לו שההצעה השניה טובה מהראשונה יתכן שיעזוב את הראשונה ויגש לשניה - יש אוסרים גם בזה, משום שכעת מברר על הצעה אחת ואין לו תועלת בשניה^{לג}, ויש מתירים שסוף סוף יתכן שתצמח לו תועלת גם לגבי השניה^{לד}. ונראה שכל זה רק לגבי חסרונות, אבל לגבי מעלות מותר תמיד להשוות, כמו שכתבנו לעיל.

לברר חיסרון על קבוצה כדי לדעת עם המדובר נכלל בה

לברר על חיסרון מסוים לגבי קבוצה של בחורים, כדי לדעת אם בחור זה שהוא מעונין לברר עליו - הנמצא בתוך אותה קבוצה, לוקה אף הוא באותו חיסרון. כגון, לשאול בצורה כללית: 'אלו בחורים בישיבה מעשנים' [אם נתייחס לעישון כחיסרון], כדי לשמוע אם אותו בחור שמעונין לברר עליו ולומד בישיבה זו, מעשן או לא - כל שכן שאסור, שהוא לשון הרע על שאר הקבוצה ללא תועלת לגביהם.

לב. ביום שידובר (עמ' ק). ויש מוסיפים, שאפילו אם ישמע על ההצעה השניה - שבה אינו מעונין, שהיא טובה מאוד, יתכן שעצם ההשוואה להצעה אחרת טובה יותר, יש בה משום גנאי, ואסור משום לשון הרע.

לג. אפיקי אי"ל (עמ' שנ). וכן שמעתי מהדיין הגאון ר' מנדל שפרן שליט"א.

לד. נעימת החיים (עמ' סה). עי"ש שדן במי שמתיעץ לגבי איזה שידוך חשוב יותר. ומשמע שמתור לברר על שני שידוכים לשם השוואה.

בירור על כמה פרטים כשמעוניין רק באחד

מי שמעוניין לקבל איפורמציה על נקודה אחת כללית, אך שואל שאלות על כמה פרטים - שכשלעצמם אינם מעניינים אותו, אך ורק כדי להסיק מהם לגבי הנקודה שמעוניין בה, כגון: שמברר האם הבחור חברה'מן והאם מרבה לצאת למבצעים ולעשות חסד וכדומה, ובעצם השאלה היחידה שמעניינת אותו היא, האם הוא נעים הליכות, ועד כמה הוא אהוב בחברה - יש שאוסרים, משום שפרטים אלו נחשבים שאינם לצורך, שהרי יכול לשאול זאת באופן ישיר^{לה}. אמנם נראה שיש להתיר בזה, כי למעשה הבירור לגבי פרטים אלו מחדד את הנקודה עליה מעוניין לברר, ויש בו תועלת. ועכ"פ יש להשתדל לשאול באופן ישיר ככל הניתן.

לה. קונטרס הלכות לשון הרע בשידוכים (פרק א הלכה יא). ואף אם חושש שאם ישאל בצורה ישירה לא ירצה הנשאל להשיב, מ"מ אסור.

פרק ה

הלכות מצויות בשדכנים

הנושאים בפרק: האיסורים והחיובים בשדכן | מידע מוטעה | חובת הדיווח על חסרונות | השלב שצריך לגלות מידע שלילי | מה מותר לגלות לשדכן | העברת מידע

הקדמה

א. אחריות השדכן במהלך השידוך

כתב בספר בני יונה^א, וז"ל: עד כמה צריך האדם שמירה בעד השידוכים שלא יגזימו בדבר וכו', ואם הזהירה התורה להונאת ממון - שלא יצבע לכלים ישנים, ושלא ינפיה בבני מעיים, על אחת כמה וכמה באונאת הגוף. ואף אם נראה שיכול האדם להרחיב קצת בשבח, מ"מ לא ישקרו ח"ו^ב. ולדעתי לזה נהגו בדורות הראשונים שלא היו שדכנים כי אם תלמידי חכמים, וכמה שכל ישר צריך האדם להישיר בכך את נפשו בעניינים אלו וכיוצא בהם, עכ"ל.

והנה מלבד האחריות הגדולה הרובצת על כתפיו של השדכן, שפעמים רבות אפילו אופן הגשת ההצעה לבד, בכחו כבר להשפיע אם תתקבל ההצעה להמשך בירורים, או שתדחה על הסף. וכל שכן המידע שמוסר או שנמנע מלמסור, יכול להשפיע רבות על יצירת השידוך או ביטולו. בכמה רגישות, זהירות ושימת לב, צריך השדכן להתנהל במהלך הפגישות עצמן, שכן כפי המקובל, כל החלטה על המשך פגישה, עובר לצד השני - דרכו, ולפעמים משתפים אותו גם ברשמים מהפגישה עצמה, על מנת להעביר דרכו מסרים לצד השני, ונדרשת זהירות וחכמה

א. מהדו' חדשה, צוואת המחבר (אות כט).

ב. מקובל משמיה של הגאון רבי יעקב מעמדן לרמז בר"ת של שדכן: ש'קר ד'ובר כ'סף נו'טל. ובספר מגדיל ישועות מלכו (אות סט) כתב: שדכן ר"ת - כ'י ש'יבר ד'לתות נ'חושת (תהילים קז, טז). ועיין עוד בעיונים בעניין זה.

לדעת מה לומר לצד השני וכיצד - כדי להועיל ולא להזיק. וכמו שכתב בספה"ק לב שמחה^ה, ששדכן צריך לדעת כיצד לדבר וכיצד לשבח את השידוך, עי"ש.

אך מלבד כל זה, צריך השדכן לדעת, שגם עליו חל איסור לשון הרע בשמיעת אינפורמציה שאינה לתועלת - למרות שהוא המציע את ההצעה, כי פעמים רבות אין תועלת בשיתוף מידע עם השדכן, וכדלהלן.

כמו כן, חלים עליו חיובים נוספים לנהל את כל מהלך השידוך באופן שיהיה לטובת השידוך בלבד [מבלי לערב שיקולים אחרים, כמו טובת הנאתו בגמר השידוך], ולפיקך מוטל לדעת, איזו אינפורמציה מותר לו להעביר, ואיזו אסור. איזו רשאי להעלים, ואיזו חייב לגלות, מה מותר לשאול וממה יש להימנע.

ב. האיסורים והחיובים השייכים בשדכן

האיסורים והחיובים השייכים בשדכן, מלבד איסורי לשון הרע (עיין פרק ו אות ב-ג, בענין חומרתו ומהותו של איסור לשון הרע) הם כדלהלן:

א. "לפני עור"^ד.

ב. "ארור משגה עיוור בדרך"^ה.

ג. "לא תעמוד על דם רעך".

ד. "ולא תונו איש את עמיתו"^ו.

ה. גניבת דעת^ז.

ג. פר' חיי שרה אמרים.

ד. בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קיד אות ח) כתב, שהמציע שידוך ומכסה מהשומע על חיסרון - שאילו ידע עליו לא היה מסכים לשידוך, עובר על "לפני עיוור". אמנם יש אומרים, שכל חיסרון שבמצב לחוץ היה השומע מסכים לגשת, אולי יש להקל שלא לדווח עליו, ושמה גם במקרה זה הצדדים לחוצים.

ה. דברים (כז, יח). בספרא (קדושים פרשתא ב יד) ורש"י שם, וכן בספר החינוך (מצוה רלב), מבואר שהכוונה למי שסומא בדבר ומשיאו עצה רעה.

ו. ויקרא (כה, יז). עיין משכנות יעקב (חו"מ סי' נט), שהתורה כתבה "לא תונו" בלשון רבים, כדי להורות שגם המסייע לדבר הגורם צער לחברו, עובר על איסור זה.

ז. הרמב"ם (הלכות מכירה פי"ח ה"א) כתב: 'איסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב

ו. "ואהבת לרעך כמוך"^ה.

ויש קצת הבדל בין שדכן שהציע את השידוך, לבין אדם שביקשו רק לברר אצלו. ונציין כאן את ההלכות השכיחות, שצריך השדכן לשים לב אליהם:

הלכות

ג. מידע מוטעה

אין לומר דבר שהוא שקר ממש, בשבח המוצע או משפחתו^ו.

ד. דיווח על חסרונות

לעיל (פרק ב) התבאר שישנם שלשה סוגי חסרונות: חיסרון גדול, בינוני, וקטן. ושם נתבארו פרטיהם ודיניהם לעניין הנדרש לספק אינפורמציה על אחד מהצדדים.

ולגבי שדכן: אם מדובר בחיסרון שהוא בגדר 'חיסרון עצום' - שכל אדם חייב לגלותו גם אם לא נשאל עליו, בוודאי שגם לשדכן אסור להציע או לקדם שידוך בהעלמת החיסרון, אלא צריך לגלותו - בכפוף לתנאי ההיתר של לשון הרע לתועלת. ובמקרה זה יש לדון האם יכול גם לתבוע את השדכן על נזקים באם עוזב את השידוך.

אבל גם חיסרון שנחשב לחיסרון קטן, שלנשאל אין חיוב לגלותו [וכ"ש חיסרון בינוני, שאם נשאל עליו חייב לגלותו], לשדכן מכל מקום אסור להציע ולקדם שידוך בהעלמת חיסרון זה.

והחילוק ביניהם הוא, שמי שנדרש למסור אינפורמציה על המדובר/ת, אינו רשאי להזיקו - אם אין בזה תועלת ממשית לשואל, ולכן יש סוג אינפורמציה שיכול ואף צריך להעלים.

את דעתם, היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח, ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור, והוא בכלל הלאו של "לא תגנובו" (ויקרא יט, יא).^ז וכן מבואר בסמ"ג (לאוין קנה).

ח. ויקרא (יט, יח).

ט. עיין בט"ז (י"ד סי' שדמ סק"א), ובס' זה השלחן (על החפץ חיים כלל ט ס"א), ובס' תתן אמת ליעקב (פ"ה סי' לח וסי' מב), ועיין בס' מאה שערים (אמרי קודש אות כא).

אבל השדכן, הוא הרי המציע לחברו את השידוך בעצמו, ובוודאי יש לו אחריות כלפי זה שמציע לו, יותר מזה שמציע אותו, ולכן צריך שכל הפרטים בשידוך שמציע יהיו גלויים, אפילו החסרונות הקטנים².

ובכל זאת, עדיין לא כל חיסרון קטן צריך לגלות³. והמודד בזה הוא, אילו היה הדבר נוגע לשדכן עצמו, אם היה מתרחק מהשידוך המוצע, מחמת אותו חיסרון - למרות שהוא חיסרון 'קטן', איסור גמור להציע לחברו מבלי לגלותו. אך אם לא היה עוזב את השידוך מחמת אותו חיסרון, אין חיוב לגלותו לחברו שמציע לו⁴.

ולמרות שלכל אחד מפריע משהו אחר, ואין הרי זה כהרי זה, הכוונה היא שצריך לחשוב מה היה עושה אילו הוא היה הצד השני, במצבו של הצד השני - עד כמה שיכול לדעת, האם היה רוצה שיקדמו את השידוך במצב כזה, או לא⁵.

ה. השלב שבו יש לגלות חיסרון בשידוך שמציע

אם מלכתחילה רואה השדכן שיש התאמה בין השניים, יתכן שיכול להציע את השידוך, ולעדכן על החיסרון רק בשלב מתקדם יותר [ולעיל (פרק ג אות ה) הבאנו שתי דעות עד מתי מותר לאחר את מסירת האינפורמציה, והוא הדין לענייננו]⁶.

י. והרי זה דומה למה שהבאנו לעיל (פרק ב - חסרונות בינוניים אות ב, ועיי"ש בהערה) בשם הרב שפרן, שיש הבדל בין נשאל שהוא קרוב משפחה של השואל, לבין נשאל שאינו בן משפחתו. שאם הוא בן משפחתו, יש לו להעדיף את טובתו של בן משפחתו על פני טובתו של המדובר ששואלים אותו עליו, ולכן ישנם מקרים שלמרות שעל נשאל רחוק אין חיוב להשיב, ואולי עדיף שלא להשיב, בבן משפחה יש יותר חיוב להשיב, עיי"ש. וכעין זה בשדכן, שיש לו אחריות - אף יותר מבן משפחה, כלפי זה שהציע לו את השידוך, הרי שיש עליו חיוב לגלות אפילו חסרונות קטנים שעל הנשאל אין חיוב לגלותם.

יא. והסברא נותנת, שאם יהיה חייב לדווח על כל חיסרון או פגם קטן, איך יוכלו לעשות שידוכים, והרי אין בעולם אדם המושלם בכל הבחינות.

יב. חפץ חיים (רכילות כלל ט ציורים ג).

יג. מכאן יש המוכיחים, שאם השדכן סבור, שאם הוא היה במקומו של הבחור, היה אמנם עושה את השידוך, אך אם יגלה לבחור יכול להיות שהבחור יטעה בשיקול דעתו או שלא יבין את המצב לאשורו, ויוריד את השידוך, יתכן שבמקרה זה מותר להעלים חסרונות מסויימים. אך דבר כזה צריך שיקול דעת גדול, ומי שיש לו נגיעה [במיוחד שדכן שמרויח כסף או הנאה מעשיית השידוך] קשה לו לשפוט בצורה אובייקטיבית, לכן עדיף בזה שאלת מורה הוראה.

יד. שם נתבאר, שיש מקרים, שאף המשודך בעצמו - למרות שחייב לספר לצד השני על חיסרון שיש בו, מ"מ יכול להמתין עד לאחר פגישה אחת או שתיים או יותר [הרבי כתב אחר פגישה ראשונה], כדי לראות אם יש בכלל סיכוי להצעה זו להגיע לידי גמר.

ו. מה מותר לגלות לשרכן

דבר שאין בו גנות

אם השידוך ירד בגלל סיבה שאין בה גנות לאחד הצדדים, כגון בגלל הבדלים בין עדות או בין חוגים או הבדלי מנטליות וכדומה - מותר לשתף את השדכן במידע זה.

חיסרון קטן או בינוני

אם השידוך ירד בגלל סיבה שיש בה גנות - אם הוא חיסרון המוגדר כחיסרון 'קטן' או 'בינוני', כגון: שאינו מספיק למדן או אינו חסידי מאוד, אינו מעורב כל כך בחברה, אינו כשרוני, קצת "טיפוס". וכן בגלל המשפחה: ההורים קשוחים ומתערבים, מבטיחים ולא מקיימים וכדומה. **יש אומרים**, שאסור לשתף בה את השדכן. ועדיף לענות, 'המנטליות לא מתאימה לנו', וכדומה^{טז}. ואפילו אם השדכן טוען שרוצה לדעת מדוע הורידו את השידוך, כדי לדעת אלו שידוכים להציע בעתיד [לבחורה זו שמציע לה כעת, או לבחור שאותו הציע]^{טז}, גם כן אסור לומר לו. והטעם בזה, שהיות ואין בזה תועלת לשידוך זה, אינו בגדר לשון הרע שהוא לצורך^{יז}.

ויש אומרים, שאם השדכן מעונין לדעת את הסיבה להורדת השידוך הנוכחי, כדי להציע בעתיד שידוכים מתאימים יותר, הרי זה נחשב לצורך. ומ"מ לא יספר בגנות המדובר, אלא יאמר באופן כללי מה הם מחפשים.

לדוגמא: אם נודע להם שהוא בחור עצל שקם מאוחר, אין לומר 'הורדנו בגלל שהוא בטלן, ישן הרבה ואינו עושה כלום'. אבל אפשר לומר באופן כללי

טו. שאלת שלום (עמ' 45), חוט שני (לשוה"ר פ"ז עמ' שנד).

טז. על החשיבות לעבוד עם שדכן ולבאר מה בדיוק הסגנון שמחפשים, כתב הרבי: 'במענה על מכתבו..... בו כותב שמסתפק בכוונת כתבי, שצריך להשתדל בעניין שידוך מתאים במרץ הכי גדול וגם בדרך הטבע. וכוונתי פשוטה, לעשות כמנהג הרוב הכי גדול במדינה זו ובזמן זה, והיינו להתקשר עם ממוצע שדכן טוב וכזה שיש לו הכירות בחוגים דשומרי תורה ומצוה, ומבארים לו התנאים שמחפשים וכו"', אגרות קודש (חי"ג עמ' סח).

יז. חוט שני (שם). ועיין לעיל (פרק ד אות יא) שהבאנו שאסור לברר על חיסרון שבשתי הצעות, כשהמטרה היא שהברור על ההצעה השניה יעזור להצעה הראשונה, כי אופן זה אינו נחשב לתועלת להצעה השניה. ואף כאן, אין היתר לברר מדוע ירדה הצעה זו אף אם תהיה בזה תועלת להצעה אחרת, שכיון שאין בזה תועלת להצעה זו אינו בגדר ברור לשם תועלת.

שמחפשים בחור יותר פעלתן שקם יותר מוקדם, או שמחפשים רמה חסידית יותר, וכדומה - שמצד אחד לא מספר בגנות המדובר, ומצד שני יש בזה תועלת לכוון את השדכן להציע הצעות אחרות מתאימות יותר. ואף שהשדכן מבין את הכיוון, אין בכך משום לשון הרע, כי הוא דיבור לצורך י"ח.

ויש המחלקים בין שדכן ירא שמים שאין חשש שיעביר את המידע הלאה - שמותר לספר אם יש בזה תועלת כנ"ל, לבין שדכנים שאינם יר"ש שרגילים לרכל - שאסור לומר להם אפילו באופן כללי ט.

חיסרון גדול

אם הסיבה שהורידו את השידוך היא בגלל שנודע להם על חיסרון המוגדר כ'חיסרון גדול', שחייבים לומר אפילו לא נשאלו עליו, כמו שנתבאר לעיל (פרק ב אות ב ועוד), כמו בעיית בריאות חמורה, או מידות רעות במיוחד החורגות מגדר הנורמה - מותר לספר לשדכן, ובלבד שהמידע הוא מוצק ואמין^ז. הואיל ומידע זה נצרך כדי שהשדכן לא יכשיל מישהו אחר^א.

לצורך עזרה

אם השידוך נתקע, מותר לשדכן לברר האם יכול לעזור בהמשך השידוך. ואם כן, מותר בהחלט לשתפו בהתלבטויות שיש לצד אחד לגבי הצד השני. אבל אם מוחלט אצלם שלא להמשיך וכבר ירדו לחלוטין מההצעה, אסור לשדכן לברר על הסיבה, שוודאי כבר אינו לתועלת^ב.

יח. קונטרס זהירות מלשון הרע בשידוכים (פ"ב סי' עב). וכדאי שגם מה שאומר, יקפיד להגיד באופן 'שמעתי עליו כך וכך' ולא 'שנתברר לו כך וכך'.

יט. הדיין הגאון ר' מנדל שפרן (הישר והטוב כא עמ' כז).

כ. ובזה יש לחלק בין מידע שמברר לצורך עצמו, לבין מידע שמעביר לשדכן. שבעוד שלגבי מידע שמברר לצורך עצמו, יכול לחשוש אפילו אם אין המידע מוסמך לגמרי, וגם אם נאמר רק בלשון 'שמעתי', כמו שכתבנו לעיל (פרק א אות ז), ואף יכול להוריד את השידוך מחמת מידע כזה, מכל מקום לגבי מידע שמעביר לשדכן צריך להיות זהיר יותר, ולהעביר לו רק מידע שהוא מוסמך ומבורר בצורה מוחלטת, קונטרס שאלת שלום (עמ' 45).

כא. עיין שאלת שלום (שם), שהמליץ במקרה כזה להתייעץ עם מורה הוראה.

כב. חוט שני (לשוה"ר פ"ז עמ' שנד), משפטי השלום (עמ' רסד).

אסור לשדכן ללחוץ על הבחור/ה כדי שיגלו לו מהי הסיבה שהורידו את השידוך, אם אין סיכוי שישנו את החלטתם^{כי}. ואם הוא לוחץ, אין להכנע ללחצים, וצריך להתחמק מלהשיב.

העברת מידע

צריך השדכן להיזהר מלהעביר מידע ששומע על אודות פלוני, לאחרים, אלא אם כן ברור לו שהוא מבוסס, ואך רק לתועלת. כי בכל דיבור ודיבור שאין בו את התנאים להתירו, עלול לעבור על איסור לשון הרע ושאר איסורים^{כי}.

כג. חוט שני (שם).

כד. משפטי השלום (עמ' רסה).

פרק ו

ביאור האיסורים והחובות בעניין מסירת אינפורמציה לצורך שידוכין

הנושאים בפרק: חשיבות ההקפדה על הדיבור | חומר איסור לשון הרע ומהותו | החובות השונים לגלות אינפורמציה שלילית בענייני שידוך | האיסור להעלים מידע שלילי, חומרתו והשלכות | דין מדיק בשידוכין | חשיבות התייעצות עם רב

א. חשיבות ההקפדה על הדיבור בכלל

יצירת השידוכים בימינו מתבססת - בחלקה הגדול, על סמך מידע המגיע ממכרים, שכנים, חברים ועוד. והנה, הנדרש למסור מידע על חברו לצורך שידוכין, הרי הוא מוטל בין הפטיש לסדן, בבחינת "אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר"^א. וכמו שכתב בספר הישר^ב, שאם יוסיף בדיבורו על הראוי, נקרא שוטה וגם חוטא. ואם ימעיט דבריו מן הראוי, נקרא אוויל. אך אם יהיה דיבור פיו כראוי וכל דבריו במשפט ובמישור, נקרא משכיל. ושלמה המלך מלמדנו על חשיבות הדיבור באומרו: "מִן־תִּחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן"^ג.

ואם לגבי כל עניין צריך האדם לברור היטב את מילותיו, הרי **שבענייני שידוכין** יש להקפיד על כך שבעתים, לפי שנוגע לגופי תורה ממש, כפי שיבואר לפנינו:

ב. חומר איסור לשון הרע

מצד אחד, עומד הנשאל מול איסור לשון הרע, אשר חומרתו ידועה ומפורסמת.

א. לשון המשנה (כלים יז, טז).

ב. תוכחת ומוסר חברו, לרבינו תם (שער שלישי - סוד האמונה).

ג. משלי (יח, כא).

בפרשת בהעלותך מספרת התורה, על מרים הנביאה, שדיברה בגנות משה רבינו, ונענשה בצרעת. וכתב על כך הרמב"ם^ד, וז"ל: התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה^ה - שהיא גדולה ממנו בשנים, וגידלה אותו על ברכיה, וסיכנה בעצמה להצילו מן הים. והיא לא דיברה בגנותו אלא טעתה שהשוותו לשאר נביאים, והוא לא הקפיד על כל הדברים וכו', ואע"פ כן מיד נענשה בצרעת, עכ"ל. ועי"ש שמאריך בחומר איסור זה ובגנותו.

הרי לנו, שגם אם אין כוונה לדבר בגנות אדם, וגם אין הדיבור גנות ממש - אלא רק חיסרון מעלה, וגם אין אותו אדם שדיברו עליו מקפיד על כך. הַמְדַבֵּר, מכל מקום, עבר על איסור לשון הרע, ונענש עליו כפי שנענשה מרים הנביאה. מאחר והאיסור הוא על עצם הדיבור, ולא דווקא על התוצאה שלו.

ועל כן נצטוונו לזכור את מעשה מרים באופן תמידי, כדי שלא ניכשל בעוון חמור זה, כמו שנאמר^ו: "זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם".

ובכוחו של איסור זה לעכב את הגאולה, שכן משה רבינו לאחר שהרג את המצרי כדי להציל את הישראלי מיד מכהו, כשמבין שנודע המעשה, על כך נאמר בפסוק^ז "וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲכֹן נֹדַע הַדָּבָר". ואיתא במדרש^ח שאמר משה, 'יש ביניכם לשון הרע, והיאך אתם ראוין לגאולה'. הרי שאיסור זה בכחו גם לעכב את הגאולה.

ואמרו חז"ל^ט: 'כל המספר לשון הרע, כאילו כפר בעיקר', ועוד אמרו: 'כל המספר לשון הרע, מגדיל עוונות כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים'.

ד. הלכות טומאת צרעת (פ"ז ה"י).

ה. ואף שאפשר היה לומר, שמה שאירע למרים הוא משום שדיברה בגנותו של משה רבינו - אבי הנביאים, ואין ללמוד ממנו על מי שמדבר על סתם אדם אחר, עיין בספר נר למשיחי, שמיישב לפי דברי התניא (פרק מב), שבכל יהודי יש משהו מבחינת משה רבינו.

ו. דברים (כד, ט).

ז. שמות (ב, יד).

ח. תנחומא (שמות י).

ט. ערכין (טו, ב), ועי"ש מימרות נוספות בעניין זה. והובאו ברמב"ם הלכות דעות (פ"ז ה"ג).

עוד כתב הרמב"ם,⁹ שאיסור לשון הרע הוא אחד מעשרים וארבעה דברים המעכבים את התשובה. ורבינו יונה כתב¹⁰, שארבע כתות אין מקבלות פני השכינה, ואחת מהן היא כת מספרי לשון הרע.

ג. מהות עניין לשון הרע

הרבי מבאר¹¹, שבלשון הרע¹² ישנם שלשה עניינים: א. היזק - כפי מובנו הפשוט¹³ וכמו שכתב הרמב"ם¹⁴: אמרו חכמים, שלשה לשון הרע הורגת - האומר, והמקבלו, וזה שאומר עליו¹⁵. ב. מציאות וגילוי הרע שבמספר עצמו¹⁶ - שלכן הוא מספר בגנות חברו¹⁷. ג. עצם הדיבור אודות הרע שבחברו - גם אם אין ברצונו להזיק לחברו, ואפילו כשאין כוונתו לספר בגנותו ואף אינו מדבר מחמת שנאה - מורה ומדגיש את הפירוד והחילוק שבין האחד לשני¹⁸

רבנו הזקן¹⁹ מחדש חידוש גדול - שאיסור לשון הרע ישנו גם במחשבה, והיא כדוגמת מחשבת עבודה זרה ממש, וז"ל קדשו: ועל כן אהוביי ידידי, נא ונא לטרוח בכל לב ונפש לתקוע אהבת רעהו בליבו, וְאִישׁ אֶת רַעַת רְעֵהוּ אֶל תִּחְשְׁבוּ

י. הלכות תשובה (פ"ד ה"ה).

יא. שערי תשובה (שער ג).

יב. ליקוטי שיחות (ח"א שמות שיחה ב).

יג. ומבואר בחסידות בתורה אור בהוספות (קב, ג), שזוהי קליפת האמורי, מלשון אמירה ודבור... סימן לשטות מילין... מפני רוב דברי הכסיל הנקרא אמורי שמרבה בדברים וכו'.

יד. הלכות דעות (פ"ז ה"ג).

טו. בליקוטי שיחות (ח"ה עמ' 45 וחט"ו עמ' 32 ובעוד כמה מקומות) מבואר, שלמרות שהאדם עליו מדברים לשון הרע אינו אשם בכך שדיברו עליו, מכל מקום הלשון הרע מזיקה לו, היות ומתכונות הדיבור, שהוא מביא דברים נעלמים מהעלם אל הגילוי, ועל ידי שמדברים על הרע שקיים בו, נגרם נזק שאפילו אם הרע הזה היה אצלו בהעלם נפשו, יבוא רע זה לגילוי, עי"ש.

טז. בליקוטי שיחות (חכ"ב עמ' 67) מבואר, שגם כאשר אדם מדבר לשון הרע שלא בכוונה, עצם הדיבור של לשון הרע מושך אותו לרע (שלעפ"ט אים אריין אין רע), כי כח הדיבור קשור לעצם נפשו של האדם, ולכן יש לו השפעה עמוקה על נפש המדבר, עי"ש. וראה שם בהע' 14 מה שצ"ע לעקידה ריש פר' מצורע.

יז. ועל דרך שאמרו חז"ל בקידושין (ע, א): כל הפוסל במומו הוא פוסל.

יח. אגרת הקודש (סוף ס' כב).

בְּלִבְבְּכֶם כתיב^ט, ולא תעלה על לב לעולם, ואם תעלה יהדפנה מלבו כהנדוף עשן, וכמו מחשבת עבודה זרה ממש - כי גדולה לשון הרע כנגד עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, ואם בדיבור כך וכו'. וכבר נודע לכל חכם לב יתרון הַקְּשֵׁר המחשבה על הדיבור הן לטוב והן למוטב, וה' הטוב המברך את עמו בשלום ישים עליכם שלום וחיים עד העולם, כנפש או"נ מלו"נ, עכ"ל קדשו.

ועד כדי כך חמור איסור לשון הרע, ששייך גם במי שמדבר על עצמו, כמו שכתב הרבי: 'וכן מפורסם פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר ביחוד, אף שרגיל הוא בפי כמה מגדולי ישראל, ששלילת לשון הרע הוא גם בהנוגע לעצמו^י.

והנה, **זהו צד אחד** - המחייב את הנדרש למסור מידע, לשתוק מלדבר דברי גנות על חברו. **אך מצד שני** - עומד הנשאל מול החיוב למנוע מחברו נזק וצער, הן בגוף ובנפש והן בממון, וחיוב זה מכריחו לספר בגנות חברו - ככל שהוא נוגע לשידוך שנשאל עליו, וכדלהלן:

ד. חיוב מדין "לא תעמוד על דם רעך"

החיוב הראשון נלמד מהפסוק "לא תעמד על דם רעך"^{כא}.

נאמר בגמרא^{כב}: מנין לרואה את חברו טובע בנהר או לסטים באין עליו, שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר "לא תעמד על דם רעך". והובא דין זה בשולחן ערוך^{כג}.

יט. זכריה (ח, יז).

כ. אגרות קודש (ח"כ מ' זתנט), וכן בליקוטי שיחות (חכ"ג בהוספות עמ' 358) כתב, שאיסור זה שייך אף לדבר רע על עצמו.

כא. ויקרא (יט, טז).

כב. סנהדרין (עג, א).

כג. חו"מ (ס"ו תכו סעי' א).

וז"ל השו"ע: הרואה את חברו טובע בים, או לסטים באין עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל, ולא הציל, או ששמע עובדי כוכבים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח, ולא גילה אוזן חברו והודיעו, או שידע בעובד כוכבים או באנס שהוא בא על חברו, ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכיוצא בדברים אלו, עובר על "לא תעמוד על דם רעך", עכ"ל.

והנה חיוב זה אינו להציל ממיתה דווקא, אלא מכל עניין רע שרואה שעומד לבוא על חברו, וכמו שכתב בחפץ חיים^כ, שגם כשרואה שחברו עומד להפסיד ממון על ידי השתתפות עם אדם שאינו נאמן, חייב לגלות את אונזו על חיסרון זה של שותפו, כדי להצילו מהפסד ממון. והוא מוכח מדברי הרמב"ם שכתב^כ שהכובש עדותו, ואינו מעיד לחברו כדי להצילו מהפסד ממון, עובר בלאו ד"לא תעמד על דם רעהו"^כ.

ומכאן למדו הפוסקים^כ לענייני שידוכין, שישנו חיוב גמור לגלות חיסרון או מום הידוע לו על אחד מהצדדים, כדי להציל את השני מנזק וצער כתוצאה מעשיית השידוך עמו - באופן שאם היה יודע מחיסרון זה, בוודאי לא היה חפץ בו^כ.

[חיוב זה הוא לא רק אם נתבקש על ידי צד אחד לברר על הצד השני, אלא כל שיודע מהשידוך עם אותו פלוני שמכיר בו חיסרון שצריך לגלותו (וכמו שנתבאר לעיל פרק ב - חסרונות גדולים, אות ב ועוד).

כד. רכילות (תחילת כלל ט).

כה. ספר המצוות (ל"ת רצז).

כו. וכן האריכו בזה הפתחי תשובה (חו"מ ס' כח ס"ק א) והשער המשפט (שם סק"ב).

וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן ד), וז"ל: למדנו מדברי הרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש פ"א ה"ד) והשו"ע (חו"מ ס' תכו), שבכלל האיסור של "לא תעמוד על דם רעהו" כלול לא רק כשהמדובר על שפיכות דמים ממש, אלא הוא כולל על כל העומד מנגד ונמנע מלעשות פעולה כדי להציל את חברו מכל רעה שחורשים עליו או מכל פח שטומנים לו - ולא דווקא רציחה ממש, והוא יכול להצילו מזה, הן באופן פיזי, הן על ידי פיוס שיפייס את חושב הרעה, והן על ידי הקדמה להקדים לגלות מזה את אוזן חברו, ואיננו עושה זאת, בכל אלה הוא עובר על לאו של "לא תעמוד על דם רעהו", עכ"ל.

כז. חפץ חיים (עיין בהערה הבאה), פתחי תשובה להג"ר ישראל איסרלן זצ"ל (או"ח סי' קנו), תשובות והנהגות (ח"א סי' תקנח), ציץ אליעזר (חט"ז סי' ד) ועוד.

כח. ובצירורים (צירור שלישי אות ו), כתב החפץ חיים בטעם הדבר שנסמכו שתי האזהרות - "לא תלך רכיל בעמיתך" ו"לא תעמד על דם רעהו" זו לזו באותו פסוק (ויקרא יט, טז), כדי ללמד, כי למרות הציווי "לא תלך רכיל בעמיתך", מכל מקום כאשר יש בכך משום הצלת חברו, כגון בהצעת שידוך רעה וכדומה, חייב ללכת רכיל, משום "לא תעמד על דם רעהו".

ובאמרי אמת (ליקוטים אירוסין עמ' צז) הביא מה דאיתא במדרש (ב"ר נט, יב): 'בשעה שאדם הולך ליקח אשה ושמע קל כלביא מנבחים, הוא מצית מה אינון אמרין'. וביאר כוונת המדרש, שההולך ליקח אשה נצרך לשמוע ולבדוק מה שהנשים אומרות, ואף שמרבית בדברים ובלשון הרע - שלכך קורא אותן 'קל כלביא מנבחים', משום שכשנצרך לברר בעניין שידוך, מותר.

ה. חיוב מדין השבת אבידה

חיוב נוסף לעדכן את אחד מן הצדדים בחיסרון שיודע על הצד השני - הוא מדין 'השבת אבדה', הנלמד מהפסוק "הַשֵּׁב תְּשִׁיבֵם לְאַחֶיךָ"כט, וזאת על פי מה שכתבו הפוסקים^ל, שעדים אסורים לכבוש עדותם גם מצד מצות השבת אבידה.

והוא הדין בענייני שידוכים, כשרואה את גודל הנזק ועוגמת הנפש העלולים להגרם לחברו מחמת שידוך זה, מחויב לגלות לו את המידע שברשותו, מדין השבת אבידה. וכן כתב הפתחי תשובה^{לא}: 'והוא בכלל השבת גופו וממונו'.

ו. חיוב מדין גמילות חסדים, ומדין "ואהבת לרעך כמוך"

חיוב נוסף הוא מדין גמילות חסדים, כמו שכתב בשולחן ערוך^{לב}, וז"ל: מצות עשה להלוות לעניי ישראל, והיא מצוה גדולה יותר מהצדקה וכו', ולהננותו אף בדברים, וליעצו עצה ההוגנת לו, עכ"ל. וכן יש בו חיוב מדין "וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ"לג, שכשם שהיה רוצה שחברו יגלה לו את האמת על שידוך שהוצע לבנו או בתו, כך באותה מידה צריך הוא לנהוג לגבי חברו.

ז. חיוב מדין ערבות

בשונה מאומות העולם - שכל אחד חי לעצמו, הרי שעל עם ישראל נאמר שכל ישראל ערבים זה בזה^{לד}, ונכלל בזה שטובתו, וחלילה צרתו, של אחד מישראל,

כט. ודעת החרדים (מצות ל"ת פ"ה אות כד) בשם רבינו יונה (שערי תשובה שער ג אות ע-עא), שיש בזה גם מצות ל"ת של "לא תוכל להִתְעַלֵּם" (דברים כב, ג), הנאמר לגבי אבידה.

ל. ראה בפתחי תשובה (חו"מ סי' כח סק"ד) בשם שו"ת משכנות יעקב, ובתומים, ישוע"י ונתייה"מ שם.

לא. להג"ר ישראל איסר איסרלין זצ"ל (או"ח סי' קנו).

לב. חו"מ (סי' צז סעי' א).

לג. ויקרא (יט, יח).

הרמב"ם בספר המצוות (מצוה רו) הגדיר את מצות "ואהבת לרעך כמוך", כך: 'שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כאשר נאהב עצמנו, ושתהיה אהבתו וחמלתו לאחיו כאהבתו וחמלתו לעצמו - בממונו ובגופו, וכל מה שיהיה ברשותו אם ירצה אותו ארצה אני אותו, וכל מה שארצה לעצמי ארצה לו כמוהו, ובכלל זה ג"כ ליעצו עצה הוגנת, כאילו היה רוצה לעצמו'.

לד. כמבואר בגמרא (סנהדרין כז, ב). שם אמנם מדובר לעניין חיוב מחאה - שאם רואים יהודי העומד לעבור עבירה יש למחות בידו, שאם לא כן יענשו גם הם בעוונתו מדין ערבות. אולם

נוגעת לכל העם, לפיכך אסור להתעלם מטובתו וצרתו של מי שיש בידך לעזור לך.

ח. החיוב להשיא עצה הוגנת

והנה מלבד החיוב מחמת מה שכבר הזכרנו, יש לציין, שאם חברו בא להתייעץ עמו על שידוך מסוים וסומך על מוצא פיו, והוא מייעצו לגמור את השידוך מבלי לגלות לו את החיסרון הידוע לו על המדובר, עובר גם בלאו "וְלִפְנֵי עֵזְרָא לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל לִי", וכמו שפירש רש"י: "לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו".

למדנו מכאן, שהמייעץ לחברו, חייב להתגבר על האינטרסים האישיים שלו,

כלול בדין הערבות גם חיוב שלא להתעלם מצרתו וטובתו של השני. כמו שכתב הרש"ר הירש בביאורו לחמשת הפסוקים הראשנים של פרק כ"ב בפרשת כי תצא, וז"ל: פרק כ"ב פותח בקבוצת מצוות (פסוקים א - ה) המבטאות שלושה עקרונות יסוד הנוגעים לחיים האזרחיים של משא ומתן ומשלוח יד העומדים להתחיל מעתה [עם כניסתם לארץ], ורק בהשפעת העקרונות האלה יתפתחו החיים החברתיים של האומה בהתאם לייעודם. העקרונות האלה הם: ערבות הדדית של כל ישראל להגנת רכושו של כל יחיד (פסוקים א - ג), ערבות הדדית של כל ישראל לקידום עסקו של כל יחיד (פסוק ד) וכו', עכ"ל. ועיין עוד בהערה הבאה שהבאנו את דברי הרבי בזה.

לה. הרבי כותב במכתב (אגרות קודש ח"ד עמ' רעג): "יש אומרים שאין זה אלא ענין פרטי של המדובר והמדוברת. אבל האמת אינה כן, כי כל ישראל ערבים זה בזה, וטובתו של כל אחד ואחת או להפך ח"ו, משפיעה על משפחתו ועל ידידיו ואפילו אלו הרחוקים במקום. ואם בעתים כתיקונם היה כן, על אחת כמה וכמה בזמנינו אלה, אחרי השמדות הנוראות שלקחו מאיתנו רבבות מאחינו בני ישראל הי"ד, אשר ממילא גדול ביותר ערך כל בית הנבנה בישראל - כהנה וכהנה, ובפרט כשיש לקוות שהבית הזה יבנה על יסודי התורה והמצוה".

לו. ויקרא (יט, יד).

לו. בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קיד) כתב, שלא רק כאשר משיאו להדיא עצה שאינה הוגנת עובר בלאו דלפני עור, אלא אף במונע מידע לחברו על חיסרון כלשהוא - שאם היה יודעו היה נמנע מלעשות דבר מסוים, עובר בלאו זה. עי"ש שדן בעניין ספק ממזר, שמעיקר הדין ניתן להתירו, והשואל רצה למנוע מהצד השני את הידיעה על הרקע של המדובר, בהסתמך על כך שלדינא מותר הוא לבוא בישראל, ושניתן לפסוק בפשיטות שהמדובר הוא כשר. והשיב, שלמרות שלדינא הוא מותר, אעפ"כ עליו להודיע את הרקע למדוברת, כי זהו חיסרון שרבים אינם מתרצים אליו, ובמניעת גילוי מידע זה עובר בלאו ד"לפני עור לא תתן מכשול", יעו"ש [לעניין חובת דיווח על סוגי פגמים של ייחוס משפחה, עיין בדברינו לעיל (פרק ב - חסרונות קטנים אות יא, ופרק ג אות ב)].

לח. עיין לקוטי שיחות (חכ"ז עמ' 170), ששם לומד הרבי מהמשך דברי רש"י: אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, 'ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו', שקיים איסור לייעץ לחברו אם מתכוון

ולהתרכז אך ורק בטובת חברו, כדי להשיאו עצה ההוגנת לו - באופן אישילט, ואף אם היא עצה הוגנת לכלל בני האדם, אבל לאותו אדם אינה עצה הוגנת, אסור לו למייעץ להשיאו עצה זו^מ.

ואם השיאו עצה על שידוך, וידוע לו שאינה עצה הוגנת לו מפני חיסרון מסוים - שאילו היה חברו מודע אליה לא היה מתרצה בו, עובר על לאו זה.

ט. דין 'מויק' בשידוכין

יש לציין עוד, כי מלבד החיוב שיש מצד כל הנזכר לעיל לגלות את הידוע לו, במקרה שחברו בא התייעץ בנוגע לשידוך מסוים והמייעץ לא גילה את האמת, וכתוצאה מכך נגרם לו נזק ממוני, יתכן ובמקרים מסויימים יוגדר כמזיק ממש, אף אם אי אפשר יהיה לחייבו בבית דין^{מא}.

בכך לטובת עצמו, גם אם לא מתכוון כלל להזיק לחברו, ואולי אף אם היא עצה טובה ואין בה היזק, כי מכיון ששם את האינטרס של עצמו מעל חברו, נחשב בכלל האיסור.

לט. ידוע על אדם גדול, שצד אחד בא להתייעץ עמו על שידוך מסוים, והוא המליץ לחיוב. אבל לצד השני יעץ שכדאי לחכות למשהו טוב יותר. וכששאלוהו כיצד יתכן שלצד אחד אומר כך ולצד שני אחרת, השיב, שלצד הראשון זהו שידוך נפלא, לכן המליץ לחיוב, ומבחינתם זוהי העצה ההוגנת 'לו'. לצד השני לעומת זאת, זהו אינו שידוך הכי טוב, ולכן להם המליץ לדחותה, ובשבילם זוהי העצה ההוגנת 'לו'.

מ. חיוב זה ליייעץ עצה שמתאימה לשואל, חל גם על רב או משפיע, או על כל מי שאחד הצדדים בא להתייעץ איתו [ולא רק על 'יועץ' רשמי]. וצריך לדעת שגם אם מצד הנקודה ששאלו עליה אין מקום להימנע מהשידוך, מכל מקום אם הוא יודע שיש נקודה אחרת, שעליה לא שאלו - ואולי אפילו אינם מודעים אליה, שיכולה להוות בעיה בשידוך, צריך לעורר אותם עליה, ולומר שישנה נקודה אחרת בעייתית שבעטיה לא מומלץ להם לגשת לשידוך. זהו תפקידו של יועץ, ולכן באו אליו, כדי שיתן להם עצה הוגנת על פי מכלול הדברים שרואה וידוע, ואם לא מגלה עובר משום "לפני עור".

מא. מדברי הרמ"א (ח"מ סי' קכט סעי' ב) מבואר, שאם שאלו חברו על פלוני אם הוא אדם נאמן וניתן להלוות לו כסף, והשיב שהוא נאמן, ועל סמך דבריו הלווהו, ונתברר שלא היה נאמן ונגרם הפסד למלוה, הדין הוא כך: אם ידע שחברו סומך עליו, וחברו אכן סמך עליו, וכבר בשעת ההלוואה לא היה הלוה נאמן, והיה עליו לדעת שאינו נאמן - חייב לשלם את ההפסד שנגרם לחברו כתוצאה מההלוואה לאותו אדם. ובש"ך שם מבואר, שהוא מ'דינא דגרמי', מאחר שחברו סמך עליו, והזיקו בדיבורו. ואין זה דווקא בהיזק ממוני, אלא כל שחברו סומך עליו, והוא מטעהו וגורם לו נזק בדיבורו - נקרא מזיק. ואע"פ שבענייני שידוכים ההיזק בד"כ אינו היזק ממוני, אלא היזק נפשי - כצער, בושה ועגמת נפש, ולא ניתן לחייבו בתשלומים כמו בנזקי ממוני. או אף אם הוא היזק ממוני, מ"מ אינו מצוי

י. איסור לשבח את מי שיודע בו חיסרון

והנה כל זה נאמר על מי שיודע חיסרון בחברו ומסתירו. אולם מי שלא רק שמעלים חיסרון חברו, אלא אף מפארו ומשבחו שראוי להשתדך עמו, כתב רבינו יונה^{מב} שעליו נאמר "מְבַרְךָ רַעְהוּ בְּקוֹל גְּדוֹל וְגו' קָלְלָה תִּחְשָׁב לוֹ"^{מג}, ועל פי דברי הגמרא^{מד} שפירשה מקרא זה על המשבח את חברו בשבח הבא לידי הפסד, עי"ש^{מה}.

יא. חומר ההשלכות על העלמות מידע בענייני שידוכין

מכיוון שרבים אינם מודעים לנזק הגדול העלול לצמוח מהסתרת מידע חיוני בעניין השידוך, ראינו להביא מעט מדברי האחרונים, לצורך המחשת גודל האחריות בעניין זה.

כתב הפתחי תשובה^{מי}, וז"ל: כל ספרי המוסר מרעישים העולם בחומרת עוון לשון הרע, ואני מרעיש העולם להיפוך, על עוון גדול מזה שמצוי מאוד, והוא מניעת עצמו מדבר במקום שנצרך להציל עשוק מיד עושקו. דרך משל: מי שראה באחר שאורב על חברו בערמה על הדרך במדבר להורגו, או שראה חותר מחתרת בלילה בביתו או בחנותו, היתכן שימנע מלהודיע לחברו שיזהר ממנו משום איסור לשון הרע? הלא עווננו גדול מנשוא, שעובר על "לא תעמוד על דם רעך". וכן בעניין

שיהיה היזק בידים, אלא על דרך הרוב הוא היזק ב'גרמא' - שאין כח ביד ב"ד לחייבו, מ"מ שם 'מזיק' עליו, ועובר בכל האיסורים הנאמרים במזיק.

מב. רבינו יונה (שערי תשובה שער ג אות רכז).

מג. משלי (כז, יד).

מד. ערכין (טז, א).

מה. ועיין בליקוטי שיחות (חלק ח"י שלח א) שביאר, שפסוק זה מדבר על מרים, שאף שכלל לא התכוונה לדבר רע על משה (עיין לעיל אות ב), אלא שמתוך דבריה יצא גנות, מ"מ עברה בכך על איסור לשון הרע, וכפי שלומד מלשון אדמו"ר הזקן בשולחנו (או"ח סי' קנו סעי' יב), ועיין ברמב"ם (סוף הל' טומאת צרעת). והנה מפסוק זה למדנו שהאיסור אינו תלוי בכוונה, אלא התוצאה היא הקובעת, ואף שהדיבור הוא טוב, היינו שבאותן מילים דיבר טוב על חברו, אם בסופו של דבר נגרם הפסד וגנאי על ידי דיבורו, יש כאן איסור [ולעיל (אות ב) הבאנו לדייק מדברי הרמב"ם, שאם הדיבור הוא דיבור של גנות, אף שבתוצאה לא יצא היזק, מ"מ העיקר בזה הוא הדיבור]. ולפי זה אין לחלק בין אם הפסד שנגרם הוא לאותו אדם שדיבר עליו או לאדם אחר, מ"מ כל שנגרם הפסד וגנאי ע"י דיבורו עובר בכך איסור.

מו. להג"ר ישראל איסר איסרלין זצ"ל (או"ח סי' קנו).

ממון, הוא בכלל השבת אבידה וכו'. **וכן בהצעת שידוך**, אם הוא יודע שהמדובר הוא אדם רע ובליעל, ואסון להשתדך עמו, חובה עליו לגלות, והוא בכלל השבת גופו וממונו.

ועתה, איה לנו הגדר והגבול לומר עד פה תדבר ולא יותר? והכלל בזה, שהדבר מסור ללב, אם כוונתו לרעת האחד - הוא לשון הרע, אבל אם כוונתו לטובת השני להצילו ולשמרו - הוא מצוה רבה, עכ"ל¹¹

ובתשובות והנהגות^{מ"י} כתב, וז"ל: אכן בתוך דברי הספר חפץ חיים מובא גם שלפעמים אין איסור לשון הרע, אלא אדרבה מצוה לספר, כגון: מי שמטעה את חברו במקח וממכר, או שלוה מעות ואינו משלם, או בעניין שידוכים שמציעים שידוך לא טוב ויזיק, והוא נמנע לדבר ותולה שאין רצונו לדבר רע או להזיק, הלא עובר על "לא תעמוד על דם רעך" וכו', וכ"ש כאן שיכול להצילו מנזק ושותק, ותולה עצמו בצדקות באיסור לשון הרע, נמצא משתמש במצות אלוקינו ית"ש להזיק לחברו, בשעה שלא צוה כן מעולם וכו'.

והיום הרבה נכשלין בזה, שבטוחים הם שבמניעתם לדבר הם מקפידים על איסור לשון הרע, אבל באמת עוברים באיסור ד"לא תעמוד על דם רעך" שהוא עוון חמור מאוד, וגם על מצות "ואהבת לרעך כמוך", שאם היו עושים להם כן וודאי היו מצטערים ומתרעמים מאוד, עכ"ל.

ובציץ אליעזר^{מ"ח} כתב [בעניין מום הנמצא במשודכת והבחור אינו יודע ממנו], וז"ל: היש לך חרישת רעה וטמינת פח גדול מזה, ממי שרוצה לאמלל בחור להטמין לו פח מראש, וכו'? והלא בהוודע לו לאחר מכן מזה, ילקה בהלם גדול אשר יוכל כתוצאה מזה לחלות בגופו או בנפשו, וכעת מחוסר ידיעה הוא הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבוא, עד יפלח חץ כבדו כמהר צפור אל פח, ולא יידע כי בנפשו הוא.

ואם כן, היעלה על הדעת שלא מוטל חוב גדול להודיעו מכך? ולכן ברור הדבר ע"פ הדין, שכל מי שיודע מזה ואיננו מגלה לו להזהירו מזה, דהוא פשוט עומד על דמו, כי הדבר כלול בכלל אזהרת התורה של "לא תעמוד על דם רעך".

מז. חלק א (סי' תקנח).

מז. חלק טז (סי' ד אות א)

מה תאמר, כי אין הדבר נורא כל כך, כי בהוודע לו מזה יהא סמא בידהּ] -עצה בידו] לתבוע אותה לדין על מקח טעות ולבקש לחייבה בקבלת גט פיסורין וכו'. אין הדבר כן, כי מלבד שיש כאן עכ"פ חרישת רעה וטמינת פח עד שיוודע לו מזה, ומי יודע כמה זמן שיעבור? ומלבד שקשין גירושין לאחר התקשרות בעבותות אהבה עם אשת בריתו, ואסור לגרום לו לכתחילה שיצטרך לבסוף להגיע לידי כך. חוץ מכל זה, לא בנקל יעלה לו הדבר וכו'. ואם כן מה רב הוא איפוא שפיכות הדמים (תיתי משמע) והסבל הגופני והרוחני שתגרם לו מזה.

ולכן, כל המונע את עצמו מלגלות לו על הדבר מראש, מלבד שנמצא עומד על דמו, הוא גם מונע את עצמו עי"כ מלהשיב לו אבידת גופו ואבידת ממונו גם יחד הנשקפת לו מכך, עכ"ל.

כדי להמחיש יותר את גודל הנזק שיכול להגרם ממי ששותק, ועל גודל החיוב לגלות, נעתיק את דברי הגר"ש קלוגר בהקדמתו לספרו נדרי זריזין (חלק ב), על העוול שנעשה לו על ידי העלמת מידע הקשור לשידוך של נכדתו, על הנזק שאירע לה כתוצאה מכך, ואת קפידתו ושברון ליבו על כך, תיאור המזעזע כל לב.

וז"ל: אמרתי ידי כבדה מאוד על אנחתי, אשיחה וירווח לי, ואלכה שדה בוכים ואבכה עמי כל מרי נפש, על אשר הקרני, כי נכדתי היקרה החכמה נתגדלה בביתי מיום היוולדה, הרבה הרפתקאות עדו [-עברו] עלי ממנה, ומכולם הצילני ה'. **וכעת הקרני על ידי אנשים רעים מ'סערד', אשר עליהם סמכתי ראשי ורובי ולא דקדקתי עוד יותר, קראתי למאהבי המה רמוני, גם איש שלומי אשר בטחתי בו הגדיל עלי עקב, ועשיתי עמה שידוך אשר איננו הגון.**

בעל נכדתי היקרה ומשפחתו הם אנשים רעים מאוד. שבועות אחדים אחר הנישואין כאשר בעל נכדתי היקרה ומשפחתו ראו כי אין נכדתי היקרה בוחרת בדרכיהם ועושה כמעשיהם, התחילו לדחוק אותה לחץ אחר לחץ, עד שכרבע שנה אחר הנישואין נחלתה בחולי הריאה, וממני העלימו עד אחר כמה שבועות. מן השמים הודיעו לי על ידי איש פלוני אלמוני, ותכף שלחתי אחריה את בני והרביתי כמה הוצאות, ובאה לביתי וכבר היתה קרובה למיתה, ולא מצאו הרופאים עוד מנוח ורפואה למכתה, ונפטרה אחר ג' שנים, תנצב"ה, נפשה תנוח בגן עדן. אוי לי על שברי וכו'.

ישלם ה' להרשעים הללו, ולהנוגעים בזה, אשר המה היו בעוכרי, אשר הכירו הבית הזה ומשפחתו, והעלימו ממני, ישלם ה' פעלם וכרוע מעלליהם תן להם וכו', עכ"ל.

זהו אמנם מקרה קיצוני שהגיע עד כדי מיתה רח"ל, אולם ברבים מן המקרים בהם העלימו מידע חיוני מהצד האחד על הצד השני - שיכול היה למנוע את השידוך, נגרמו נזקים גדולים, ועגמת נפש שאין לתאר. וישמע חכם ויוסף לקח, להבין את גודל התקלה העלולה לצאת על ידו, בהסתרת מידע העשוי להכריע בשאלה גורלית כל כך של הקמת בית בישראל.

עניינים אלו ואחרים, עומדים מול עיניו של זה הנשאל על מהות טיבו של צד זה או אחר, וצריך לגמור בדעתו, האם האינפורמציה שיודע על אחד מהצדדים, נכללת בגדר דברים האסורים לספר, או בגדר דברים שחייב ומצוה לספר.

במקרים רבים, אחריות זו מוטלת על כתפיים צעירות, שאין להם ידיעה בעניינים אלו, וחסרים את שיקול הדעת הנכון כדי להחליט מה חייבים לגלות ומה ניתן להסתיר. ועומדים נבוכים, האם לגלות או להסתיר, לדבר או לשתוק? ואם לדבר ולגלות, מה לגלות וכיצד? וההתלבטות גדולה...

אכן, מבלי ללמוד הלכות אלו, אי אפשר להכריע בדבר! ואפילו להחמיר מספק אי אפשר, שהרי חומרא לחד גיסא היא קולא לאידך. ואין עצה אחרת, אלא פשוט ללמוד הלכות אלו, וכמו שכתב בתשובות והנהגות^{מט}, 'ולכן יש ליזהר ללמוד היטב פרטי ההלכות, לידע פרטי האיסורים ופרטי ההיתר, שלפעמים יש חובה לספר בתנאים מסוימים'.

מסיבה זו נכתב קונטרס זה, בלשון קלה ברורה ותמציתית, כדי לתת מענה לכל ספק ולכל שאלה, כמעט, המתעוררים בנושאים אלו, לכל אדם ובכל גיל, אף מבלי שתקדם לו ידיעה כלשהיא בנושא.

יב. חשיבות התייעצות עם רב

ואמנם, להקיף את כל המקרים והספיקות בעניין זה, אי אפשר כמובן, ולפיכך אם נותר עדיין ספק, יש להתייעץ עם מורה הוראה - כפי שמתיעצים בכל שאלה הלכתית אחרת, ולא ללכת אחר נטיית ליבו בהלכות אלו.

וכך כותב הרבי במכתב¹, וז"ל: אודות אחיו מר... שי.. שמזדמן לו שידוך, ועומד בספק באם עליו לספר את אשר עבר עליו בענייני בריאות וכו'. והנה ככל ענייני האיש הישראלי, גם פתרון לשאלה זו היא ע"פ השו"ע. ולכן, לאחר שיברר הפרטים אצל הרופא שטיפל ומטפל בו, יציע שאלתו לפני מורה הוראה בישראל ויעשה ע"פ הוראתו, עכ"ל.

ובמכתב נוסף כותב הרבי²: 'במענה למכתבו... בו כותב אודות חוות דעת הרופא בהנוגע לבריאותו שישנם מיעצים נתוח בלב... במה שכתב אודות שידוך ואם צריך לספר המצב הנ"ל וכו', ישאל בזה חוות דעת רב מורה הוראה בישראל בסביבתו'.

חשוב להקפיד שלא לחסוך בפנייה אישית אל הרב, ואין להניח שמאחר ששמע מחברו ששאל את הרב את אותה שאלה 'בדיוק', תשובת הרב לחברו תקפה גם לשאלתו, כי לפעמים הבדל קטן - הנראה בעיני השואל כחסר חשיבות, יכול לשנות את התשובה מן הקצה אל הקצה [ועצם הקביעה ששאלה אחת היא זהה בדיוק לשאלה אחרת, וההשוואה בין המקרים, גם היא בעצמה הוראת הלכה, ונתונה בידי הרב המורה בלבד]³.

וכדי שהרב יוכל לענות על שאלה כהלכה, צריכים להציג בפניו את כל הנתונים הנוגעים לעניין באופן ברור ומפורט, כי כל פרט קטן יכול לשנות את התשובה.

וחשוב לשאול דווקא מורה הוראה מומחה, כי רק לו יש את הידע והניסיון הנחוצים להשיב תשובה כהלכתה⁴.

סיכום:

מסירת המידע בענייני שידוכין, הנה חיונית והכרחית ביותר לצורך הקמת בית בישראל על יסודות איתנים. והנה, כשהאינפורמציה על אחד מהצדדים היא טובה

נ. אגרות קודש (חט"ז עמ' רצו).

נא. אגרות קודש (חט"ו עמ' תלו).

נב. ואותם הרגילים לפנות לרב בכל ספק, יכולים להעיד עד כמה הם מופתעים לפעמים, כאשר על שאלות שהיו נראות להם זהות, מתקבלות תשובות שונות מפי אותו מורה, בעקבות שינוי קל בנתונים, שהשואל כלל לא שם לב אליו.

נג. וראה פתחי תשובה (י"ד סי' צט סק"ה) בשם שו"ת צמח צדק (סי' מ), שכתב שאם הוא מסופק בהוראה ושאל את הלומדים ולא בעלי הוראה המפורסמים, לא מקרי שוגג, ע"ש.

וחיובית, שמחים כולם לשתף בה את הצד השני. אולם באינפורמציה שלילית, נרתעים רבים מלשתף - ושלא כדין! דווקא במסירת אינפורמציה לגבי חסרונות, מומים וכיוצא בהם, הקיימים באחד מן הצדדים, יש חיוב גמור לגלות לצד השני, מכח מצוות התורה, ואלו הן:

א. "לא תַעֲמֵד עַל דַּם יְרֵעָךְ". **ב.** השבת אבידה. **ג.** גמילות חסדים. **ד.** "וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֲךָ כְּמוֹךָ". **ה.** ואם נתבקש ליעץ לגבי שידוך זה, שייך בו האיסור של "וְלִפְנֵי עֵזֶר לֹא תִתֵּן מְכַשֵּׁל". **ו.** ומי שלא די שאינו מגלה את החסרונות, אלא אף משבח ומעודד את השידוך, שייך בו גם האיסור של "מְבַרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גְּדוֹל וּגּוֹ' קָלָה תִּחְשָׁב לוֹ". **ז.** ופעמים שיש לו דין מזיק ממש, ונאמרו בו כל איסורי מזיק.

ואמנם, לא בכל מה שיודע צריך לשתף את הצד השני, ולפעמים יש בו גם איסור של לשון הרע.

לפיכך, יש ללמוד היטב הלכות אלו, כדי לדעת מה צריך לומר, ומה אסור, מת י לומר וכיצד. ובכל מקרה של ספק, יש להיוועץ עם מורה הוראה.

פרק ז

הדרכה במסירת האינפורמציה

הנושאים בפרק: מה מותר לברר ועד כמה | אופן מתן האינפורמציה | זהירות משאלות 'מכשילות' | מסירת אינפורמציה עדכנית ומדויקת

א. מה מותר לשאול

הקונטרס מתייחס בעיקר ל**נשאל** - מה מותר ומה אסור לומר, והאופן כיצד עליו להשיב. אולם פשוט **שלא** מותר בכל העניינים הנוגעים למדובר - ואף למשפחתו, בפרטים הנוגעים ליצירת השידוך [אלא אם כן הוא פרט שיכול לברר עליו בעצמו]^{נד}.

וההיתר לשאול הוא גם בפרטים שוליים לכאורה, ואף לרדת לעומקם, הואיל ונצרכים כדי לקבל התרשמות אמיתית ומקיפה. כי יש לפעמים רק המכלול של כמה נושאים ועניינים נותן את ההבנה על המדובר/ת, ורק בצירוף הדברים העיקריים וגם השוליים, ניתן לאסוף מידע מבוסס ונכון, שניתן להכריע על פיו האם השידוך יכול להתאים. ואף אם ניגש כבר לשידוך ורוצה לברר שוב כדי לוודא ולאמת מה ששמע, או מה שהתרשם מעצמו, מותר.

ב. הדרכה כללית

היות ומסירת האינפורמציה בענייני שידוכים היא מצוה גדולה ואף חובה, כמו שנתבאר, לפיכך ישנה חשיבות רבה שהאינפורמציה לא רק תִּתְּאָמַר, אלא שֶׁתְּאָמַר בצורה שתובן כראוי. כי אם לא תובן כראוי, הרי שלא די שאין מקיימים את המצוה, אלא אף עלולים לחטוא [בשוגג אמנם] באיסור לשון הרע, רכילות, הוצאת שם רע ועוד.

נד. עיין בחפץ חיים (רכילות כלל ט ה"ו), ומה שכתבנו עליו לעיל (פרק ב אות ו בהערה), בעניין בירור על נושא 'הלימוד'.

לצורך זה הבאנו כמה כללים בסיסיים, שחשוב להקפיד עליהם בזמן השאלה ומסירת האיפורמציה.

תקשורת נכונה

נחוץ ביותר לשים דגש על תקשורת נכונה בין השואל לנשאל, כדי שהנשאל יבין בדיוק על מה הוא נשאל, והשואל יבין לגמרי את התשובה לשאלתו. לצורך זה יש לדייק - ככל הניתן, בפרטי השאלה והתשובה, ולא להסתפק בדברים עמומים או כלליים, ולהסתמך על כך 'שמסתמא הוא מבין למה התכוונתי', וחשוב מאוד לתת דוגמאות, בלעדיהן יש מקום גדול לטעות. וטעות בדבר גורלי כל כך, יכולה לגרום עגמת נפש מרובה.

ונביא כמה דוגמאות לכך:

להגדיר בחורה כ'בעלת חסד', היא הגדרה כללית למדי, היות וכוללת בתוכה המון משמעויות¹¹. לפיכך יש להבהיר בצורה מפורטת ככל הניתן, מה הכוונה ל'בעלת חסד' - אלו סוג חסדים, ועד כמה.

הגדרת בחור כ'סגור' או 'מופנם', כמעט ואינה משקפת את אופי הבחור, ויש לפרט במה לדעתו הבחור נחשב לכזה, כדי לאפשר לצד השני לגבש דעתו בנוגע לשידוך¹².

להגדיר בחור או בחורה כ'מודרניים', גם כן אינה הגדרה מספקת, ויש לפרט במה נחשב הבחור למודרני¹³.

נה. לדוגמא: יש בחורה שהחסד שלה מתבטא בנקיון שבועי אצל קרובת משפחה או אצל שכנה, ותו לא, ויש בעלת חסד שמתנדבת לעזור בכל יום. יש שעושה חסד רק כשיש בו פרסום, ויש שעושה חסד גם כשאף אחד אינו יודע. יש העושה חסד רק כשאינו על חשבונה, ויש שמקריבה מעצמה כדי לעשות חסד, ועוד כהנה וכהנה דרגות בחסד.

נו. כגון: האם יש לו חברותות או שאוהב ללמוד לבד, אוהב חברה או מתבודד, משקיע מאמצים להתחבר או להפך מתנער מכל נסיון להתקרב אליו, מסוגל לדבר עם חבר על בעיות שמציקות לו ועל חוויות שחווה או שומר הכל בלב ורק מטה אוזן לצרות של אחרים, האם מאיר פנים לסביבה ושמתו ניכרת על פניו או מסתובב עם פנים רציניות, כל אלו וכיוצא באלו יכולים לגלות על מידת הסגירות של הבחור.

נז. כלומר, להתמקד בסוג הלבוש - צבעוני או שחור לבן, סגנון דיבור, אם הוא בחור חסידי האם נוגע בזקן, השקפת חיים - וגם שם לפרט ולא להסתפק באמירה כללית.

כשאומרים על בחור שהוא לא 'כ"כ ירא שמים', צריך לדעת שיכול להיות שהנשאל טועה ברמתו הרוחנית או החסידית של המדובר בגלל דברים חיצוניים^{נח}. לכן חשוב לפרט במה בדיוק אינו ירא שמים, והשואל יחליט אם הדוגמאות מגדירות את מידת היראת שמים שלו או לא.

'בחור מוזר' - פעמים רבות היא סטיגמא שהצמידו לו מכריו, שאין לה כיסוי במציאות, לכן צריך לפרט במה 'זכה' לתואר זה^{נט}.

בכלל, יש להתרחק מלהדביק סטיגמא על המדובר/ת: 'בחור מוזר' או 'רחפן' [יתכן שהוא שקוע בלימוד ולכן נראה כרחפן, אך באמת אינו כזה], 'אגואיסטית' או 'עצבנית', אלא יש לפרט את המעשים והתכונות שהביאו את הנשאל לחשוב את המדובר לכזה.

השאלה האם הבחור/ה חסידי/ת, היא שאלה כללית מדי לכדי לברר באמצעותה עניין של התאמה בשידוכין, המושג 'חסידי/ת' הוא רחב מאוד, ופעמים רבות לא ברור כלל לאיזו רמה חסידית מתכוון השואל^ס.

שאלה כגון 'האם הבחור יושב ולומד', היא שאלה שיש עליה הרבה תשובות, וחשוב להגדיר ולפרט יותר למה הכוונה 'יושב ולומד'^{סא}.

נח. , לדוגמא: בחור משוחרר ובריא בנפשו שמתבדח לפעמים עם חבריו או עם החברותות, יכול להראות פחות חסידי וירא שמים, מבחור בעל מרה שחורה שמתפלל ולומד כל היום מבלי להתייחס לסביבה, למרות שאין בכך כמובן שמץ של אמת.

נט. האם הוא מוזר בלבד, או בהנהגה בחברה, אם הוא מתפלל או לומד בצורה מוזרה, או מתנהג מוזר בהתוועדויות בנושא חסידישקייט וכדומה.

ס. האם הכוונה רק לאמירת חת"ת כל יום, או לבחור שמתוועד הרבה ולומד הרבה חסידות. וכן לגבי בחורה, האם בכך שנמצאת באירועים של הסמינר בימים חסידיים נחשבת כבר לחסידית, או הכוונה לבחורה שיוצאת למבצעים (נש"ק וכדומה), או שמרבה בלימוד שיחות הרבי וכדומה. לכן כדאי מאוד להימנע מלהציג הגדרה כללית של 'חסידי' ולא חסידי^ל.

סא. ישנם אנשים שכוונתם בשאלה זו לשאול, אם הבחור עובד או יושב ולומד בישיבה. מאידך ישנם אנשים שמבקשים לברר בכך אם הבחור שומר על סדרי הישיבה כראוי, או מתבטל ועוסק בעניינים אחרים ואינו מתעניין בסדרי בישיבה. ויש הרוצים לשאול אם הבחור שקוע ראשו ורובו בלימוד, ואולי אף מעבר לסדרים הרגילים והקבועים.

ובאופן זה יש להתייחס לשאר הגדרות: בעל כשרון או חלש, מתמיד או בטלן. מחמיר או מקל, מסודר או מפוזר, חביב וחברותי או קר ומופנם, דייקן או מאחר, וכן הלאה.

אם בכל זאת נשאל על הגדרה כללית, צריך לכוין את השואל לשאל בצורה יותר פרטנית^{כב}.

פעמים רבות השואל הוא אדם מבוגר ואף אישיות חשובה, והנשאל הוא בחור צעיר, שמרגיש קושי מסוים להעיר ולהאיר לשואל שיפרט את שאלתו - אם אינה מספיק ברורה. אמנם חשוב לדעת, שבמקרים כאלו אין מקום לבושה או לחוסר נעימות, אלא שצריך להעיר באופן מכובד ובדרך ארץ, כגון: 'עדיין לא הבנתי מה בדיוק אתה רוצה לדעת, אולי תוכל לפרט יותר', או 'האם כוונתך לשאול אם הבחור כזה וכזה' [ולא בצורה מזלזלת ובוטה 'אי אפשר להבין מה אתה רוצה'], ובאופן זה להדריכו עד שישאל את השאלות הנכונות.

ולסיכום: כדי שלא יהיה 'קצר' בהבנה בין השואל לנשאל, וכדי שהתקשורת ביניהם תהיה נכונה, יש לשאול שאלות מדויקות ומפורטות ככל הניתן, ולהרבות בדוגמאות, כדי להמחיש ולהבהיר את הדברים, וכמובן שאין לקבוע אישיות של אדם מעובדות בודדות.

להכיר את טיבו של הנשאל

עדיף לדעת מראש את מי שואלים, מה סדר הערכים שלו, הילך מחשבתו וצורת דיבורו. ישנם אנשים שמרבים להגזים, ועל כל בירור קטן הם עונים בנאום ארוך, ומתוך גודל העין טובה שלהם מרבים לשבח את הבריות - כלה נאה וחסודה. וישנם אנשים שנוהגים להיפך, מקמצים במילים, וכל מילה מדודה ומדויקת - מילה בסלע שתיקה בתרי. וכמובן בהרבה נושאים הדורשים רגישות ונוסח זהיר, הדברים יכולים בקלות לצאת מהקשרם.

לפעמים כדאי שהשואל יכנס עם הנשאל לשיחה סתמית, כדי לעמוד על טיבו, ורק כעבור זמן מה יוכל לתקשר עמו ולדעת כיצד יש להתייחס לדבריו.

כב. למשל: אם שואל 'האם הבחור חסידי?' צריך לענות לו: למה כוונתך 'חסידי', האם לאמירת חת"ת? לימוד שיחות הרבי? השתתפות בהתוועדויות? יציאה למבצעים? ורק לאחר שיבין באיזה סוג אינפורמציה מעוניין, יענה.

למי שרוצה להעלים את זהותו או לזייפה, יש להיזהר שלא לענות כלל.

לפעמים הנשאל מכיר היטב את השואל, ומתוך היכרות עמו מבין מה מחפש, ודי לו בשאלות כלליות כדי להשיב על טיבו של המדובר/ת בהתאם לדרישת השואל. אולם צריך לדעת, שהשידוך אינו בשביל השואל, אלא בשביל בנו ובתו, ויתכן שבשבילם הוא מחפש משהו אחר. ולכן יש לשים לב שבאמת יודע מה השואל רוצה, ועדיף תמיד לבקש הבהרה נוספת לפני שמשיב.

חשוב לדעת, אין אף אחד בעולם שהוא מושלם, אך יש לזהר מאוד מלהגדיל את החיסרון ולהוציאו מהקשרו.

שאלות 'מכשילות'

הנשאל צריך לדעת להבחין בין שאלה תמימה בכוונה לקבל תשובה, לבין שאלה שמטרתה לכוין את השואל מה וכיצד לענות^{סג}.

בשאלות כאלו צריך משנה זהירות, להקפיד במיוחד לא להיות נבהל להשיב, אלא לחשוב היטב לפני שעונה, ולשים לנגד עיניו את מאמר חז"ל^{סד} 'הוי זהיר בדבריך, שמא מתוכם ילמדו לשקר'. ורק לאחר מחשבה יענה מה שצריך לענות, ומבלי להירתע מהשואל המבקש לשמוע בדבריו מה שלא אמר.

ואם רואה שהשואל מתעקש על כך, יתחמק מן השיחה, בהערה כגון: 'אני רואה שאנחנו לא מצליחים להבין אחד את השני'. ובכל מקרה, לא יענה עד שיהיה בטוח בנכונות ואמינות דבריו.

סג. יש כאלה הרוצים להוציא אמירה קיצונית מהנשאל, לכן שואלים 'שמעתי שהבחור הוא בין הטובים ביותר...!', כדי שיענה 'לא, מה פתאום!', ואז כדי לתרץ דבריו יתחיל לומר כל מה שיוודע עליו. שאלה כזו עלולה לבלבל את הנשאל ולגרום לו למסור דברים שאינם נכונים או מדויקים - רק כדי להבהיר את אמירתו הקיצונית. ויש להיזהר מכל מיני 'טריקים' בשאלות כעין אלו. ולפעמים השואל כבר גיבש לעצמו דעה על המדובר, ומנסה להוציא מהנשאל אישור לדעתו, והוא מעונין לקבל תשובה מסוימת - ולכן מנסח את שאלתו בהתאם. לדוגמא: נכון שהוא...? שמעתי עליו ש...? וכן הלאה. ואם הנשאל לא יסתור דבריו הרי שתיקה כהודאה, וכבר יש לשואל 'מקור' לדעתו או לדמיונו על המדובר.

גם על שאלות כגון: 'האם היית אתה לוקח אותו?' יש להתחמק מלענות, שהרי ברור שאין כל קשר האם הבחור מתאים לנשאל, והעיקר הוא האם מתאים לשואל. אלא ישתדל להשיב רק על שאלות שבכוון לסייע לנשאל לעמוד באמת על טיבו של המדובר.

סד. אבות (א, ט).

אינפורמציה עדכנית

חשוב מאוד לשים לב שמדובר באינפורמציה עדכנית, ולא מכח היכרות ישנה שלפני שנים רבות - מהחיידר או משיבה קטנה, כי היום אולי הבחור השתנה.

גם היכרות של המדוברת מבית הספר או מהתיכון, לא תמיד תהיה רלוונטית לגבי שאלות על אישיותה כיום - כשהיא בסמינר וכל שכן לאחריו, כי יתכן שכבר השתנתה לחלוטין, לכן יש להקפיד לשאול את מי שמכיר את המדוברת/ת מהשנים האחרונות.

סיכום

א. מותר לברר על כל העניינים הנוגעים לשידוך בין על המדובר עצמו בין על משפחתו.

ב. יש להקפיד על תקשורת טובה בין השואל לנשאל.

ג. על הנשאל לוודא שהבין מה בדיוק רוצה השואל לשמוע.

ד. להקפיד להעביר אינפורמציה אמיתית מדויקת ומפורטת.

ה. יש להמנע מאינפורמציה כללית והגדרתית - בעלת חסד, חסידי, ירא שמים, מודרנית, אלא לפרט עד כמה שניתן.

ו. חשוב להביא דוגמאות כדי שהתמונה תהיה ברורה.

ז. אם השאלה כללית מידי, אין לענות עליה, אלא יש לכוין את השואל לשאול שאלות מדויקות יותר.

ח. אין להשיב לשאלות מכשילות שמטרתן להכניס את התשובה בפי הנשאל.

ט. חשוב לדעת את מי שואלים וכיצד יש להתייחס לדבריו.

י. לא לתת אינפורמציה למי שלא מזדהה בפני הנשאל.

יא. לוודא שמבין מה רוצה השואל לשמוע, ולא להסתמך על ההיכרות עמו שמסתמא זה מה שהוא מחפש.

יב. לחשוב היטב קודם שעונה ולהיות בטוח באינפורמציה שמוסר.

יג. אין למסור מידע על סמך היכרות ישנה אלא רק על סמך היכרות עכשווית

עיונים

1. יסוד זה שאיסור לשון הרע נקבע, לא רק על פי תוכן הדברים, אלא גם על פי רוח הדברים, מבואר בדברי הגמרא (ערכין טו, ב): היכי דמי לישנא בישא? אמר רבה: כגון דאמר 'איכא נורא בי פלניא' [דמשמע עשיר הוא, וכל שעה מצוי אש בביתו לבשל תבשילין, רש"י]. אמר ליה אביי: מאי קא עביד, גלויי מילתא בעלמא הוא [הואיל ואינו אומרה בלשון הרע, אלא מגלה לאותן שמבקשין אור (-אש) 'לכו לבית פלוני', רש"י]? אלא דמפיק בלישנא בישא, דאמר 'היכא משתכח נורא אלא בי פלניא דאיכא בשרא וכוורי' [שאומר דבריו באופן של גנות, 'וכי היכן ניתן עוד למצוא אש, אם לא בבית פלוני שמבשלים שם הרבה בשר ודגים?].

וכתב בחפץ חיים (לשון הרע כלל ב ה"ב), שלפעמים מאופן הצגת הדברים ומנימת דיבורו, ניכר אם כוונת האדם לשבח או לגנאי - אף שמתוכן הדברים אינו ניכר דבר זה, וז"ל: בדבר שאיננו גנאי גמור והדיבור שלו יש לו שני פנים. וענין כזה ידוע שתלוי לפי הדיבור שאומר אותו המספר בעת סיפורו וכו'. ונצייר דבר אחד, ומזה נקיש לכל כיוצא בזה: כגון ששואלין לו 'איה נמצא אש?' והוא משיב, 'שם תמצא, שמבשלין תמיד בשר ודגים'. דדבר זה תלוי לפי אמירתו בשעת מעשה, אם רוצה מוציא זה בלשון שאין בו גנאי לחברו, דבאמת לפעמים אין בו עוֹלָה, כגון שיש לו בני בית הרבה ועזרו הקדוש ברוך הוא שיש לו הון רב, או שמחזיק אכסניא של אורחים וכדומה, והוא שואלו 'איה נמצא אש?' והוא משיב לו: 'לא תמצא עתה אש כי אם בבית פלוני שמבשלין תמיד', וכוונתו כנ"ל, וכל כי האי גוונא בענייני אבק לשון הרע תלוי באופן אמירת המספר בעת דיבורו. אבל אם מוציא אותו בקולו ובתנועותיו דמינכר שכוונתו שהוא מרבה בסעודת מריעות תמיד, אף שדבר זה איננו גנאי גמור, אפילו הכי קראוהו חז"ל אבק לשון הרע וכו', עכ"ל לענייננו. ובבאר מים חיים הוסיף, וז"ל: דבאמת תלוי כמה דברים לפי ענין השמעת קול ניגונו והתעוררות תנועותיו בעת מעשה הסיפור, ובהרגש קטן יתחלק הדבר בין גנאי לשאין גנאי, עכ"ל.

בספר שיחת חולין (פרק יב אות יג) הקשה, מדוע נתחייבו המרגלים עונש חמור כל כך, הלא בסך הכל שיבחו את הארץ ואמרו "בָּאֵנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ הִוא", רק הוסיפו לומר "אָפֶס כִּי עָז הָעָם...", ואין זו הוצאת דבה רעה להתחייב עליה עונש חמור כמוהו? ותירץ, דהנה אם שואלין לאדם על חברו בענייני שידוכין, אז יכולים בנקל להכיר בתשובת הנשאל אם כוונתו לקרב או לרחק. כי אם רוצה לקלקל הדבר, אז הוא חושב מתחילה כל המעלות הנמצאות באותו איש,

ולבסוף הוא אומר 'אבל יש בו חסרונות אלו ואלו, העולים על המעלות'. אכן אם רצון האיש הנשאל לדבר טוב על חברו, אז מתחילה הולך ומונה את חסרונותיו, ואחר כך יאמר 'אבל לעומת חסרונות אלו נמצאו בו כמה מעלות טובות ונשגבות וראוי לכבו' להתחתן עמו'. כדבר הזה היה אצל המרגלים, אם היו אומרים 'אמת עז העם, אבל הארץ טובה מאוד', היה נראה שכונתם אכן לטובה, אבל הם לא עשו כן, אלא מתחילה חשבו את המעלות שיש בארץ, ואחר כך אמרו 'אפס כי עז העם', ומסוף דבריהם ניכר שראש דבריהם היה להוציא דבה על הארץ, ולכן נענשו, עכ"ד. מכאן, שעל ידי האופן והנימה בהם מוצגים הדברים, ניכרת כוונת האדם, האם להרע או להטיב. וצריך להביא דבר זה בחשבון לפני מסירת האינפורמציה.

2. בעניין ההיתר להגזים מעט בענייני שידוכין, כתב בשו"ת נטעי גביראל (שידוכין דף לד), וז"ל: 'שמעתי מכ"ק אדמו"ר בעל ברך משה מסאטמאר זצ"ל, בשם דודו הגה"ק זצ"ל, שלימד זכות על השדכנים, שאומרים קצת גוזמאות לתועלת השידוך, שכן מצינו כשאמר יהודה ליוסף (בראשית מד, יט), "אֲדַנִּי שְׂאֵל אֶת עֶבְדִּי לְאִמֹר וְגו'". ופירש רש"י: 'מתחילה באת עלינו בעלילה, וכי בתך היינו מבקשים, או אחותינו אתה מבקש'. נמצינו למדים, שבשידוך הבנים מצינו עניין עלילה, ולהיות גזור ואינו מקיים, וכמו שמצינו אצל לבן, בעת שידוכי בנותיו היה מרמה את יעקב, עכ"ל.

ויותר מכך כתב בספר בעל שם טוב (פרשת תצא אות כא), וז"ל: שמעתי טוב טעם בשם הבעל שם טוב, למה מותר לשנות בשידוכין. והוא לכאורה מבואר בגמרא (כתובות טו, א), דאיתא שם במשנה: 'וכנגד השום הוא פוסק פחות חומש'. ופירש רש"י, 'שדרך הנועדים למזמוטי חתן, לְשׁוּמָם יותר משויים לכבוד הכלה [ולחבבה על בעלה]'. ובאמת לא נמצא היתר לשנות לכתחילה מפני הכבוד בשום מקום, רק בשביל השלום מצינו שגדול השלום שהקדוש ברוך הוא שינה בו (יבמות סה, ב), וזהו אם כבר נולדה קטטה בין אדם לחברו או בין איש לאשתו. ואמר הבעש"ט, שהוא כדי לתת חלקו דהס"מ, דקשה לזווגם כקריעת ים סוף, והוצרכו לשחדם (בשם נחלת אשכול פרשת תולדות), עכ"ל. ומכאן שיש עניין לקיים השידוך דווקא דרך שינוי במשהו מדרך האמת, דבר שאין כדוגמתו בשאר דברים, כדי להסיר את המפריע בצד הס"מ.

ועוד יותר מובא בספר עיר וקדיש (דף י, א) בשם רבי ברוך ממזבוב, וז"ל: פתח הרב ואמר, הגה ידוע, כאשר משלחין שום נשמה מעולם העליון לעולם השפל הזה, אזי הולכת עמה גם נשמה מהסט"א להיות לה לזוג. עם נשמת זכר הולכת נקבה מהסט"א, ועם נשמת נקבה הולך זכר מהסט"א. ועד עשיית השידוך, סוברת הסט"א שהיא תהיה לזוג לנשמה זו, וכשמתחילין לדבר משידוך, הסט"א עושה כל התפעלות שיתבטל ולא יוגמר השידוך. השדכן שמדבר איזה שקרים בעניין השידוך, מזה יש להסט"א קורת רוח לומר שעל ידי זה לא יהיה נגמר השידוך. וכשנודמן

לפעמים אשר השדכן אינו אומר שום דבר שקר בעניין השידוך, אני ערב בזה שלא יוגמר השידוך, על ידי אחיזת הסט"א, עכ"ל.

ובספר דובר שלום (אות רלט) הוסיף לבאר, וז"ל: דכשמכריזין בת פלוני לפלוני (סיטה ב, א), נאספים כמה זיווגים שקרים, ונאחזים ונסבכים בהדי האי זיווגא שהכרוז יצא עליהם, וחד בחד כי סביך אי אפשר לפטרם כל כך בנקל. רק יש שנפטרים מהם על ידי שנדברים זה בזה להתחתן. ומהם יש שנפטרים על ידי שמתוועדים להתחתן. ומהם יש שנפטרים ע"י התקשרות בתקיעת כף, או ראשי פרקים, או תנאים, עד שנפטרים מכולם. ואז ימצא מין את מינו זיווג האמיתי, וישאו זה לזה כדת משה וישראל. נמצא איפוא כי שידוך עניין נשגב הוא למאוד, ויש מקום לקיטרוגים רח"ל, אשר מהאי טעמא יש תיגרא בכתובה (שבת קל, א), ולכן מוכרחים לתת איזה מתנה לס"מ שלא יקטרג וכעין שעיר לעזאזל, ועל זה משמש השדכן, והוא אומר שקר ונוטל שכרו עבור השקר. והנה בזיווגו של יצחק ורבקה שהיו שניהם שלמים בכל מיני שלימות, לא היה מקום לקטרוג ולא היה צורך לשקר, ולכן אמר (בראשית כד, מח) 'וַיֵּאבְרָן אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲדָנֵי אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחֵנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת', ולא נזקק אליעזר לשליחות זה רק לצרכו שיצא לכלל ברוך, עכ"ל.

ורבינו אדמו"ר הזקן, כתב (מאה שערים סי' כא): 'הזיווגים הם למעלה מן הטבע, דהיינו שלא יתלבשו בהטבע כלל, ולטעם זה כל השידוכים נגמרים על ידי שקרים דשדכן ולא על פי האמת. ולמה לא יהיה על פי האמת כמו מו"מ, הרי נאמר "פי יקח" כו'. אך הענין הוא - לפי שלא נתלבשו הזיווגים בטבע, אין סיבת הטבע מקיימת, אדרבה מקלקלת, אלא על היפוך הטבע קיומה כו', ועל כן לא על פי שכל ודרך הטבע יוגמר הזיווג, אלא על פי טעות השכל, כי אין כח בשכל לגומרה כו', מפני ששורש הזיווגים בלמעלה מן השכל לא יוכל להתלבש כי אם בדבר שמנגד להשכל ומטעה אותו כנ"ל'.

ויש להוסיף ולהטעים בזה, שמכיון שהשקר בעניין השידוכים מטרתו להסיר את המניעה כנגד השידוך, אם כן אינו נחשב לשקר. וכמו שכתב בשו"ת חתם סופר (ה"ו ליקוטים סי' יד) בעניין נתינת שוחד לשופט גוי, כשהבעל דין הוא גוי, וז"ל: אך לפעמים הישראל יודע בעצמו שהדין עמו, ועוד לפעמים ורוב פעמים, שכנגדו מודה, וידוע ומבורר שחייב לו, אלא שמחוסר גוביינא וקשה להוציא חובו מיד הלוח, והשופט מתרשל ומתעצל ומרחם על הארמאי שהוא בעל דתו, וסובר שעשה מצוה בזה שלא לנגוש הארמאי עבור ישראל אע"פ שהדין עמו, בזה מותר ליתן שוחד להשופט לעשות משפט צדק, ולא מיבעיא דאין הישראל עובר על לפני עוור, אדרבה מצוה קעביד, דלולי שוחד שלו היה השופט מטה משפטו של ישראל והיה עובר על ז' מצות שלו, ועכשיו ניצול מזה בשוחד, עכ"ל. ועיין בזה עוד בשו"ת חוות יאיר (סי')

קלו) שדן בסברא זו. וכשם ששוחד לשם ביטול הטיית הדין אינו נחשב לשוחד, כך שקר לשם ביטול ההסתרה שישנה כנגד האמת, אינו נחשב לשקר.

3. וכדוגמה, יש לציין את נישואיהם של דבורה הנביאה וברק בן אבינועם. וכך נאמר במדרש (תנא דבי אליהו פ"י): אמרו, בעלה של דבורה עם הארץ היה. אמרה לו אשתו, בוא ועשה פתילות והולך לבית המקדש שבשילה, מה אם יהא חלקך עם אנשים כשרים ותבוא לחיי העולם הבא. והוא היה עושה פתילות עבות, כדי שיהא אורן מרובה, לפיכך נקרא שמו לפידות, ע"כ.

ובספר 'שכינה ביניהם' (עמ' 50) כתב, וז"ל: ואכן קרוב הדבר שהיה חוסר התאמה גדול ביניהם, שכן כפי שמוזכר בתנא דבי אליהו, על אף שהיא היתה מתאימה לשמש כנביאה וכשופטת את ישראל - 'גדולת הדור', עם כל המשתמע בכך, בעלה היה עם הארץ, ובכל זאת היא קיבלה את המשימה באהבה וברצון, ודאגה למצוא את הדרך להעלותו כדי שיזכה לחיי העולם הבא, עכ"ל.

כיצד בכלל נעשה שידוך כזה? מי מעלה היה על דעתו לשדך את דבורה הנביאה עם עם הארץ? אי אפשר להבין זאת! ובכל זאת לא נתפרדה החבילה. כיום אי אפשר לראות כיצד שידוך כזה היה מתקיים לאורך זמן...

גם רחל, בתו של כלבא שבוע, התחתנה עם עקיבא - רועה הצאן של אביה שהיה עם הארץ, רק בגלל שראתה בו מידות טובות, שהיה 'צניע ומעלי'. יכולה היתה להנשא לגדולי תלמידי החכמים שבדור, אבל השיגה את מעלתו של רבי עקיבא. לא היה איכפת לה מה יאמרו השכנים, החברות, אפילו הוריה, ומוכנה היתה לסבול משום כך חיי עוני משווע.

הרי לנו שתי דוגמאות למרחק העצום שבין הדורות, בעניין הבנת מהות הנישואין, והקבלה וההכלה של החיסרון של בן הזוג.

4. דיווח בלקיחת ריטלין, לצורך שידוכים

בקובץ בית הלל (חנ"ד עמ' קטז) מובאת תשובה בעניין לקיחת ריטלין:

נתבקשתי לספר לגבי חבר הלומד עמי בישיבה, על תכונותיו ומעלותיו לצורך שידוכים, האם מותר לי או שאני צריך לספר שהוא לוקח ריטלין (מתוך שאלת בעל גם אני אודך).

[תשובה:] אמנם רבים לוקחים כדור ריטלין, אשר נועד בעיקרו לסייע לאנשים בעלי חוסר קשב וריכוז, בכדי שיוכלו להתרכז וכן לשבת במקום אחד, ישנם מקרים בודדים שאף משתמשים בכדור זה בשביל לסייע בשליטה עצמית. תופעה זו של לקיחת ריטלין מצויה אצל רבים וטובים, ואדם המשתמש בכדור זה של ריטלין נראה כאחד האדם, ואין ניכר בו שום שוני מחברו.

אומר בלשון עדינה, כי אינני מבין מהי התועלת לספר זאת, שהרי ישנם כאלה שאם תספר להם שחברך לוקח כדור, מיד יביעו רתיעה וסלידה ויורידו את אופציית השידוך עמו מהפרק, אף שקיימת התאמה מלאה בינו לבין הבחורה. כמו כן ברוב מוחלט של המקרים, הכדור איננו מעיד על בעיה לחיות עם הזולת או פגם משמעותי שעלול להפריע לזוגיות. ואף שכבר הארכנו במספר מקומות שבהסתרת מום עוברים על כמה איסורים, לענ"ד אין הדבר חשיב כמום, שהרי מום הוא דבר שאינו מקובל ורגיל, בעוד שריטלין הינה תופעה ידועה אשר איננה פוגעת נפשית ופיזית, וקשה מאוד להגדירה כמום.

בייחוד יש להעיר, כי הדבר שצריכים לספר בשידוכים הוא דבר שגם האדם היה מעוניין שיגלו לו על מום כזה, כפי שכתב ספר חסידים (סי' תקז) שלא יכסה אדם מום בני ביתו אם צריכים להזדווג, וציין ש'אם יש להם חולי, שאילו היו יודעים אותם המזדווגים עמהם אותו חולי לא היו מזדווגים, יגלה להם פן יאמרו קידושי טעות היו', ודבר זה איננו מוגדר כחולי.

וכבר כתב הגר"י זילברשטיין (שו"ת פוע"ה ח"א עמ' 424): 'המום אינו נמדד באופן אובייקטיבי, אלא מה שבעיני העם, לא הרבנים ולא הרופאים מחליטים, אלא הציבור!' וברור לי כביעא בכוחא שהציבור לא מגדיר זאת כמום, אלא כדבר הקיים בשגרה. וכן מצינו בשו"ת קנה בשם (ח"א סי' קכא), שבחסרונות שאין דרך העולם להקפיד וודאי שאין לגלותם. ורבים וטובים ביארו, דהגדר בעניין מומים, הוא דבר הגורם שינוי משמעותי בחיי הנישואין [דבר שאינו בלוקח כדור ריטלין], או דבר אשר בעקבות הסתרתו יוכלו לבוא בטענה ותביעה של מקח טעות. ורק בדברים אלו קיימת החובה לגלות לפני הנישואין לצד השני, אולם תרופת ריטלין איננה תביעה למקח טעות, או מום הפוגע בחיי הנישואין, וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' מד וח"ז סי' צ).

כמו כן בעניין דברינו בראשית התשובה, כי בחיסרון הקיים אצל רבים אין צורך לספר עליו, וכיון דרבים מאוד לוקחים תרופות לקשב וריכוז כריטלין, אין זה דבר שצריך לספר ולהודיע עליו, הכי משמע משו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' כז), שדן בבתולה שהיא בת עשרים ועדיין לא בא לה האורח כנשים, האם צריכה לגלות מום זה. ומפורש בדבריו, שמום שאין רוב העולם מקפיד עליו, אינו יכול לשמש לטענת מקח טעות. וע"ע בדברי הנשמת אברהם (ח"ד עמודים קפז-קצב. ח"ה אבה"ע סי' ה סק"ב) וכו', עכ"ד.

מתי נחשב שנגמר השידוך

.5

לגבי השלב שבו נגמר השידוך, הנה הגדרה בזה תלויה בנידון הגמרא (קידושין נט, א) 'עני מהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו נקרא רשע'. כלומר אם אחד [ולאו דווקא

ענין התחיל בקניית דבר מסוים, ועוד קודם שגמר את הקנין בא אחר והקדימו וזכה במקח, מכריזין עליו שעשה מעשה שאינו כשר, על מנת למנוע מאחרים מלעשות כמוהו, ומותר לבזותו ולקריתו רשע. לדעת רש"י (שם ד"ה עני) דין זה נאמר במקרה שמחזר אחר דבר הפקר לזכות בו, או כדי שהבעלים יתנהו לו במתנה. והתוס' (ד"ה עני) חולקים, וסוברים שהאיסור נאמר דווקא כשהראשון רוצה לשכור או לקנות איזה דבר, במקרה זה יש לו טענה על השני, למה הוא נטפל לאותו דבר, הלא יכול לקנותו במקום אחר. אבל בזכיה מן ההפקר או מתנה מן הבעלים - שאין לו טענה כזו, שהרי במקום אחר לא יוכל למצוא בחינם, לא נאמר דין זה, ע"ש.

והמחבר בשו"ע (ח"מ סי' רלו סעי' א) פסק, וז"ל: המחזיר אחר דבר לקנותו או לשוכרו, בין קרקע בין מטלטלין, ובא אחר וקנאו, נקרא רשע וכו'. ויש אומרים שאם בא לזכות בהפקר או לקבל מתנה מאחר, ובא אחר וקדמו אינו נקרא רשע, כיון שאינו דבר המצוי לו במקום אחר וכו', ויש אומרים דלא שנא, עכ"ל המחבר. וכתב הרמ"א (שם) דסברא ראשונה נראית עיקר.

ועוד הוסיף שם הרמ"א, דכל זה דווקא לאחר שהראשון סגר עם הבעלים על המחיר - שאז יש הסכמה ביניהם לקיים את המקח, אלא שעדיין לא עשו קנין, לכן אסור לאחר לדחוף עצמו ולקנותו, אבל אם עדיין לא הסתדרו ביניהם על המחיר, אין זה נחשב שהראשון התחיל בעסקה, ומותר לאחר לקפוץ לקנותו, ע"ש.

והפוסקים למדו מכאן לעניין שידוכים. אם אחד מתעסק בשידוך מסוים, הרי הוא בגדר 'עני המהפך בחררה', ואסור לאחר להציע את עצמו או מישהו אחר, ואם עושה כן נקרא רשע. אמנם כל זה אם כבר הסכימו ביניהם להשתדך וגם סגרו ביניהם את העניין הכספי, ולא חסר אלא הקנין. אבל אם עדיין לא החליטו להשתדך או שלא הגיעו עדיין להסכמה בעניין הכספי, אין איסור לאחר להציע הצעה אחרת, ואינו נקרא רשע.

אמנם כתבו האחרונים (פתחי חושן ח"ה הל' אונאה פ"ט הט"ז), דכל עוד מתדיינים ביניהם המוכר והלוקח, אף שלא סיכמו על המחיר, מ"מ לפנים משורת הדין אין לאחר להדחף ולקנות. ולכאורה גם בשידוכים יהיה הדין כן, שאם התחילו להפגש, אף שעדיין לא החליטו להשתדך, או שלא הגיעו עדיין להסכמה בעניין הכספי, לפנים משורת הדין אין להציע הצעה אחרת.

אמנם המשפט שלמה (ח"ד עמ' קכז) כתב בשם המהרש"ל בקידושין, שלגבי שידוך, מכיון שהוא לצורך מצות פריה ורביה, לא שייך האיסור של עני המהפך בחררה. ולכאורה אפילו אם נפסוק שגם בשידוכין שייך איסור זה, מ"מ הבו דלא לוסיף עלה, ולגבי לפנים משורת הדין לא נפסוק כן, ויהיה מותר להציע הצעה אחרת בזמן פגישות.

והנה האגרות משה (אבן העזר ח"א סי' צא) כותב, שבשידוך מרגע שעשו קנין [אף שהוא בגדר 'קנין דברים' - ובמיוחד למנהגינו בחב"ד שאין תנאים בזמן גמר השידוך - שאז עושים את הקנין, אלא רק לפני החתונה], אסור להציע שידוך אחר. אמנם לפני הקנין כתב שהוא תלוי במחלוקת רש"י ותוס' הנ"ל, אם שייך איסור עני המהפך בחררה בהפקר או מתנה - שאי אפשר להשיג במקום אחר, והרי גם את אותו שידוך בדיוק אי אפשר להשיג במקום אחר, ולכן לרש"י שייך איסור עני המהפך בחררה בשידוכים, ואסור להציע הצעה אחרת, ולתוס' לא שייך איסור זה בשידוכים ויהיה מותר להציע עד שעשו קנין ונקראים כבר בשם חתן וכלה, שאז אסור לכל הדעות [אך אינו מתייחס לעניין לפני משורת הדין].

אמנם בתשובות והנהגות (ח"ב ס' תרכו) חילק חילוק מהותי בין מקח וממכר לבין שידוכים, שבמו"מ המוכר מוכן למכור לכל אחד שישלם, בלי תנאים מוקדמים, וקודם שסגרו על המחיר, לא נקבע עדיין שום דבר, ולכן אין איסור עני המהפך בחררה, עד שיסכימו על מחיר הסחורה. משא"כ בשידוכים הרי לא מוכנים להשתדך עם כל אחד, ויש הרבה תנאים עד שיהיו מוכנים בכלל להפגש, כגון: רמת הלימוד, יראת שמים, מידות, משפחה, ענייני ממונות ועוד כהנה וכהנה, ורק אח"כ נפגשים, וההורים הם שקובעים את זמני והתקדמות הפגישות. ונמצא שבזמן שהחליטו להפגש, יש כבר קירוב והתאמה ביניהם כמו קודם קנין, ומאז כבר אסור להציע אחר, וראוי לחשוש שהמציע אז נקרא רשע.

משא"כ בחוגים מודרניים מאוד שהפגישות מתואמות בין הבחור והבחורה בלא התערבות ההורים, ורק לאחר שמוצאים חן אחד בעיני השני מערבים את ההורים על מנת שיבררו שגם הרקע מתאים, לגביהם שלב הביורורים הוא כבר גמר השידוך [שלא כמו אצלנו שהוא רק תחילת התהליך], וממילא בפגישות שעדיין לא נקבע דבר, לא חל איסור עני המהפך בחררה, עד לשלב סיום הביורורים.

והמורם מהדברים לענייננו, שלעניין נזקים נחשב 'גמר השידוך' רק לאחר קנין, וכן נקט הח"ח (רכילות כלל ט ה"ה).

ולכאורה גם אצלנו בחב"ד שעושים קנין בזמן ה'לחיים' [אף שאין לו תוקף של קנין וכמו שיבואר בסמוך], זה זמן גמר השידוך. ואף שמצינו שיטות שגם שלבים מוקדמים יותר בשידוך יכולים להחשב כגמר שידוך לעניין איסור 'עני המהפך בחררה', מ"מ מסתבר שלעניין פירוק השידוך, השלב שיחשב כגרימת נזק ולא רק כמניעת טובה, לכו"ע תלוי בקנין ולא בשלבים מוקדמים יותר.

ולמעשה, לדעתי אצלנו בחב"ד, 'גמר השידוך' הן לעניין איסור עני המהפך בחררה - שלא להציע שידוך אחר, והן לעניין שיחשב פירוק השידוך כגרימת נזק - שחמור יותר ממניעת טובה בלבד, הוא הזמן שבו שולחים הצדדים במשותף מכתב לרבי.

ולמרות שאין ספק שיש הבדל בין ביטול השידוך לאחר כבר שהתפרסם השידוך, לבין ביטול השידוך בשלב שבו רק שלחו מכתב, מ"מ כל זה נוגע לחומרת הנזק, אבל לעצם הדין בשניהם נחשב כגמירות דעת וגמר שידוך. ועל כן גם בשלב שבו שלחו מכתב לרבי צריך להתייעץ עם ב"ד או מורה הוראה, אם מותר לגלות אינפורמציה העלולה לגרום לביטול השידוך.

יש להוסיף, שלעניין בקשת מחילה, יתכן שגם לפני שנגמר השידוך, יצטרך הצד שביטל לבקש מחילה. הרבי כותב (אגרות קודש ח"ו עמ' רנט): 'הנה צריך לברר אצלו וכן אצל זוגתו שיחיו, אם בהשידוך שלהם לא הי' עניין של פגיעה בכבוד בן ישראל או בת ישראל, היינו שאצל אחד מהם הי' משא ומתן על דבר שידוך וכבר הי' קרוב לפועל, ואחר כך מאיזה סיבה נתבטל הדבר. ואם יש יסוד לחשש זה, צריך לברר מקום הנ"ל. ואם כבר נשדך הנ"ל כו', ויכתוב לי בזה...'. הרי שגם קודם שנגמר השידוך יש שלב שבו הביטול גורם פגיעה בצד השני, ואפילו אם הביטול נראה מוצדק, יש לבקש מחילה. אמנם יש לסייג שכל מה שצריך לחשוש, הוא רק אם היתה איזו הבטחה לשידוך, כפי שכותב הרבי במכתב אחר (אגרות קודש ח"ו עמ' מא), שאם לא היתה הבטחה אין מקום לבקשת מחילה, וז"ל: כותב שהוא חושש מקפידא של הרב..... עליו, שהציעו את בתו לבנכם שי', על כך קשה לי לענות מבלי לדעת פרטים בזה עד כמה הרחיקו לכת בשידוך זה, אם בנכם לא נפגש איתה ולא הבטחתם דבר, אין מה לדאוג מכך, אבל אם בנכם הבטיח לה דבר מה, אזי יש לבקש ממנה מחילה, ובטח יכתוב לי עוד פרטים בזה, עכ"ל. הרי שלגבי בקשת המחילה צריך לדעת באיזה שלב נמצאים. אבל לעניין החיוב לגלות אינפורמציה, חייב לספר כל עוד לא כתבו מכתב לרבי.

לסיכום: גמר השידוך לענין החלת איסור 'עני המהפך בחררה' [שמשמעותו שלא להציע הצעה אחרת] - לדעת הפתחי חושן הוא משעה שהחליטו הצדדים לסגור שידוך, ואף הגיעו להסכמה בענין הכספים. ובלפנים משורת הדין שייך האיסור משעה שהתחילו להפגש.

לדעת המשפט שלמה ע"פ המהרש"ל לא שייך כלל עני איסור המהפך בחררה בשידוכים, וגם למי שסובר ששייך, בודאי אין ענין של לפנים משורת הדין.

לדעת התשובות והנהגות איסור זה שייך כבר משעה שהחליטו להפגש - אפילו קודם הפגישות ממש [מלבד בחוגים בהם נפגשים בתחילה ואח"כ עורכים את הבריורים, שאז אין האיסור חל עד לשלב סיום הבריורים].

לדעת האגרות משה תלוי במחלוקת רש"י ותוס' - לדעת רש"י שייך בשידוכים איסור עני המהפך בחררה, ורק משעה שגמרו את השידוך ואף עשו קנין, ולדעת התוס' לא שייך איסור עני המהפך בחררה בשידוכים כלל.

ונראה שבחב"ד חל האיסור מאז ששלחו הצדדים מכתב לרבי. ולענין שפירוק השידוך ייחשב לזנק - נראה שתלוי בעשיית הקנין. ולמנהג חב"ד - מאז שליחת המכתב לרבי.

בענין תוקף הקנין שעושים ב'וורת'

ראיתי מאמר להגרמ"ש אשכנזי (קובץ "בקודש פנימה" עמ' 97 נדפס כתשורה לחתונת בנו) בו כתב על קנין שעושים בוורת, וכך הוא כותב:

בעבר היו נוהגים לכתוב שטר תנאים בין הצדדים בסעודה זו (דהיינו סעודת הוורת, כפי הנהוג אצלנו שעושים אז סעודה ממש) ושטר זה היה נקרא 'תנאים ראשונים', ובנוסף לכך היו כותבים תנאים סמוך לחופה, והיה נקרא 'תנאים אחרונים'.

מנהג אנ"ש היום שאין כותבים תנאים ראשונים, ורק עושים בסעודת ה'וורת' קנין סודר בין החתן והכלה על התחייבותם להינשא בתאריך מסוים, ובסמוך לחופה עושים תנאים אחרונים בנוסח המקובל מכ"ק אדמו"ר הצמח צדק.

רבנו הזקן (סי' תמד סעי' טו) קורא לסעודה זו בשם 'סעודת קנין', על שם הקנין שעושים בסעודה זו בין הצדדים, אך למעשה נהוג לכנות סעודה זו בשם 'וורת', שפירושה 'מילה' - התחייבות בין החתן והכלה. ויש לעיין בטעם הדבר.

יתירה מכך: אדרבה, קנין הוא הרבה יותר חזק ובעל תוקף מאשר 'ווארט' שהוא רק דיבור בלבד, ואם כן עדיף לקרוא לסעודה זו בשם 'סעודת קנין' ולא בשם 'ווארט'! להבנת הדברים עלינו לעיין מהו התוקף של ההתחייבות וההסכמה בין החתן והכלה, ועל מה חל הקנין.

וכך כותב רבנו (הלכות עדות סעי' טו): 'אלא אם כן אמר להם בלשון חיוב על נפשו שמחייב את עצמו ליתן מיד או לזמן פלוני. אבל אם לא אמר בלשון חיוב על נפשו אלא אמר אתן מיד או לזמן פלוני, אף על פי שקנו מידו על זה אין זה כלום, כי קנין על אמירת אתן הוא קנין על דברים לבד, והקנין אינו חל אלא על גוף החפץ הנקנה לו - אם מקנהו לו מעכשיו, ואם אינו מקנהו לו מעכשיו אלא אומר שיתננו לו מיד או לזמן פלוני, אין הקנין חל על זה, אלא על גופו ונפשו של הנותן שיתננו לו אם אומר בלשון חיוב שמחייב את עצמו ליתן. ולכן נהגו בתנאים אחרונים בשעת הנישואין, ולא די בראשונים, מפני שבראשונים אין שני הצדדים מחייבים את עצמם בלשון חיוב על נפשם, כי שמא יחזור בו אחד מן הצדדים מאיזו סיבה ורוצה להיפטר בקנס לבד'.

לפי זה אפשר לומר אשר בימינו שאין החתן והכלה כותבים תנאים, הרמת הקנין היא על הסכמתם וסיכומם להתחתן בזמן פלוני בלבד, והקנין הוא קנין דברים בלבד

ואין כאן התחייבות להתחתן, משום שאם יש התחייבות הרי הקנין שעשו חל על גופם ונפשם ואינם יכולים להתחרט. מה שאין כן אם רק מסכמים ביניהם אז הקנין הוא על הדיבור בלבד והוא קנין דברים. ומשום כך צריכים הרב והעדים להיזהר בכך שהקנין יהא רק על ההסכמה שבין הצדדים להינשא, ולא שיתחייבו בכך בפועל.

לפי זה אפשר לומר שמשום כך נקראת סעודת התנאים בשם 'ווארט', לרמז לנו שכל הקשר בין החתן והכלה אינו התחייבות ואין הקנין על התחייבות, אלא זהו 'ווארט' - מילה של הסכמה בין הצדדים להינשא זה לזו בלבד, והקנין אף הוא קנין של ווארט - דברים בלבד.

אמנם עדיין אפשר להקשות, אם כל הקנין הוא על דיבור והסכמה בלבד ואין לזה תוקף לעכב את אחד הצדדים מלהתחרט, אם כן לצורך מה עושים בכלל את הקנין? ואפשר לומר בפשטות כפי דברי הרמב"ם (הלכות מכירה פ"ה ה"ג) על קנין זה: 'קנין זה שנהגו להקנות באלה הדברים, אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בליבו ואחר כך אמר'. כלומר, הקנין מיועד להראות שמתכוונים ברצינות.

6. בעניין שידוך למי שנולד למשפחה שלא שמרה על טהרת המשפחה

הרבי בעניין זה כותב (אגרות קודש ח"ח עמ' תנב), וז"ל: זה מזמן שנתתי אל לבי, מה זה עשה ה' ככה לעמנו בני ישראל, בהתבונן בהמצב הירוד בענין זהירות בדיני וחוקי טהרת המשפחה, וכמציין גם כת"ר לכ"מ, שאף שכשר הוא וכו', וביותר קשה בהנוגע לארצוה"ב, שכנראה במוחש השגחה העליונה הביאה לכאן רוב מנין ורוב בנין של בני ותורה מתפשטת מכאן וכו', והרי פשיטא דאין להתנחם במרז"ל דבעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא ובן הנדה ה"ה (לחד מ"ד) עז פנים (כלה רבתי רפ"ב).

אבל התבוננתי בדין הברור לכל הדיעות, אשר טבילת נדה אין צריכה כוונה כלל, והרי דווקא בארצוה"ב נפוץ ביותר וביותר הענין דרחיצה בנהרות ובימים, ולא רק בימות הקיץ, אלא לעתים תכופות גם בימות החורף, נוסף על הרחיצה מקום אסיפת מים רבים יותר מארבעים סאה פי כמה, ובפרט שגם אמת המים מהנהר לפעמים קרובות מעורבת בהם, או מי מעין.

ואף שפשוט שאין לפרסם הנ"ל, ולא רק בפני עמי הארץ, אלא גם לאלו שבדרגא עליונה מהם, אבל ביחד עם זה אין לדחות ח"ו כו"כ מבני וננות ישראל משידוכין למשפחות יראי ה' וחרדים לדברו, אפילו באם היתה ידיעה ברורה שלא נזהרים בטהרת מקוה בפרסום, ועאכו"כ במקום שאין כאן אלא השערה, וק"ל, עכ"ל.

הרי לנו שהרבי לא נתן לדחות שידוך בגלל חיסרון כזה, אבל עם כל זה לא ברור מדבריו האם עליו לספר מעצמו דבר זה למשודכת. גם האג"מ (אבה"ע ח"ד סי' יד) כתב

כן, שיש לתלות שאמו טבלה בים ואין בו שום פגם, עי"ש. ומדבריו משמע יותר שגם עליו אין חיוב לספר. וכן פסק במשפטי השלום (סי' כ הערה ו), והוסיף שאם אנו רואים שאינו מקולקל במדות, אין קפידא. וכן פסק בילקוט יוסף (שידוכים פ"א הערה כה) להתיר.

אמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קסב), וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' קז), הסיקו שאין לייעץ או לשדך בלא לגלות פגם זה, אך יכולים לומר להם 'אם לא תחוש לזה יתכן מאוד שתצליחו'.

ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' תרכז) הביא את דברי השערי תשובה לרבינו יונה (שער ג אות קכה) שכתב, וז"ל: ויש בחייבי כריתות אשר גורם לזרעו מוקש רע ושחיתות, לבד מאשר אחרית הזרע להכרית, והוא הבא על הנדה, והוא יקרא 'זרע מרעים', כי יהיה תיו העזות על מצחו בעודו בחיים חיותו וכו', ואוי לרשע רע כי שחת לו והכרת תכרת נפשו ונפש אשתו וזרעו בליעל כולו נכרת כו', עכ"ל.

אמנם הסיק, שאם מדובר בבעל תשובה שמתעסק בתורה, הרי שיש בכח התורה שלומד לבטל את הפגם ולטהרו, עי"ש. ובמקום אחר (ח"א סי' תרלג) אף פסק שאין צורך לספר, אלא אם שואלים אותו בפירושו. ושמעתי בשם הגאון החסיד ר' יקותיאל פרקש על זוג שנולדו להם כמה ילדים לפני שחזרו בתשובה ולא שמרו אז על טהרת המשפחה, ונכנסו לרבי ליחידות לשאול על כך. וענה להם הרבי, שהשמירה על טהרת המשפחה מכאן והלאה מנקה ומזככת גם למפרע.

ועיין באור החיים (ויקרא יב, ד), דאפילו ממזר המושרש בכח הרע, יכול לתקן דרכיו ולהתיצב על דרך טוב. ויותר מכך כתב בשו"ת שבט הלוי (הג"ל) בשם האריז"ל, וז"ל: ראיתי לשון אחד בכתבי האר"י (שער הפסוקים ריש ספר איוב) בעניין צדיק בן רשע, שארז"ל על אברהם אבינו - "מי יתן טהור מטמא" (איוב יד, ד), זה אברהם בן תרח, שנתעבר אברהם אבינו בימי נדתה. וכתב שם, כשגובר הטוב על הנשמה הזאת - שהיא בבחינת טהור מטמא, לא די שהיא נתקנת, אלא שהיא מתקנת גם כל הקרובים לה וכו', עכ"ל.

אמנם עיין במשנה הלכות (ח"ז סי' ריא) שמאריך בזה, ולדבריו מצוה להרחיקם וחובה להודיע לצד השני על דבר זה, בהביאו את דברי הרמב"ם שמגדיר זאת כפגם. ופוסק כן להלכה, עי"ש.

7. בחורה/ שזינו קודם הנישואין האם צריכים להודיע לצד השני

א. נידון לעניין בחורה מבית חרדי

דנו הפוסקים מה הדין בחורה שזינתה וכבר אינה בתולה, האם יש להודיע לבחור. ונאמרו בזה כמה צדדים: א. עצם הדבר שפיתחה פתוח ואין לה כבר בתולים. ב. במה שעברה עבירה חמורה [אם זינתה ברצון, אבל באונס לא קיים צד זה]. ג. הואיל וכונסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, נמצא דדר עם אשתו ללא כתובה [שהרי בכתובה נאמר 'בתולתא דא']. ד. איכא הפסד ממון לבעל [שאם יתגרשו והוא ישלם לה כבתולה, נמצא שמשלם יותר ממה שמגיע לה].

והנה בשו"ת מהרי"ט (י"ד סי' מט) דן במי שכנס אשה בחזקת כשרה ונמצאת פרוצה, שאין לה כתובה, דהוי מקח טעות כמו בנמצאת בעולה. ומוכיח זאת מהגמ' בסנהדרין (עה, א) דהוי כפגם משפחה. ובשו"ת עין יצחק (ח"א אבה"ע סי' סז) נשאל על היודע על בחורה שזינתה והבחור אינו יודע מזה, האם מחויב לגלות לו. שכוין שאינו יודע הרי זה מקח טעות, ויש לחשוש שחי עם פנויה ללא קידושין - שלפי הרמב"ם הוא איסור מן התורה ולהראב"ד אסור עכ"פ מדרבנן (עין בזה בשו"ע אבה"ע סי' כו).

וכתב, שמדברי הרמ"א (אבה"ע סי' סח סעי' ט) משמע שאם רצה לקיים את הנישואין אין צריך קידושין מחדש [רק שיכתוב כתובה חדשה על מנה, שהרי בעולה יש לה כתובה מנה ולא מאתיים], וכן מביא מההפלאה שא"צ קידושין מחדש, אולם מוכיח מהתוס' (כתובות י, א ד"ה חוקה) שצריך קידושין מחדש, עיין בבית שמואל (סי' סז ס"ק ו). אמנם כתב שגם לתוס' אין הכוונה שתחשב וודאי ללא נשואה, אלא שצריכה גט מספק, ולא גרע ממומין שיש רק ספק קפידא. ובדעת הרמ"א שאין צריכה קידושין מחדש [ומוכיח שגם הרמב"ם סובר כוותיה], כתב דהוי וודאי נשואה, וביאר שזה מדין אין אדם עושה בעילתו זנות, ואין בזה אפילו לא ספק. ואף שנפסק ברמ"א (אבה"ע סי' לח סעי' לה) ובחלקת מחוקק (ס"ק מט) שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות הוא רק ספק, ואם קידשה אחר צריכה גט משני, מ"מ כל זה רק אם עשה תנאי מפורש בקידושין, דהוא ספק אם ביטל את התנאי, אבל כאן שהנידון הוא שהיתה בעולה, או שיש עליה מומין, אמרינן דבוודאי אין עושה בעילתו זנות, עי"ש. ולכן אינה צריכה קידושין פעם נוספת, ואין כאן איסור של בעילת פנויה לפי הרמב"ם. ואף לדעת התוס' שצריכה קידושין מחדש, זהו מדין ספק שמא מקפיד, אבל שיטת התוס' שאיסור פנויה הוא רק מדרבנן כשיטת הראב"ד, ואמרינן ספק דרבנן לקולא, ולכן אין לחשוש ואין חיוב לספר.

אמנם כתב העין יצחק, שגם אם אין איסור בעילה באשה זו שנמצאה פרוצה, מ"מ יש כאן חיסרון של כתובה, כמו שנתבאר לעיל, שהכתובה של בתולה על מאתיים הרי התבטלה, וכתובה של מנה אין לה, ואסור לבעול ללא כתובה והוי בעילת זנות בכל פעם מחדש. וגם יש כאן הפסד שלא ייאלץ לשלם יותר אם יתגרשו [והוא מדין השבת אבידה, אמנם אם הבחורה התחייבה שלא תגבה את הכסף, אולי אפשר להקל בזה, לפי האגרות משה כדלקמן].

אמנם דן שם מדין הנתיבות המשפט (סי' רלד ס"ק ג), שאיסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה, ואם כן האיסור לחיות ללא כתובה הוא מדרבנן והבעל שוגג דאינו יודע, וא"כ אינו עובר כל איסור. אלא שדוחה את שיטת הנתיבות, עיין שם באריכות. ועוד, האשה עצמה הרי יודעת והאיסור הוא גם עליה, כפי שכתב בחלקת מחוקק (סי' סח ס"ק טו), וע"כ מסיק שהיא חייבת להודיע לבעלה, ודאי אסור לה להכשילו בדידים, עכ"ד.

והנה באג"מ (ארי"ח ח"ד סי' קיח) כתב על פנויה שזנתה וחזרה בתשובה, שאשרי כסוי חטאה, ואין לה לגלות לאף אחד. אבל מ"מ צריכה לגלות למי שירצה לישא אותה, אמנם לא בתחילת השידוכים, אלא רק לאחר שתדע בבירור שבכוונתו לישא אותה [וגם שתקטין את העבירה, עד שיכיר מדבריה שאין חשש שתחזור ותזנה תחתיו], ומאחר שהוא רוצה בה והכיר במעלותיה, לא יחזור בו משום כך. ואם נבעלה לישראל כשר, וכשרה עדיין לכהונה, יוכלו לכתוב כתובת בתולה, ואין צריכים להודיע למסדר קידושין, מאחר שהבעל מוכן להתחייב בזה והו"ל כתוספת כתובה, עי"ש. ומשמע מדבריו שפוסק כעין יצחק שיש חיוב לבחורה להודיע לבחור, ורק אפשר שהמסדר קידושין לא יידע.

והנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ז סי' קנב) נשאל על יתומה שהרתה וילדה לזנונים, ומאז ועד עתה מתנהגת בצניעות, וכעת נשתדכה למי שבא מרחוק ואינו יודע מזה, וכתב לטכס עצה באופן שלא ירגיש החתן בשעת קריאת הכתובה, דמפני הבושה מותר לשנות בכל גווני, ומכ"ש בנידון זה שעי"ז יהרס כל הבנין, ומשום עלבון היתומה ומשפחתה. והעלה פתרון, שלעניין התחייבות הכתובה [מאתים במקום מנה אחד] תשאיר כתב בבי"ד עם חתימת עדים בו היא פוטרת את בעלה מחיוב הייתר, ובוזה יהיה פתרון לדין השבת אבידה. ומשמע מדבריו שיכולה להעלים מהבעל, לא רק את העובדה שנבעלה אלא אפילו שכבר ילדה לזנונים.

ועיין בשו"ת דברי יציב (אבן העזר סי' טו) בנידון בבחורה חרדית שנתפתתה פעמיים לכשר לה, והייתה שבורה מאוד וחששה שלא תוכל יותר להתחתן, ואף רצתה לאבד עצמה לדעת ר"ל, האם מותר להעלים מהחתן. ודן שם לגבי דין אונאה, האם אפשר לומר שהבחורה נחשבת כקרקע עולם ואין אונאה בקרקעות, ונתיר לה לא

לספר. אבל מוכיח מהסמ"ע (ח"מ סי' רכו ס"ק נא) שרק לגבי דין השבה התמעטו קרקעות מדין אונאה, אבל עצם האיסור וודאי ששייך גם בקרקע. וכן פסק שם בפתחי תשובה (ס"ק כא) בשם הרמב"ן. ומביא משו"ת חתם סופר (אבה"ע סי' קמח) לדון האם יש כאן מקח טעות, והאם בזמנינו יש לומר שבחור רוצה דווקא בתולה, כדי ליחשב כמקח טעות אם אינה בתולה.

והביא את דברי הרמ"א (אבה"ע סימן א סעי' ג), 'דבזמן הזה לא נהגו מכמה דורות לדקדק בעניין הזיווגים וכו', ובלבד שלא אסורה עליו, ומקור הדברים הוא בריב"ש (סי' טו) באריכות, שדן לעניין נישואי בחור שלא קיים עדיין מצות פו"ר עם אשה שאינה בת בנים, וכתב שם שאף שמעיקר הדין צריכים הבי"ד לכפותו שלא ישאנה, מ"מ אם היו בי"ד נזקקין בכל העניינים שאינם איסור ערוה או איסור קדושה - למרות שהם משורת הדין, היו צריכים לכפות את כולם, ורוב הנשים הבאות בימים היו יוצאות ונוטלות כתובה ונדוניא, ותרבה הקטטה והמריבה, ולזה העלימו חכמי הדורות את עיניהם בענייני הזיווגין שלא למנעם, ודי להם לדונם ע"פ הדין כשיש מחלוקת בין איש לאשתו, עי"ש. וכתב שם בדברי יציב דיתכן דהוי כעין תקנת הציבור, ומנהג מבטל הלכה. וכיון שבשידוכין שייכים כל מיני טענות ותביעות שעל ידם יפרדו החיים המשפחתיים ויגרם הרס ומחלוקת, תיקנו להעלים עין מזה, וכמו שכתב הריב"ש. ולזה כל מאן דמשרך ונושא אשה, יודע ששוררת בזה הפקרות בלי פיקוח בי"ד וז' טובי העיר, וכשנכנס לזה מקבל על עצמו אחריות הדבר, עי"ש.

ומסיק, שכדי להציל נפש מישראל מרדת שחת, ועכ"פ אם היא תדע בעצמה שמקבלת עליה ולשוב בתשובה שלמה לפני היודע תעלומות, ולשמור על קדושת וטהרת ישראל מעתה ועד עולם, עלינו להעלים עין מזה וכנ"ל, ושלא לדחות אבן אחר הנופל ח"ו, והשי"ת מקבל השבים אליו באמת.

ולגבי הכתובה הוא מציע, שהאשה תקבל על עצמה שלא לגבות את הייתרה על כתובת בעולה [ולא הצריך לכתוב בבי"ד ובעדים]. וזה חידוש עצום וקולא גדולה.

והנה בקובץ תשובות (ח"א סי' קנט) נשאל, האם הבחורה צריכה לגלות לחתנה שנבעלה קודם הנישואין, והביא בשם חכם אחד, שכיון שהבחור לא יגלה לעולם, אינו מום, והביא ראייה מהתוס', עי"ש. אולם דוחה את דברי החכם, ומסיק שנחשב כמום בעצם וחייבת לגלות. וביותר, מטעם שאי אפשר לחיות ללא כתובה, והרי כתובה של מאתיים אינה כתובה לגביה. ובשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' קלג) תמה על סברא זו, שהרי כל האיסור לחיות ללא כתובה הוא כי א"כ יהיה קל בעיניו להוציאה, וכאן הרי אין חשש כזה, שהרי הבעל בטוח שחייב מאתיים. אלא שמביא את הרמב"ם שרמיה יש כאן, עי"ש.

ב. נידון לגבי בעלת תשובה מבית חילוני

ומ"מ כל הנידון בזה הוא לגבי בחורה רגילה שגדלה בבית חסידי, אבל בעלת תשובה, או בחורה שירדה קצת מהדרך, לכאורה לכו"ע אין שום חיוב לספר, שהרי יש אומדנא דמוכח שאינה בתולה, ועל דעת כן מתחתן עמה, וכל הנידון לעיל אינו רלוונטי לגביה, רק צריך להודיע זאת למסדר קידושין, על מנת שיידע איזה סכום לכתוב בכתובה, כדי שלא יכתוב סכום שאינו נכון, ותשהה עמו ללא כתובה.

וכ"כ בילקוט יוסף (הלכות כיבוד אב עמ' תצו), וז"ל: ובעלי תשובה שהיו חילוניים ובעלי עבירות, ומשתדכים זה עם זה, צריכים לגלות זאת אחד לשני קודם החתונה, אך בוודאי אינם צריכים לפרט החטאים שבהם נכשלו, אלא די להם לומר באופן כללי שלא חיו על פי התורה והמצוות, ועתה חזרו בתשובה. וגם יכולים להשתמט ולא להשיב מדויק, אך חלילה להשיב דברי שקר, עכ"ל.

ג. נידון לגבי בחור שזינה

והנה כל זה הוא לגבי בחורה שזינתה. אבל לגבי בחור שזינה, ואף אם עבר על איסור נדה ר"ל וכדומה, פוסק הגר"ש וואזנר (הובא בהאירוסין והנישואין ח"ב עמ' שלו), שאין שום חיוב להודיע, אלא אם עבר עבירות אלו בקביעות, שהוא פגם גדול להמשך אחר עבירות אלו גם בהמשך, וכמו כעסן או קפדן גדול, שיש להודיע לצד השני. ומ"מ קשה להכריע בכל מקרה ומקרה, וע"כ אם אינו באופן חד פעמי, יש להתייעץ עם רב מורה הוראה.

וכן פסק המנחת יצחק (ח"ו סי' קלט). והוכיח, שגם אם לא ידוע שהבחור חזר בתשובה, אם ידוע שעבר רק פעם אחת, מוחזק לן שחזר בתשובה. ומוכיח מתשובת חוות יאיר (סי' נב) שכתב כן. אבל אם עבר כמה פעמים, חייבים לדעת שחזר בתשובה, וגם אז יתכן שעדיין חייב לומר, ועדיף להתחמק או לשאול רב מורה הוראה.

וכן פסק בנטעי גבריאל (פרק יא סי' ח) שאין חיוב להודיע במקרה חד פעמי.

ובשו"ת בית דוד (סי' לד) דן במי שזנה עם נכרית ונתעברה ומת הולד, ומשמע מדבריו שאם אין ולד בר קיימא, אין חיוב להודיע, אבל אם הולד בר קיימא חייב להודיע.

לסיכום: בחורה מבית חרדי שזינתה, נחלקו הפוסקים האם צריכה לגלות לחתנה - דעת העין יצחק, האגרות משה והקובץ תשובות, שצריכה לגלות, וכן נוטה באבן ישראל. והמהרש"ם ודברי יציב כתבו שאין צריכה לגלות, אלא שצריכה להתחייב [שלא בפניו] שאם יגרשנה שתגבה מנה ולא מאתיים.

לגבי בעלת תשובה שזינתה קודם שחזרה בתשובה - פסק בילקוט יוסף שאינה צריכה לגלות, כי הוא בגדר אומדנא דמוכח שזינתה.

ולגבי בחור שזינה - לדעת הגר"ש וזונר, המנחת יצחק ונטעי גבריאל, אם היתה זו מעידה חד פעמית אין צריך לגלות, ואם עבר בקביעות נוטים לחייבו לגלות אבל ממליצים לשאול מורה הוראה.

ובשו"ת בית דוד כתב שאם זינה עם נכרית ונולד לו בן, אם הוא בר קיימא חייב לגלות, ואם מת אין חייב לגלות.

8. בתשובות והנהגות (ח"ג סי' תעט) הביא, שבעין סברת החפץ חיים כתב גם הגרשז"א לעניין חילול שבת במקום פיקו"נ, וז"ל: וכעין זה בספר שמירת שבת כהלכתה בשם הגרש"ז אייערבך זצ"ל, שבפיקוח נפש ראוי ליקח שומר שבת, שאם הרופא מחלל שבת, אף שאין איסור בפיקוח נפש והוא מצוה, מ"מ הלוא הוא מתכוין לאיסור ולא איכפת לו פיקוח נפש, ויש בזה "לפני עיור", שמכשילו בעבירה, עכ"ל.

ומביא מהפרי מגדים (או"ח סי' שכח ס"ק ח), שאם התכוון לצוד דגים בשבת ובדיוק טבע שם תינוק והוא לא ידע, וכשהעלה את הרשת, העלה את התינוק ביחד עם הדגים, מכיון שלא עבר על איסור - שאדרבה מצוה גדולה קעביד, אינו בכלל נתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, שצריך כפרה למרות שלא עבר איסור (נזיר כג, א).

וביאר התשובות והנהגות שהחילוק הוא, שבמעשה של רשות, כגון אכילה - המחשבה של איסור [אכילת חזיר] הופכת את המעשה לאיסור. אבל במעשה של מצוה, כגון הצלת נפשות - המחשבה לאיסור אינה הופכת את מעשה המצוה לאיסור. וכתב שלפי זה יוצא שאם בירר אצל הנשאל לצורך שידוך, גם אם הנשאל אינו יודע שהוא לצורך שידוך וסיפר דבר גנות על המדובר בכוונה לספר לשון הרע, הרי שלא רק שלא עבר על איסור לשון הרע, אלא אף קיים מצוה, ותמה דא"כ מדוע מחייב הח"ח לספר שמברר לשם שידוך? והעלה למסקנה, שלכתחילה צריך אמנם לספר שמברר לשם שידוך, אבל במקום הדחק שאינו יכול לספר, מותר לשאול גם אם אין הנשאל יודע שכוונתו לברר לצורך לשידוך. והביא שגם בשו"ת בית יצחק (יו"ד סי' ח) פסק כך, שבמצוה המחשבה אינה קובעת אלא המעשה.

ולכאורה מצינו לכך מקור בתורה, שמעשה מצוה שנעשה בכוונת עבירה אינו נהפך למעשה עבירה, שהרי אחי יוסף הצדיק מכרוהו למצרים, וכוונתם לרעה היתה, אך לבסוף נתברר שדווקא המכירה היתה מעשה הצלה, וכמו שאמר להם יוסף הצדיק (בראשית נ, כ) "וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה, אֲלֵהִים חֲשַׁבָה לְטֹבָה, לְמַעַן עֲשֶׂה כִּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיִת עִם רַב". הרי שגם אם המחשבה רעה, כיון שהמעשה הוא מעשה מצוה, אינו נהפך למעשה עבירה מחמת המחשבה, ועדיין נחשב למצוה.

ובספר זהב מרדכי (פרשת ויחי) חילק בין עבירות שבין אדם למקום לעבירות שבין אדם לחברו, דבעבירות שבין אדם למקום אם עשה מצוה בכוונת עבירה, אכן צריך כפרה. אבל בעבירות שבין אדם לחברו, אף אם כוונתו לעבירה כגון להזיק לחברו,

אם בסופו של דבר לא נגרם כל נזק, אינו צריך כפרה [ואפילו אם לא עשה מצודה], וכן כתב הכלי חמדה (שם). וכן כתב האור החיים (שם), וז"ל: והרי זה דומה למתכוין להשקות חברו כוס מות, והשקהו כוס יין - שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים, עכ"ל.

ונמצא שגם לדבריהם, בנידון דידן שכוונתו לעבור על איסור לשון הרע - שהיא עבירה שבין אדם לחברו [ועיקרו הוא איסור להזיק, עיין בדברינו לקמן], כיון שבפועל עשה מצודה, לכאורה לא חשובה הכוונה אלא המעשה בפועל, ואם כן אין חובה לכאורה ליידע את הנשאל ששואל בשביל שידוך, וכפי שפסקו בשו"ת בית יצחק ותשובות והנהגות הנ"ל, ודלא כפי שפסק החפץ חיים.

אמנם עיין בהקדמה לספרינו שהבאנו לדייק ברמב"ם, שגם אם אין כוונה לדבר בגנות אדם, וגם אינה גנות ממש - אלא רק חיסרון מעלה, וגם אין אותו אדם שדיברו עליו מקפיד על כך. הַמְדַבֵּר, מכל מקום, עבר על איסור לשון הרע, ונענש עליו כפי שנענשה מרים הנביאה. מאחר והאיסור הוא על עצם הדיבור, ולא דווקא על התוצאה הנפעלת ממנו, ע"ש. הרי שאיסור לשון הרע שונה משאר איסורים שבין אדם לחברו. ומה עוד שיש לחלק, שבנידון דידן אכן נגרם הזיק לאותו שדיבר עליו, ואף שלצורך שידוכין מותר להזיק בכהאי גוונא, מ"מ כוונתו לא היתה לצורך שידוכין אלא לשם איסור, וגם גרם נזק בדיבורו, ובזה י"ל דגם לפי כל הנ"ל, עבר על איסור לשון הרע, וכדעת החפץ חיים. משא"כ בנידון דאחי יוסף, הרי שלמרות שכוונתם היתה לרעה, מ"מ לא נעשה נזק אלא הצלה, ולכן לא עברו איסור.

והנה מה שכתבו, שאם לא נגרם נזק אפילו שכוונתו לרעה לא עבר איסור ואין צריך כפרה, באגרות קודש לאדמו"ר האמצעי (עמ' רכב) כתב, וז"ל: ואמרתי דרוש קטן, על רבי עקיבא ששקלו בשרו ושאלו זו תורה וזו שכרה, והשיב עלה במחשבה כו'. דרבי עקיבא הי' גלגול השבטים כו'. והאם אתם חשבתם עלי לרעה רק במחשבה ולא פעולה, כי הפעולה הי' לטובה, ולתקן מחשבה זו אמר כך עלה במחשבה כו' וד"ל, עכ"ל. הרי שגם אם הפעולה היתה לטובה, והיינו שלא נגרם ממנה כל נזק, מכל מקום המחשבה לרעה צריכה תיקון (עיין בספר המחשבה כהלכה, בה מתכתב הרבי עם אביו ר' לויק על חשיבות המחשבה כדיבור, ע"ש).

9. יסודו של האיסור לספר בגנות חברו, נובע מהאיסור להזיק לחברו, שכשם שאסור לאדם - בכל דרך שהיא, להזיק לחברו במעשה, כך אסור להזיקו בדיבור, כגון לספר בגנותו, שבכך מזיק למעמדו ולשמו הטוב בעיני הבריות, ופעמים רבות נגרם בכך גם נזק ממוני, והרי הוא בכלל הנוזיקין שצריך האדם להישמר מלגרום לחברו. האיסור להזיק אינו בהכרח כרוך עם חיובי תשלומי נזיקין, שהרי גם באופנים שפטור מתשלומי נזיקין, אסור להזיק. וכמו 'גרמא בנוזיקין', שאף אם פטור מתשלומים, הרי

קי"ל שגרמא בנוקין אסור. ולדעת רוב הראשונים והאחרונים הוא איסור מהתורה. וכן נזקי 'טמון' לעניין אש, ונזקי 'בור' לעניין כלים - אע"פ שפטורים מתשלומין, כלולים בכלל האיסור להזיק.

והוא הדין סיפור לשון הרע על חברו - אע"ג שהוא מסוג הנזקין שלא ניתן לחייב עליהם תשלומין, האיסור להזיק במקומו עומד. ומצינו כהאי גוונא גם באיסור 'אונאה', שאמנם על אונאת ממון חייבה התורה תשלומין, אבל על אונאת דברים - כגון לצער ולבייש את חברו, ליכא תשלומין, ואעפ"כ אסור להונות בדברים, ועובר בלאו ד"לא תונר".

והנה זה לשון הרמב"ם (הלכות דעות ז, ה): אחד המספר בלשון הרע בפני חברו או שלא בפניו, והמספר דברים שגורמים - אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או בממונו, ואפילו להצר לו או להפחידו, הרי זה לשון הרע, עכ"ל. והביאו אדמו"ר הזקן (שו"ע או"ח סי' קנו סעי' יא) והוסיף, שדיבור רכילות ולשון הרע, 'הרי זה מחריב את העולם, שמזה יוכל לבוא לפעמים לידי שפיכות דמים, כמו שאמרו במעשה דואג עם אחימלך'. מכל זה משמע כפי האמור, שעיקר עניין איסור לשון הרע יסודו מצד גרימת נזק לחברו.

אלא שאעפ"כ, שונה מעט איסור לשה"ר מאיסור מזיק, ואף חמור ממנו, שהנה בעוד שהמזיק אין איסורו על עצם הכנת הדבר המזיק, אלא על גרמת ותוצאת הנזק, ואילו יחפור אדם בור ברה"ר, ולבסוף לא ינזק אף אחד בבור זה, הרי שלא עבר על איסור בפתחתו לבד. לא כן בלשה"ר, שהתורה אסרה את עצם הדיבור הרע על חברו, וכלשון הפסוק (ויקרא יט, טז) "לא תלך רכיל בְּעַמֶּיךָ", שמשמעו שעצם ההליכה רכיל אסורה, ללא שום קשר לתוצאת הנזק הנגרמת. ולפיכך, אף אם דיבורו הרע, למעשה לא הזיק לחברו כלום, כגון שזה שדיבר עליו, או שזה ששמע, מת מיד אחר שדיבר לשון הרע, וכיוצא - אעפ"כ עבר על איסור לשה"ר, היות והאיסור שהטילה התורה הוא על עצם הדיבור ולא על תוצאת הנזק.

[ועיין בדברינו לעיל (פרק ו אות י בהערה) שה"ה לאידך גיסא, אם לא התכוין כלל ללשון הרע ואדרבה כוונתו לדבר טוב על חברו אלא שנסתובב הדבר ומתוך כך נשמע גנותו, שהוא גם כן באיסור לשון הרע].

10. הרבי מתרץ בזה תמיהה גדולה: על הפסוק (שמות ב, יד) "וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲנִי נֹדֵעַ הַדָּבָר" נאמר בתנחומא (שמות י) שאמר משה 'יש ביניכם לשון הרע והיאך אתם ראויין לגאולה?' ולכאורה הרי בגלות מצרים היו בין בני ישראל עובדי עבודה זרה, ואעפ"כ נגאלו, וא"כ מה כל כך חמור בלשון הרע - יותר מאיסור עבודה זרה, שרק בגללו אינם ראויין לגאולה? ומתרץ, שחומרת איסור לשון הרע, היא בכך, שהוא

מצביע, ואף גורם, לפירוד במציאותם של ישראל כעם אחד. ומשה דאג, כיצד יוכלו לצאת ממצרים ולהיות כעם, אם יש פירוד ביניהם.

עוד כתב הרבי שם, שעניין זה בלשון הרע שגורם לפירוד ומחלוקת, עומד בסתירה לבחירת עם ישראל ע"י הקב"ה, וז"ל: אף שבחירת הקב"ה אינה בגלל המעלות (הרוחניות) שבבני ישראל, כי אם אך ורק מצד בחירתו ית' החפשית, מ"מ צריכה להיות 'חפצא' של עם ישראל - שבו היא הבחירה, וכאשר יש פירוד בין אחד לחברו (בהנהגה חיצונית עכ"פ), חסר במציאותה של ה'חפצא' ד(עם) אחד, עכ"ל.

11. והנה בעניין ההיתר לדבר לשון הרע לתועלת, יש לדון, האם אינו בגדר לשה"ר כלל, או שמא גם הוא בגדר לשה"ר, אלא שלתועלת הותר האיסור [דיון זה דומה לדיון האם שבת דחוויה אצל פיקוח נפש, או הותרה לגמרי, עיין ב"י (או"ח סי' שכח)]. מלשון הפתחי תשובה, 'אם כוונתו לרעת האחד הוא לשון הרע, אבל אם כוונתו לטובת השני להצילו ולשמרו הוא מצוה רבה', למד הגאון רבי מנחם מענדל שפרן (הישר והטוב חכ"א עמ' כד), שדעתו שלשון הרע לתועלת, הוא כדיבור שאינו בגדר לשה"ר כלל, שאדרבה הרי עושה מעשה טוב ומצוה גדולה, והדיבור הרע על חברו אינו אלא כאמצעי לעשות טובה לחברו, ואינו מתעסק כלל בגנותו של חברו. ומהאי טעמא לא תלה הפ"ת את ההיתר של לתועלת בשום תנאי.

אמנם כתב, שמכלל דברי החפץ חיים נראה שסבר שלשון הרע - גם כשהוא לתועלת, לשון הרע הוא, ולכן הגביל החפץ חיים את ההיתר לתנאים מסוימים (והובאו לעיל פרק א), וכל עוד שלא יתקיימו כל התנאים, לא הותר איסור לשה"ר גם לתועלת.

אמנם ציין, שיוצא מהכלל הוא מה שכתב החפץ חיים (לשון הרע כלל ד אות י), בעניין לשה"ר לצורך חינוך ולאפרושי מאיסורא, וז"ל שם: ואעפ"כ [שנתבאר (לעיל שם אות ט) דאסור לספר על חברו מדות המגונות שיש בו], אם רואה אדם באחד מדה מגונה, כגון גאווה או כעס או שארי מדות רעות, או שהוא בטלן מתורה וכיוצא בזה, נכון לו לספר דבר זה לבנו או לתלמידיו, ולהזהירם שלא יתחברו עמו כדי שלא ילמדו ממעשיו. כי העיקר מה שהזהירה התורה בלשון הרע - אפילו על אמת, הוא אם כוונתו לבזות את חברו ולשמוח לקלונו, אבל אם כוונתו לשמור את חברו שלא ילמוד ממעשיו, פשוט דמותר ומצוה נמי, עכ"ל. וכתב בבאר מים חיים (סי' מג), שבזה אין צריך שיתקיימו התנאים שמנה להלן (כלל י), בעניין ההיתר לספר לשה"ר לתועלת.

ורק בכהאי גוונא שהלשון הרע הוא לצורך מצות חינוך ולאפרושי מאיסורא, סובר החפץ חיים שאינו בגדר דיבור לה"ר, מחמת שכל כוונתו היא רק לחינוך בנו ותלמידיו, והסיפור הרע על פלוני אינו אלא אמצעי להפרישם מדרך חטאים, ואינו

מתעסק בדיבור רע על חברו כלל, ומשום כך הוא מותר אף ללא צורך בקיום תנאי ההיתר.

ולמעשה, מכריע להלכה כדעת החפץ חיים, שכל דיבור לשה"ר לתועלת, גם הוא בכלל האיסור, אלא אם התקיימו בו כל התנאים להיתר [מלבד דיבור לה"ר לצורך חינוך, כנ"ל].

